

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav germánských studií – oddělení skandinavistiky

Diplomová práce

Převod vlastních jmen v českých překladech švédské literatury
pro děti po roce 1900 zkoumaný na pěti překladech díla Selmy
Lagerlöfové: *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*

Translating Swedish Literature for Children into Czech in 20th and 21st
Century: Solutions in Translating Proper Names in Selma Lagerlöf's *Nils
Holgerssons underbara resa genom Sverige*

Linda Kaprová

Vedoucí práce: Helena Březinová, PhD.

Studijní obor: Švédština

Leden 2009

Poděkování

Děkuji svým rodičům za nezměrnou trpělivost a lásku, které mi byly vždy velkou oporou nejen v době mých studií. Ráda bych též poděkovala Heleně Březinové, Ph.D. a PhDr. Dagmar Hartlové za cenné postřehy, rady a inspiraci. Můj velký dík patří také Štěpánovi Tonovi za veškerou jeho pomoc se sazbou tohoto dokumentu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

.....

Abstrakt

Tato práce sleduje vývoj překladatelských metod v oblasti českých překladů švédské literatury pro děti po roce 1900. Práce se specificky soustředí na problematiku převodu proprií, kterou sleduje na pěti překladech díla Selmy Lagerlöfové *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* do češtiny. Systém proprií v originálu i překladech je analyzován z hlediska dvou rovin díla – faktické a estetické. Na základě této analýzy pak práce usuzuje na pravděpodobné překladatelské metody, které chápe jako projev norem uplatňujících se v překladu švédské literatury pro děti v různých obdobích české kultury.

Abstract

This paper maps the development of translation methods applied in Czech translations of literature for children in the 20th and 21st century. The analysis is focused on solutions in translating proper names in five translations of Selma Lagerlöf's *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* into Czech. The onomastic systems in the source and target texts are analysed with respect to the two levels of this literary work – aesthetic and informative. Following the analysis, conclusions are drawn regarding assumed translation methods which are seen as exponents of translation norms governing the process of translation in various periods of the Czech culture.

Obsah

Obsah	ix
Seznam tabulek	xiii
1 Úvod	1
I Část teoretická	3
2 Vlastní jména	5
2.1 Definice vlastních jmen	5
2.2 Rozlišování proprií a apelativ	5
2.3 Lexikalizované skloňované podoby substantiv	6
2.4 Pravopis vlastních jmen ve švédštině a češtině	6
2.5 Propria v literatuře pro děti	7
2.6 Funkce a význam vlastních jmen	7
2.7 Klasifikace proprií	9
2.8 Pohledy na překládání vlastních jmen	11
2.8.1 Jiří Levý	11
2.8.2 Peter Newmark	11
2.8.3 Christiane Nordová	12
2.8.4 Yvonne Bertillová	12
2.8.5 Vlasta Straková	13
2.8.6 Lincoln Fernandes	13
2.8.7 Shrnutí	13
3 Teoretická východiska	15
3.1 Deskriptivní translatologie	15
3.2 Překlad v mezikulturní komunikaci	16
3.3 Funkční pohled na překlad	17
3.4 Implikace	18
4 Překladatelská metoda, strategie a postup	19
4.1 Vymezení pojmů	19
4.2 Překladatelské postupy	19

II	Část praktická	23
5	Nils Holgersson Selmy Lagerlöfové	25
5.1	Pozadí vzniku knihy o Nilsu Holgerssonovi	25
5.2	Problematický charakter knihy z hlediska překladu	26
5.3	Upravené vydání NH	26
5.4	<i>Nils Holgerssons underbara resa</i> v překladech do češtiny	26
5.4.1	Nezbeda Petr aneb první ohlas NH	26
5.4.2	Rypáčkova švédská vlastivěda	27
5.4.3	Walterův kompromis	28
5.4.4	Dagmar Pallasová	28
5.4.5	Návrat Nilse Holgerssona v překladu Dagmar Hartlové	28
6	Metoda excerpt	29
7	Propria v Nilsu Holgerssonovi a jejich funkce	31
7.1	Toponyma	31
7.2	Antroponyma	31
7.3	Zoonyma	31
7.4	Chrématonyma	32
8	Předmět analýzy	33
9	Fiktivní zoonyma v NH	35
9.1	Překryv konvenčních a sémantických zoonym	35
9.2	Fiktivní zoonyma konvenční	35
9.2.1	Fiktivní zoonyma konvenční v překladu K. Rypáčka	38
9.2.2	Fiktivní zoonyma konvenční v překladu E. Waltera	40
9.2.3	Fiktivní zoonyma konvenční v Tisovského ohlasu	41
9.2.4	Fiktivní zoonyma konvenční v překladu D. Pallasové	43
9.2.5	Fiktivní zoonyma konvenční v překladu D. Hartlové	44
9.3	Fiktivní zoonyma sémantická	44
9.3.1	Fiktivní zoonyma sémantická v překladu K. Rypáčka	48
9.3.2	Fiktivní zoonyma sémantická v překladu E. Waltera	52
9.3.3	Fiktivní zoonyma sémantická v Tisovského ohlasu	56
9.3.4	Fiktivní zoonyma sémantická v překladu D. Pallasové	58
9.3.5	Fiktivní zoonyma sémantická v překladu D. Hartlové	62
9.4	Fiktivní zoonyma nonsensová	63
9.4.1	Fiktivní zoonyma nonsensová v překladech NH	63
10	Existující toponyma v NH	65
10.1	Existující toponyma sémantická	65
10.1.1	Existující toponyma sémantická v překladu K. Rypáčka	66
10.1.2	Existující toponyma sémantická v překladu E. Waltera	68
10.1.3	Existující toponyma sémantická v ohlasu T. E. Tisovského	69
10.1.4	Existující toponyma sémantická v překladu D. Pallasové	69
10.1.5	Existující toponyma sémantická v překladu D. Hartlové	70

10.2	Existující toponyma konvenční	70
10.2.1	Existující toponyma konvenční v překladu K. Rypáčka	70
10.2.2	Existující toponyma konvenční v překladu E. Waltera	74
10.2.3	Existující toponyma konvenční v Tisovského ohlasu	77
10.2.4	Existující toponyma konvenční v překladu D. Pallasové	79
10.2.5	Existující toponyma konvenční v překladu D. Hartlové	81
10.3	Existující toponyma konvenční kategorizační	82
10.3.1	Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu K. Rypáčka	82
10.3.2	Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu E. Waltera	88
10.3.3	Existující toponyma konvenční kategorizační v ohlasu T. E. Tisovského	96
10.3.4	Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu D. Pallasové	97
10.3.5	Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu D. Hartlové	105
11	Funkce originálu a cílového textu	109
11.1	Funkční pohled na Tisovského ohlas	109
11.2	Funkční pohled na překlad Karla Rypáčka	110
11.3	Funkční pohled na překlad Emila Waltera	112
11.4	Funkční pohled na překlad Dagmar Pallasové	113
11.5	Funkční pohled na překlad Dagmar Hartlové	114
12	Závěr	117
A	Seznam použitých zkratk	121
B	Obsah přiloženého CD	123
	Literatura	125
	Rejstřík	129

Seznam tabulek

2.1	Základní funkce vlastních jmen	9
2.2	Specifické funkce vlastních jmen	9
10.1	Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu K. Rypáčka . . .	70
10.2	Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu E. Waltera	74
10.3	Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu D. Pallasové . . .	79
10.4	Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu D. Hartlové . . .	81
10.5	Orientační přehled postupů převodu ETKK v překladu K. Rypáčka . .	82
10.6	Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém <i>sjö</i> v překladu K. Rypáčka	83
10.7	Orientační přehled ekvivalentů jmen hor obsahujících lexém <i>berg/fjäll</i> v překladu K. Rypáčka	85
10.8	Orientační přehled eliminace a zachování členu u ETK a ETKK v překladu K. Rypáčka	86
10.9	Orientační přehled postupů převodu ETKK v překladu E. Waltera . . .	88
10.10	Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém <i>sjö</i> v překladu E. Waltera	89
10.11	Orientační přehled ekvivalentů jmen ostrovů obsahujících lexém <i>ö</i> v překladu E. Waltera	91
10.12	Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém <i>älv</i> v překladu E. Waltera	92
10.13	Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém <i>å</i> v překladu E. Waltera	92
10.14	Přehled nekonzistentních ekvivalentů ve Walterově překladu	94
10.15	Přehled ekvivalentů ETKK v ohlasu T. E. Tisovského	96
10.16	Orientační přehled postupů převodu ETKK v překladu D. Pallasové . .	98
10.17	Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém <i>ö</i> v překladu D. Pallasové	100
10.18	Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém <i>å</i> v překladu D. Pallasové	100
10.19	Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém <i>älv</i> v překladu D. Pallasové	101
10.20	Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém <i>sjö</i> v překladu D. Pallasové	102
10.21	Orientační přehled ekvivalentů jmen hor obsahujících lexém <i>berg</i> v překladu D. Pallasové	103

10.22	Orientační přehled ekvivalentů jmen hor obsahujících lexém <i>fjäll</i> v překladu D. Pallasové	104
10.23	Orientační přehled eliminace a zachování členu ETK a ETKK v překladu D. Pallasové	104

1 Úvod

Překlad tvoří již po celá tisíciletí nedílnou součást každé vyvíjející se kultury. Jeho status, funkce i prestiž se proměňovaly spolu s dobou, a s nimi se měnilo i chápání pojmu překlad. Na překlad se kladly v různých dobách různé nároky – měnily se normy, které se při vzniku překladů uplatňovaly. Avšak ve všech dobách si praktici i teoretici uvědomovali, že překlad není činnost v žádném případě triviální, nýbrž přináší celou řadu problémů, s nimiž se překladatel musí neustále vypořádávat.

Ať už se práce překladatele v průběhu času měnila jakkoli, jeho úloha vždy zahrnovala překlenutí jazykových, a tedy i kulturních bariér. Překladatel umožňuje rozšířit původní komunikaci na další příjemce díky tomu, že tyto bariéry odstraní. Čím vzdálenější kultury jsou, tím větší bariéry je nutno překonávat. Problém překladu tak spočívá v tom, že mezi kulturami a jazyky neexistuje vztah 1:1. Překladatel se proto vždy setkává s jednotkami, které buď mají v cílovém jazyce ekvivalentů více, či které nemají ekvivalent vůbec, jelikož jsou kulturně specifické. A tak musí překladatel neustále interpretovat a vybírat z variant. Právě výběr z paradigmatu možných ekvivalentů ukazuje nejlépe na metodu v pozadí překladu, případně na normy, jimž se překladatel přizpůsobuje.

Ke skupině prvků, které jsou silně kulturně specifické a mnohdy nemají v cílovém jazyce ekvivalent, patří i vlastní jména. V této práci chceme sledovat, jak k řešení otázky těchto problematických jednotek přistupovali čeští překladatelé dětské literatury od počátku 20. století do současnosti. Aby bylo možné překladatelské metody lépe porovnávat, bylo třeba vybrat dílo, které existuje ve více překladech. Kniha Selmy Lagerlöfové *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* byla od roku 1900 do současnosti přeložena do češtiny celkem pětikrát, a tak tvoří ideální materiál ke sledování vývoje překladatelských metod. Na těchto pěti překladech budeme sledovat, jakým způsobem překladatelé řešili převod fiktivních zoonym a existujících toponym (definici těchto dvou kategorií uvádíme v kapitole 2.7). V kapitole 8 blíže vysvětlíme důvody, které nás k výběru právě těchto proprií vedly. Na základě analýzy překladatelských řešení v jednotlivých překladech pak chceme usuzovat na případnou podobu norem, jimiž se překládání dětské literatury mohlo v jednotlivých obdobích řídit.

Část I

Část teoretická

2 Vlastní jména

2.1 Definice vlastních jmen

Vlastní jména (*propria*) se obvykle definují v kontrastu ke jménům obecným, takzvaným apelativům. Apelativa nesou zobecňující význam, a mohou tak označovat buď abstraktní generický pojem, nebo se mohou vztahovat ke konkrétní jednotlivině. *Propria* mnohdy vznikají z apelativ, tzn. jmen obecných, a naopak *propria* se mohou stát apelativy (Grepel et al. 2001: 78).

Funkcí *proprií* je rozlišovat a označovat konkrétní jednotliviny jako jedinečné objekty. Člení se na řadu podkategorií. První jsou **antroponyma**, tedy jména lidí (sem patří i tzv. nepravá antroponyma – vlastní jména smyšlených osob, např. pohádkových bytostí, postav mytologických, pohádkových, alegorických, hraček apod.). Další kategorií jsou **chrématonyma**, tedy jména výrobků, společenských institucí, organizací, zařízení, společenských jevů (Den matek, Tour de France), dokumentů, vyznamenání aj. A konečně poslední dvě kategorie, které budou pro naši práci zásadní: **zoonyma**, což jsou vlastní jména zvířat (pes Alík), a **toponyma**, tedy vlastní jména zeměpisná.

Výše uvedené rozdělení je pro potřeby zkoumání vlastních jmen v dětské literatuře příliš hrubé, a proto budeme pro potřeby této práce používat klasifikaci detailnější, kterou blíže popisujeme v kapitole 2.7.

2.2 Rozlišování *proprií* a apelativ

Každá lexikální jednotka mající status „*proprium*“ je jako taková poznatelná (a v komunikaci takto použitelná, R.Š.) pouze na základě jejího „umístění“ v promluvě, zejména pak v sémantických vztazích. (Wellmann, In Šrámek 1999: 117)

Jak už naznačuje Wellmann v uvedeném citátu, hranice mezi *proprii* a apelativy je mnohdy značně nezřetelná. Rozlišit mezi *proprii* a apelativy ve švédštině je snadné u typických vlastních jmen, která jsou součástí onomastikonu. Avšak mnohdy už rozdíl mezi *propriem* a apelativem není jednoznačný. To je případ zejména *proprií* složených z více slov, ať už psaných dohromady, či zvlášť. Ve švédštině mohou totiž *propria* vytvářet složeniny jako kterékoli jiné substantivum. A tak se setkáme se složeninami typu *Parisresa* (cesta do Paříže), *Zorntavla* (obraz [malíře] Zorna), *Göteborgsmaffian* (göteborská mafie), která, ač psána s velkým písmenem, nejsou *proprii*, jak se dočteme ve *Svenska akademiens gramatik* (SAG) (Teleman 2000: 118). Naproti tomu můžeme uvést kompozitum *Aftonstjärna* (Ibid.), tedy „Večernice“ (*afton* – večer, *stjärna* – hvězda), které lze jednoznačně označit za *proprium*. Z hlediska formy nenajdeme mezi oběma typy žádný rozdíl. Liší se pouze tím, jak jednotku vnímají uživatelé jazyka, tedy zda ji využívají k jednoznačnému odkazování na jedinečný denotát, či nikoli. Otázka pak je, zda se například *Ölandsblåsten* (ölandský vítr) dá považovat za *proprium*, či zda se jedná o složeninu, kde *proprium* rozvíjí apelativum. Ve sporných případech jsme se řídili frekvencí výskytu problematických jednotek na internetu a jejich pozicí v kontextu.

2.3 Lexikalizované skloňované podoby substantiv

Ve švédštině se gramatická kategorie určitosti substantiv vyjadřuje, podobně jako i v jiných germánských jazycích, členem určitým a neurčitým. Určitý člen je ve švédštině postpozitivní – připojuje se jako sufix za substantivum, např. *en bil* (automobil, neurč. tvar sg.) \Rightarrow *bilen* (urč. tvar sg.).

Podle SAG (132 - 133) ve švédštině vzniklo mnoho proprií lexikalizací substantiv právě v určitém tvaru, ať už v sg., či pl. (tedy s postpozitivním členem určitým). Proto tvoří určitý člen pevnou součást příslušného propria. SAG jako typický příklad uvádí jména švédských řek (*Lagan*, *Klarälven*, *Emån*), jezer a moří (*Storsjön*, *Vättern*, *Bottenviken*, *Östersjön*) a mnoho dalších geografických názvů (*Östgötaslätten*, *Åreskutan*, *Ryssberget*). Není to však pravidlem (*Omberg*, nikoli **Omberget*).

2.4 Pravopis vlastních jmen ve švédštině a češtině

Jak zmiňujeme výše, velké písmeno na začátku propria může ve švédštině signalizovat proprium, ale může se objevit i u apelativa. V češtině je velké písmeno na začátku slova jasným signálem, že se jedná o vlastní jméno. Vzhledem k tomu, že užívání velkých písmen v češtině je poněkud problematické, což se projevuje i ve zkoumaných překladech, podívejme se nyní na pravopis proprií v češtině i švédštině blíže.

Podle SAG (142) se ve švédštině píše propria s počátečním písmenem velkým. Pokud se jedná o víceslovnou jednotku, pak se píše s velkým písmenem pouze první slovo fráze (*Lunds universitet*, *Göta kanal*). V některých případech, obzvláště pokud je druhé slovo fráze samo o sobě propriem, kapitalizují se písmena na počátku prvních dvou slov (*Mindre Asien*).

Podle Pravidel českého pravopisu z roku 2006 (Kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český 2006: 41 – 49) se propria v češtině píšou s počátečním velkým písmenem. V jednoslovných vlastních jménech se píše počáteční písmeno velké (Vltava, Polsko). V souslovných vlastních jménech se píše velké písmeno v prvním slově (Národní divadlo, Tichý oceán). Pokud je součástí sousloví vlastní jméno, píše se také s velkým písmenem (Benešov u Prahy, Vysoké Tatry). Stojí-li na začátku souslovného pojmenování obecné jméno druhové, které se často opakuje, píše se s písmenem malým (mys Dobré naděje, ulice Elišky Krásnohorské).

Čeština na rozdíl od švédštiny rovněž považuje za propria označení příslušníků národů (Švéd), obyvatel místa nazývaného vlastním jménem (Pražan) a názvy památných dnů a svátků (Nový rok, Velikonoce). Tato propria však do sledovaných kategorií nezahrneme právě proto, že ve švédštině status propria nemají.

Vzhledem k tomu, že pracujeme s překlady z počátku století, považujeme za užitečné zmínit i pravidla pravopisu, která byla relevantní v době vzniku těchto překladů. Podle pravidel českého pravopisu z roku 1906 (Bačkovský 1906: 57) se píšou velká písmena na počátku vlastních jmen. Adjektiva odvozená od proprií se píšou s malým písmenem, pokud ovšem nejsou součástí názvu. Vlastní jména složená z jmen obecných mají velké písmeno jen na počátku (Rudé moře, Dlouhá třída, Vodičkova ulice).

Vidíme tedy, že v češtině lze propria v psaném textu jednoznačně identifikovat podle pravopisu. Pokud jednotka v textu funguje jako proprium, bude tato skutečnost signalizována výše popsáním použitím velkého písmene.

2.5 Propria v literatuře pro děti

Jak podotýká Riita Oittinen v páté kapitole svého díla *Translating for Children* (Oittinen 2000b), „literatura pro děti“ či „dětská literatura“ je velmi problematický a obtížně definovatelný termín ať už z hlediska obsahu, stylu nebo dalších parametrů. Rovněž pojem „dítě“ je poněkud problematický, protože vychází z individuální zkušenosti, ale zároveň je do jisté míry kolektivizovaný danou společností. Když spisovatelé píší pro děti, vydavatelé vydávají knížky pro děti a překladatelé pro děti překládají, jednají tak na základě vlastního, osobního obrazu dětství. Oittinenová proto dochází k definici implicitní: literatura pro děti je taková literatura, kterou děti čtou, případně ji někdo dětem předčítá (Oittinen 2000a). Z jiného hlediska se pak může jednat o literaturu, která je dětskému čtenáři adresována (Oittinen 2000b: 69). První zmíněná definice je obecnější a zahrnuje i díla, která původně dětem určena nebyla (uveďme známý příklad knihy *Robinson Crusoe*). Ve druhé definici je však obsažen základ problematiky překládání literatury pro děti. Oittinenová zde hovoří o „překládání pro děti“, čímž zdůrazňuje roli adresáta, či spíše představy o něm, jak v procesu literární tvorby, tak jejího překládání.

Specifickou kapitolou literatury pro děti jsou pak vlastní jména. Zatímco české i švédské gramatiky se shodují na tom, že typická vlastní jména nemají žádný sémantický obsah a nevypovídají o vlastnostech svého nositele, v krásné literatuře, zejména pak v literatuře pro děti, je situace mnohdy zcela odlišná. Jak už říká Nordová (Nord 2003: 183), v beletrii nenajdeme jméno, za nímž by nestál nějaký autorský záměr. A tak, ať už se jedná o existující jména či jména autorská, vždy je za nimi konkrétní motivace (což ovšem neznamená, že musí být nutně čtenáři zjevná).

Podle Knappové je volba konkrétního jména výsledkem řešení vztahu mezi potřebami příslušného společenství a využitím výrazových možností daného jazyka (Knappová 1992: 211). To platí i v literatuře pro děti: jméno jednak naplňuje určitou komunikační potřebu autora, který *proprie* cosi sděluje (a také vychází vstříc požadavku čtenáře, který očekává, že určitá entita v textu bude jednoznačně pojmenována), ale také je kompromisem vzhledem k možnostem příslušného jazyka. Jak podotýká i Levý (Levý 1998: 47), text sám je podmíněn jazykem, ve kterém je dílo stylizováno.

Z tohoto konstatování vyplývají pro překlad zásadní důsledky. I překladatel se snaží převedením jména naplnit určitý komunikační záměr, ale zároveň je do určité míry svázán výrazovými možnostmi cílového jazyka, které jsou odlišné od výrazových možností jazyka originálu, obzvlášť pokud se jedná o nepřibuzné jazyky. Míra tohoto napětí se pak odráží v postupu, který překladatel k převedení *propria* volí.

2.6 Funkce a význam vlastních jmen

Pokud jde o funkce vlastních jmen, onomastická teorie dosud nepodala jejich obecně přijímanou definici ani výčet a popis jejich funkcí (Semrádová 2008).

Přesto můžeme rozlišit alespoň některé hlavní funkce *proprií*. Klíčovou funkcí vlastních jmen obecně je identifikovat konkrétní entitu jako jedinečnou, oddělit ji od ostatních objektů téhož druhu a vymezit ji jako neopakovatelnou, tedy funkce identifikační a individualizační (Semrádová 2008). K funkci individualizační je přidružena i funkce apelová, která poskytuje informace tvaroslovné, slovtvorné a pragmatické povahy (Knappová 1992: 213).

Dále vyvolávají vlastní jména u účastníků komunikace různé asociace a konotace, mají tedy funkci konotativní. Účastník komunikace také z vlastního jména dokáže usuzovat na sociální začlenění denotátu, dokáže jej vztáhnout k určité geografické oblasti, náboženství, národnosti, kultuře apod. Zde se podle Knappové (Knappová 1992: 213) jedná o funkci sociálně klasifikující, kterou v této práci budeme označovat za lokalizační. Dále může komunikant na základě vlastního jména usuzovat na charakteristiku, povahu a podobu denotátu. Sem patří celá škála tzv. mluvících jmen a přezdívek. Propria mají tedy i funkci deskriptivní a charakterizační (Ibid.).

V neposlední řadě mají propria rovněž funkci expresivní. Dokáží v komunikantech vyvolávat různé emoce. S touto funkcí bezprostředně souvisí i funkce estetická, tedy schopnost vlastních jmen esteticky působit na účastníky komunikace. U těchto funkcí se uplatňuje zejména hláskový sled, délka a libozvučnost. Důležité jsou i prostředky slovo tvorné, které mají různou expresivní hodnotu. Ta však může být pro různé sociální skupiny různá a mění se i v čase (Ibid.).

Funkce proprií v literárním textu je poněkud odlišná od jejich funkce v běžné komunikaci. Ani v oblasti literární onomastiky neexistuje pevné pojetí funkcí proprií, které by bylo obecně přijímáno. Svatopluk Pastyřík (Pastyřík 2000: 7) navrhuje následné rozdělení funkcí proprií:

1. **základní funkce:** tento soubor funkcí je totožný s funkcemi proprií obecně.
2. **specifické funkce:** funkce, které jsou specifické pro propria v literárním textu.

Specifické funkce se pak dělí na tyto funkce:

- (a) kolokační funkce, podle níž lze denotáty zařazovat z hlediska času, prostoru, národnosti, sociální vrstvy, náboženství,
- (b) asociační funkce, na jejímž základě propria evokují historické a kulturní asociace a reminiscence,
- (c) singulativní funkce, jejímž výsledkem vznikají tzv. mluvící jména (řezník Špejlík),
- (d) estetická funkce: disonantní a sonantní pojmenování,
- (e) textuální funkce: funkce relační, kompoziční a stylizační.

V této práci, která se zaměřuje na vlastní jména v literatuře, budeme tedy rozlišovat podle Pastyříka mezi funkcemi základními a specifickými, avšak do těchto kategorií začleníme odlišné funkce než Pastyřík. Domníváme se totiž, že Pastyříkova funkce kolokační, asociační a singulativní je vlastní propriím i mimo literární texty. Do kategorie základních funkcí začleníme tedy funkci **identifikační** a **individualizační**, **konotativní** a **lokalizační**. Sporné je zařazení funkce **deskriptivní/charakterizační**, neboť například celá řada běžných vlastních jmen v češtině i švédštině vypovídá alespoň částečně o povaze denotátu, přinejmenším o jeho typu, tedy zda se například jedná o horu, město apod. (např. Lysá hora, *Lilla Karlsö*¹), či vypovídá jasně o některém jeho atributu (*Västra Vemmenhög*²). Proto zavedeme ještě jednu funkci, která zařazuje denotát na základě propria do určité třídy denotátů (jména hory, řeky, ostrova apod.), tedy funkci **klasifikační**.

¹ *Lilla* – malý; *ö* – ostrov

² *Västra* – západní

Základní funkce	
identifikační	Umožňuje účastníkům komunikace objekt jednoznačně identifikovat.
individualizační	Určuje denotát jako jedinečný objekt.
konotativní	Vyvolává konotace a asociace.
lokalizační	Zařazuje denotát v čase, prostoru, sociální vrstvě apod.
klasifikační	Zařazuje denotát do určité třídy denotátů.

Tabulka 2.1: Základní funkce vlastních jmen

Specifické funkce	
charakterizační	Poskytuje informace o charakteru denotátu.
deskriptivní	Poskytuje informace o podobě denotátu.
expresivní	Vyvolává emoce.
estetická	Vyvolává estetický vjem.
textuální	Funguje jako prostředek textuality, koheze či jako prostředek stylistický.

Tabulka 2.2: Specifické funkce vlastních jmen

Z výše uvedeného výběru klíčových funkcí vlastních jmen vyplývá, že vlastní jména jsou v překladu problematickým prvkem. Při překladu jmen totiž musí brát překladatel v úvahu jejich polyfunkčnost a pouze na základě podrobné analýzy textu může usuzovat na míru relevance jednotlivých funkcí.

2.7 Klasifikace proprií

Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.1, dělí se propria nejčastěji na antroponyma, zoonyma, toponyma a chrématonyma. V této práci se však soustředíme pouze na toponyma a zoonyma. Propria jsme se dále rozhodli blíže dělit na propria existující, fiktivní a realistická.

Jako existující označíme propria vyskytující se mimo svět konkrétního literárního díla. Mohou označovat reálně existující denotáty, ale i denotáty smyšlené (příkladem mohou být propria z jiných literárních děl, mytologie apod.). Jako fiktivní zařadíme propria, která označují výtvořky spisovatelovy fantazie, a jako realistická propria označíme taková vlastní jména, která označují výtvořky spisovatelovy fantazie, jež nicméně simulují reálnou skutečnost.

Kategorie zoonym představuje problém proto, že v dětské literatuře jsou zvířata vesměs alespoň částečně antropomorfizovaná a hranice mezi zoonymem a antroponymem je poněkud nezřetelná. Kategorie **existujících zoonym** bude tedy v našem pojetí zahrnovat jména zvířat, která se vyskytují (ať už skutečně, či fiktivně) mimo svět konkrétního literárního díla (např. pes Selmy Lagerlöfové *Nero*). Jako **fiktivní zoonyma** budeme označovat jména personifikovaných zvířat, která sice myslí a hovoří jako lidé, avšak ponechávají si všechny ostatní vlastnosti jako zvířata (*Smirre*, *Majros*, *Akka*). Konečně **realistická zoonyma** budou představovat jména zvířat sice smyšlených, avšak zcela realistických, bez zvláštních schopností, jako například kůň *Svarthen* (Lagerlöf 1988: 525).

Existující toponyma jsou v našem pojetí názvy míst buď existujících, či smyšle-

ných, avšak známých mimo autorův svět, **fiktivní toponyma** jsou výtvozem spisovatelovy fantazie a označují pohádková místa. **Realistická toponyma** označují místa sice neexistující, avšak simulující realitu.

S ohledem na formu jmen budeme rozlišovat mezi proprii konvenčními, konvenčními kategorizačními sémanticky motivovanými (zkráceně sémantickými) a nonsensovými.

Konvenční vlastní jména tvoří součást repertoáru kultury, onomastikonu, a lze je najít v onomastických slovnících (Ladislav, *Jonas, Andersson, Stockholm*). Původně i tato jména byla pravděpodobně motivovaná ve vztahu ke svému nositeli a nesla sémantický význam, avšak postupně jej ztratila. I tak ovšem mohou být konvenční jména nositeli významu díky kulturním konotacím, které mohou poukazovat na dobu, sociální postavení, původ apod.

Konvenční kategorizační vlastní jména jsou propria obsahující nějaký morfém, který jej transparentně pro uživatele jazyka zařazuje do určité kategorie denotátů: *Lidingö* (*ö* = ostrov), *Vombsjön* (*sjö* = jezero), *Västra Vemmenhög* (*västra* = západní). Nepatří sem například *Stockholm*, který svůj sémantický obsah pro uživatele jazyka již ztratil, přestože jak slovo *stock*, tak i *holm* ve švédštině existují (znamenají „trám“, resp. „ostrůvek“).

Tato kategorie je tedy poněkud problematická, neboť zejména u toponym je obtížné stanovit, kdy už proprium zcela ztratilo svůj sémantický obsah a stalo se plně lexikalizovaným (konvenční proprium), kdy naopak ještě uživatel tento sémantický obsah plně vnímá (a jméno lze tedy označit za sémantické), nebo kdy vnímá kategorii, do které denotát spadá (proprium konvenční kategorizační). Do této kategorie jsme nezařadili například jména typu *Linköping*, přestože morfém *köping* se velmi hojně vyskytuje v názvech měst (srov. *Jönköping*, *Norrköping*, *Köping* apod.). Naopak zařadili jsme sem i propria typu *Västerhavet* (doslova „západní moře“) a *Östersjön* (doslova „východní moře“), přestože bychom je mohli z určitého hlediska považovat za sémantická. Domníváme se však, že jejich základním zařazením je kategorie proprií konvenčních (není v nich tedy sémantický obsah aktuální), avšak jelikož obsahují lexémy jasně označující, že se jedná o konkrétní kategorii denotátů: moře, zařadili jsme je jako konvenční kategorizační. Na základě podobné úvahy jsme i přes určité pochyby do této kategorie zařadili i jména typu *Klarälven* (dosl. „čistá řeka“), *Gåsfsjärden* (dosl. „husí fjord“) či *Vinön* (dosl. „vinný ostrov“).

Důvodem, proč jsme do této kategorie zařadili i jméno *Storkyrkan* (dosl. „velký kostel“), přestože je naprosto analogické s propriem *Storstöten* (dosl. „velký povrchový důl“), které uvádíme jako sémantické, je dvojí. Jednak se domníváme, že jelikož je jméno *Storkyrkan* mnohem starší, předpokládáme, že lexikalizace u něj již dosáhla silnějšího stupně. Primárně je to tedy proprium konvenční. Navíc ostatní propria s lexémem *kyrka* (kostel) se vyskytují v kategorii této, a vyčlenění jednoho propria do kategorie jiné by proto analýzu pouze zkomplikovalo, nikoli zpřehlednilo.

Ve jménech **sémanticky motivovaných** (zkráceně sémantických) lze jasně vysledovat vztah k existující slovní zásobě. Sémantický smysl může být transparentní do různé míry (*Gripe* – viz. 9.3, *Gull-Lilja* – viz. 9.2, *Tuggelite* – od slovesa *tugga*, žvýkat, a adverbia *lite*, málo). Při dešifrování tohoto obsahu můžeme však mnohdy hovořit pouze o pravděpodobné motivaci autora, neboť pouze autor může potvrdit či vyvrátit správnost naší analýzy. Do této kategorie budeme pro zjednodušení zařazovat pouze autorská propria, existující propria povahy pohádkové či mytologické a taková propria, u kterých sémantický obsah i přes zaužívanost evokuje souvislost se skutečností, kterou jméno označuje.

Zejména u toponym je velice obtížné určit míru lexikalizace, protože u nich lze mnohdy vystopovat jasnou etymologii, jak vysvětlujeme u kategorie proprií konvenčních kategorizačních.

Jména nonsensová jsou taková jména, která nejsou sémanticky motivovaná, případně je sémantický obsah natolik nezřetelný, že jsou jako taková čtenářem vnímána. U nonsensových slov vystupuje mnohem výrazněji do popředí zvuková charakteristika vlastního jména, jako je kvalita hlásek či rytmus (jméno *Trianut*, viz. 9.4).

2.8 Pohledy na překládání vlastních jmen

2.8.1 Jiří Levý

Český literární teoretik, historik a teoretik překladu Jiří Levý rozlišuje ve svém stěžejním díle *Umění překladu* (Levý: 1998) tři překladatelské pracovní postupy: překlad v pravém slova smyslu, substituce a transkripce. Ty se podle Levého uplatňují i při překladu vlastních jmen. Levý se v pasáži o vlastních jménech soustředí pouze na jména osob, tedy antroponyma. Princip je však obecně platný a dá se aplikovat i na jiná propria.

Pokud má jméno hodnotu jen významovou, pak je podle Levého možné ho přeložit. V této souvislosti Levý uvádí příklad středověkých alegorií či komedii dell'arte (*Misericordia* - Milosrdenství, *Dottore* - Doktor). Jakmile do jména vstupuje i národní specifčnost (podle Levého má každý národ určitý rejstřík tvarů pro jména), pak je možná jen substituce nebo transkripce. Zde Levý uvádí příklady charakterizačních a typizačních jmen (*Mrs. Malaprop*, *Charles Surface*). Levý se domnívá, že substituce není nutná při překladu mezi příbuznými jazyky, kdy je význam slovních kmenů pochopitelný. Jindy je nutno substituovat: (Shakespearova dvojice *Mr. Ford* a *Mr. Page* substituováno Sládkem jako Vodička-Hošek). Pokud se význam zcela ztrácí, pak je možný jen přepis, tedy zachování jména v původním znění.

Levý také upozorňuje, že při překladu jde pouze o jména, která mají význam platný v celku díla, nikoli význam absolutní, tedy se nebudou překládat jména, která sice sama o sobě mají sémantický obsah (Pokorný, König), ale tento není součástí významové výstavby díla. Překlad se také nedá podle Levého dobře uplatnit, pokud se jedná o známá jména, která mají i v českém prostředí svou tradici (jako příklad uvádí jména *Pantalone* a *M. Gorkij*). Překladatel tedy musí podle Levého přihlížet ke všem činitelům, které se v konkrétní situaci uplatňují. (Levý 1998: 116)

2.8.2 Peter Newmark

Překladem vlastních jmen se ve své knize *A Textbook of Translation* okrajově zabývá i britský teoretik překladu a jazykovědec Peter Newmark. Již z povahy této publikace vyplývá, že Newmark přistupuje k tématu velmi preskriptivně. Autor se domnívá, že antroponyma je třeba ponechat v původní podobě, aby se zachovala informace o národnosti. Výjimky tvoří podle Newmarka jména svatých a některá jména vládařů, která se překládají, pokud jsou transparentní. Jména význačných osobností antické kultury a renesance se naturalizují (adaptují tak, aby pravopis odpovídal fonetice cílového jazyka). Jestliže se jedná o jméno v beletrii, které má konotace, pak se podle Newmarka jméno překládá, pokud není důležitá informace o geografickém původu. V tom případě navrhuje

Newmark metodu překladu a následné naturalizace zpět do původního jazyka (*Toporov* ⇒ *'axe'* ⇒ *Hackitov*)³ (Newmark 1988: 215).

V případě toponym je podle Newmarka možno použít zavedený ekvivalent, nebo jméno ponechat v původní podobě. Newmark také upozorňuje, že je nutné brát v úvahu rozdílný charakter textů – „*at least the classifiers such as 'river', 'plain', 'mountains', 'church', even 'street' can be translated*“. (Newmark 1988: 216). Newmark se ale nezabývá případem, kdy se nejedná o existující toponyma.

2.8.3 Christiane Nordová

Ve svém článku „Proper Names in Translations for Children“ pro časopis *Meta* podotýká jedna z nejvýznamějších německých teoretiček překladu Christiane Nordová: „*there are no rules for the translation of proper names*“ (Nord 2003: 184). V literatuře faktu se podle ní projevuje tendence používat exonyma, tedy domácí formu cizího *propria*, avšak pokud se ponechá jméno v původním tvaru, obvykle se nad tím nikdo nepozastavuje. (Ibid.) V beletrii je podle Nordové situace složitější, neboť tu neexistuje jméno, které by nemělo žádnou informativní funkci. Překladem se ztrácí funkce jména coby ukazatele kultury a naopak pokud se ponechá jméno v původním tvaru, ztrácí se informace v něm obsažená (Ibid.: 185).

2.8.4 Yvonne Bertillsová

Ve své dizertaci *Beyond identification: Proper Names in Children's literature* (Bertills 2003) se finská autorka Yvonne Bertillsová soustřeďuje na analýzu překladu jmen ve třech význačných dílech dětské literatury. V kapitole věnované překladu vlastních jmen podotýká, že vzdálenost kultur ovlivňuje rozsah, v jakém je možné kulturní prvky přenášet. Bertillsová zmiňuje, že v literatuře pro děti je důležité mít na paměti nejen „čtivost“, ale také „mluvenost“ (Ibid.: 190), protože literatura pro děti je často určena ke čtení nahlas. Další aspekt, který zdůrazňuje, je dvojí recipient knížek pro děti: dospělý a dítě (Ibid.: 60). Proto jména mnohdy obsahují dvojí významovou vrstvu: jednu určenou dětem a druhou určenou pro dospělého čtenáře.

Bertillsová upozorňuje, že při překladu jmen v dětské literatuře je nutné brát v úvahu konotace, informace o kultuře, které jméno nese, stylistické variace, formu a sémantiku *propria* a také celkový systém *proprii* v díle konkrétního autora.

Bertillsová vznáší otázku překladu rodu u fiktivních postav (Ibid.: 225). Upozorňuje, že pokud překladatel nebere v úvahu rod postavy, může to mít za následek zavádějící ekvivalent, který může významně ovlivnit recepci postavy. Jako příklad můžeme uvést postavu *bisamrättan*, která vystupuje v některých dílech Tove Janssonové, například v knize *Trollkarlens hatt* (česky *Čarodějův klobouk*, 1968). Na tuto postavu odkazuje autorka maskulinním zájmenem „*han*“. Překladatel Libor Štukavec přizpůsobuje však rod postavy českému apellativu, které využívá jako ekvivalent – *ondatra*. Protože v českém překladu je původně maskulinní postava ženského rodu, její charakter bude čtenář vnímat odlišně.

³Ruské slovo *topor* znamená česky „sekera“ (anglicky *axe*) a anglické sloveso *to hack* znamená sekat.

2.8.5 Vlasta Straková

Vlasta Straková ve své stati „Překládání a vlastní jména“ pro sborník *Překládání a čeština* upozorňuje na tři okolnosti, které je nutno brát v úvahu při překládání vlastních jmen: grafické systémy daných jazyků, stupeň frekvence jména (a jeho domestikace, osvojení) a dobové zvyklosti (Straková 1994: 172). Podle Strakové propria „tvoří body, jež udržují kontinuitu povědomí cizosti prostředí i literárního díla a průběžně připomínají, že jde o překlad, nikoliv o originál“ (Straková 1994: 174).

Jako současnou dobovou zvyklost Straková uvádí přejímání západoevropských příjmení ve výchozí grafické písemné podobě (Reagan, Mitterand) (Straková 1994: 173). V beletrii se podle Strakové křestní jména, která se v češtině nevyskytují, převádějí s eventuální hláskoslovnou modifikací, nebo se ponechávají v původní podobě (*Svetlana* – Světлана, ale *Pelle* – Pelle) (Straková 1994: 174).

Straková zmiňuje i charakterizační jména v beletrii (tj. jména, která nějakým způsobem charakterizují postavu). Upozorňuje, že pokud se takováto jména ponechají v původní podobě, překlad se tím ochudí (Straková 1994: 175).

Místní jména podle Strakové mají mnohdy ustálenou adaptovanou podobu jména díky tradici kulturních i jiných kontaktů (Víděň, Lipsko, Curych)⁴. Problematické jsou ale podle ní názvy míst, která nejsou frekventovaná, jména pomístní, názvy ulic apod. (Straková 1994: 175).

2.8.6 Lincoln Fernandes

Lincoln Fernandes získal doktorát z aplikované lingvistiky na brazilské univerzitě Universidade Federal de Santa Catarina. Ve své doktorské práci *Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play* (Fernandes 2006) se Lincoln Fernandes specificky soustředí na problematiku proprií v literatuře pro děti a jejich překladu brazilskými překladateli. Fernandes uvádí tři druhy informace, kterou vlastní jméno nese: sémantickou informaci, sociálně sémiotickou a zvukově symbolickou. Dále zmiňuje názor Puurtinenové, že přítomnost velkého počtu vlastních jmen a přemíra nezvyklých fonologických sekvencí a pravopisu v překladu přináší nebezpečí vytvoření lingvistických bariér pro mladého čtenáře. V souvislosti s tím uvádí ještě další aspekt vlastních jmen, totiž že musí být zapamatovatelná, aby plnila svou primární funkci v textu: jednoznačně odkazovat na denotát. Fernandes pak ve svém korpusu textů identifikuje deset postupů, které brazilští překladatelé k převodu vlastních jmen užívají.

2.8.7 Shrnutí

Autoři se tedy vesměs shodují, že nelze poskytnout jednoznačný návod na překládání proprií. Každé proprium je nutno posuzovat podle funkce v textu, frekvence jeho výskytu v díle, stylového zařazení, blízkosti kultur, zavedenosti případného ekvivalentu, rodu, charakteru cílového textu a charakteru čtenáře, ale i podle celkového systému proprií v konkrétním díle. Překladatel však vždy stojí před rozhodováním, zda zachovat sémantiku, či naopak kolorit původní kultury. Zřídka kdy je možné zachovat obojí, například pomocí postupu překladu a zpětné naturalizace navrhaného Newmarkem (viz. kapitola 2.8.2).

⁴Jinými slovy, v cílovém jazyce existuje exonymum.

3 Teoretická východiska

V této kapitole se soustředíme na stručný přehled teoretických přístupů, na kterých bude naše práce stavět.

3.1 Deskriptivní translatologie

V této práci budeme vycházet z pojetí translatologie, jak ji ve své práci *Descriptive Translation Studies and Beyond* v návaznosti na přelomovou přednášku Jamese Holmesa „*The Name and Nature of Translation Studies*“ chápe Gideon Toury (1995). Toury přejímá i Holmesovo dělení translatologie na čistou a aplikovanou. Čistá translatologie se dělí na větev teoretickou a větev deskriptivní, která zkoumá překlad z hlediska produktu, procesu a funkce. Tyto tři aspekty tvoří podle Touryho nerozlučnou jednotu a lze je oddělovat pouze pro potřeby metodické (Toury 1995: 11). Podle Touryho totiž (zamýšlená) funkce a pozice překladu determinuje jeho příslušnou povrchovou realizaci, a ta řídí strategie, kterými je cílový text odvozen od originálu (Toury 1995: 13).

Thus, the [prospective] position (or function) of a translation within a recipient culture (or a particular section thereof) should be regarded as a strong governing factor of the very make-up of the product, in terms of underlying models, linguistic representation, or both. After all, translations always come into being within a certain cultural environment and are designed to meet certain needs of, and/or occupy certain ‘slots’ in it. Consequently, translators may be said to operate first and foremost in the interest of the culture into which they are translating, however they conceive of that interest. In fact, the extent to which features of a source text are retained in its translation (or even regarded as requiring retention, in the first place), which, at first sight, seems to suggest an operation in the interest of the source culture, or even of the source text as such, is also determined on the target side, and according to its own concerns: features are retained, and reconstructed in target-language material, not because they are ‘important’ in any inherent sense, but because they are assigned importance, from the recipient vantage point (Toury 1995: 12).

Klíčový bod Touryho pojetí deskriptivní translatologie je chápání překladu jako faktu cílové kultury. Funkce překladu, jeho pozice v kultuře, a dokonce i to, zda je či není cílovou kulturou za překlad považován, má svůj jediný základ v postojích příslušné kultury, které lze v rovině abstraktní označit za normy. Překlad má v cílové kultuře určitou pozici a určitou funkci. Navíc má při jeho vzniku překladatel tuto budoucí funkci a pozici v patrnosti, případně se sám snaží určité funkce a pozice docílit. A právě tato překladatelem zamýšlená a sledovaná pozice je zásadní, neboť právě ona řídí překlad jako proces. Pozice a funkce překladu v cílové kultuře jsou proměnné v čase. Ale tak je tomu i se samotným překládáním. Také pozice překladatelské aktivity se v čase kultury mění a pohybuje se mezi centrem a periferií (Toury 1995: 13).

Z tohoto důvodu Toury neposkytuje apriori žádnou definici překladu, neboť chápání pojmu „překlad“ není v kultuře neměnné, jak už prokázal Jiří Levý v roce 1957 svým dílem *České teorie překladu* (Levý 1996). Naopak, cílem je zjistit, proč je v určité době

konkrétní text považován (případně nepovažován) za překlad. Místo definování překladu vychází Toury z pojmu „předpokládaný překlad“ (*assumed translation*), což je text, který je za překlad cílovou kulturou považován.

Toury pak přichází se třemi postuláty, které společně tvoří pojem překladu. Je to postulát zdrojového textu, tedy předpoklad, že existuje další text, který funguje jako výchozí bod pro předpokládaný překlad. Dále je to postulát transferu, který očekává, že (předpokládaný) překlad vznikl přenosem určitých vlastností (předpokládaného) zdrojového textu, které jsou následně oběma textům společné. A za třetí je to postulát vzájemného vztahu, který představuje předpoklad, že pokud je text překladem, pak existují popsateľné vztahy, které ho k originálu vážou.

[...] *an assumed translation would be regarded as any target-culture text for which there are reasons to tentatively posit the existence of another text, in another culture and language, from which it was presumedly derived by transfer operations and to which it is now tied by certain relationships, some of which may be regarded – within that culture – as necessary and/or sufficient* (Toury 1995: 35).

Cílem deskriptivní translatologie je popsat tyto skutečnosti, popsat překladatelské metody a normy, které leží v pozadí vytváření překladů. Jejím cílem není nalézt „správná“ řešení, ale na základě sledovaných řešení dojít k zamýšlené pozici (*prospective position*) překladu v cílové kultuře, a tím i k pojetí a chápání překladu v době a kultuře, kdy překlad vznikl.

3.2 Překlad v mezikulturní komunikaci

Jak již bylo řečeno výše, deskriptivní translatologie sleduje (i zamýšlenou) pozici překladu v cílové kultuře a normy, které tuto pozici ovlivňují. V konkrétní podobě se touto problematikou zabývá celá řada autorů, včetně českých strukturalistů.

Jiří Levý ve své práci o dějinách českého překladu *České teorie překladu* (Levý 1996) přichází s myšlenkou, že překlad se v průběhu času pohybuje na ose, jejíž extrémní póly jsou volnost a věrnost. Volný překlad zachovává to, co je v překladu obecné, tedy srozumitelné i pro přijímající kulturu, věrný překlad zachovává zvláštní, ať už typické pro kulturu originálu, jazyk či autora. Příklon k jednomu či druhému z nich se řídí dobovými normami, tedy očekáváním a potřebami cílové kultury. Na základě těchto dvou tendencí pak Levý přichází s termíny „iluzionismus“ a „antiiluzionismus“. Iluzionismus jako základní princip překladu vytváří iluzi, že čtenář čte originál, tzn. text vytvořený v jeho vlastním jazyce a kultuře. Antiiluzionismus tuto iluzi ruší, vnáší do překladu prvek cizosti.

Podobně jako Levý osu věrnost – volnost, zavádí i Toury (Toury 1995) osu adekvátnost (*adequacy*) – akceptabilita (*acceptability*). Adekvátnost znamená podřízení se normám kultury a jazyka originálu, akceptabilita naopak podřízení překladu normám cílové kultury a jazyka.

Anton Popovič (1974: 187) pak ve stejném duchu rozvíjí opozici „my - oni“, kterou definoval jeden z nejvýznamnějších představitelů ruského formalismu Jurij Lotman. Toto semiotické napětí se v překladu projevuje jako konfrontace dvou kultur. Překladatel toto kulturní napětí pak řeší buď exotizací svého překladu, tehdy kultura originálu převládá

nad kulturou cílového jazyka, nebo naturalizací, kdy převládne kultura cílová na úkor kultury originálu. Rovnováha mezi oběma extrémy se nazývá kreolizace.

Něco podobného najdeme i u autorů teorie skoposu, jejímž zakladatelem je německý teoretik Hans Vermeer. Základem této translatologické školy je myšlenka, že každé jednání, tedy i překladatelské jednání (*translational action*), je vedeno záměrem dosáhnout konkrétního cíle. Tento cíl nazývá Vermeer pojmem *scopos*.

Přístupy klíčových autorů teorie skoposu se liší, ale v zásadě všichni dělí překlad na dva základní typy: překlad, který vypadá jako samostatný text, nikoli jako text odvozený – metatext (v pojetí Levého bychom hovořili o „volnosti“, u Popoviče o „naturalizaci“ a u Touryho o „akceptabilitě“), a překlad, který neskrývá svou metatextovost (tedy podle Levého by se uplatnil pojem „věrnost“, podle Popoviče „exotizace“ a podle Touryho „adekvátnost“).

Konkrétně Christiane Nordová zmíněné dva typy překladu označuje jako překlad dokumentární a instrumentální (viz. níže). Nutno však podotknout, že Nordová vychází z funkce překladu „být dokumentem“, či „být nástrojem“, čímž se poněkud liší od ostatních zmíněných autorů. Nordová se primárně nedívá na to, zda překlad působí cize či naturalizovaně, avšak primárně se dívá na funkci překladu, z níž vyplýne potřeba zachovat či adaptovat jednotlivé elementy. O funkčním chápání překladu pojednáme v následující kapitole.

3.3 Funkční pohled na překlad

Jiří Levý považuje v souladu s pohledem Pražského lingvistického kroužku za nejdůležitější v praxi i teorii překladu „hledisko funkční, které zkoumá, jaké sdělovací funkce mají jednotlivé jazykové prvky a které sdělovací prostředky ve vlastním jazyce mohou plnit stejnou funkci“ (Levý 1998: 26). Překladatel by podle Levého měl analyzovat funkci jednotlivých prvků v textu a vybrat prvky ve svém jazyce tak, aby plnily stejnou funkci. Zdá se tedy, že Levý předpokládá, že cílem překladatele je funkční ekvivalence, jinými slovy, dosáhnout překladem funkce originálu.

Teorie skoposu funkční pohled Levého sdílí, avšak „sesazuje originál z trůnu“ a opouští požadavek funkční ekvivalence jako jediný možný základ pro práci překladatele. V tom se do určité míry protíná teorie skoposu s pojetím Touryho. Pro teorii skoposu je výchozím bodem pro překladatelskou činnost nikoli text originálu a jeho funkce, nýbrž cílová situace, která je i základem pro určení funkce cílového textu. Překladatel pracuje na základě „překladatelského zadání“, oslovuje konkrétní publikum a chce docílit konkrétní funkce překladu, která se sice může, ale nemusí shodovat s funkcí originálu. Originál je tedy pouhou nabídkou informací, základem, na kterém překladatel postaví nový, nezávislý text, který zase představuje nabídku informací pro adresáta (Nord 1997: 12).

Podobně jako i Levý a Popovič využívá teorie skoposu teorie informace a komunikace a velmi detailně rozvíjí komunikační schéma překladu. Mezi klíčové členy komunikační situace originálu a překladu patří podle Nordové: autor zdrojového textu, vysílatel zdrojového textu, zdrojový text (*source text*, ST), příjemce ST, iniciátor cílového textu, překladatel, cílový text (*target text*, TT) a příjemce cílového textu. Pro překladatele je komunikační situace originálu relevantní jen v případě, že překlad má být založen na ekvivalenci. Jinak je pro něj klíčová druhá polovina komunikačního schématu, totiž situace překladu.

Nordová nabízí překladatelům nástroj k analýze textu, totiž přehled všech relevant-

ních textových faktorů. Mezi faktory vnější patří vysílatel a autor (může se jednat o tutéž osobu), vysílatelův záměr, adresát a příjemce (rovněž se mohou a nemusí krýt) a jejich informační a komunikační vybavenost (*knowledge background, communicative background*), médium, místo, čas a motiv komunikace a funkce textu (viz. níže). Vnitrotextové faktory jsou téma, obsah, presupozice, kompozice, neverbální prvky, lexikum, struktura věty a suprasegmentální prvky.

Funkcionalistický pohled teorie skoposu také zahrnuje model funkce textu jako takového (ať už originálu či překladu) a funkce překladu jako procesu. Nordová (Nord 1997: 40) navrhuje model funkcí textu založený na Bühlerově funkcích jazyka, které doplnil Roman Jakobson: referenční, expresivní, apelativní a fatické. Tyto funkce pak lze podle Nordové detailněji rozpracovat na celou řadu sub-funkcí (Ibid.).

Funkční typologií překladatelského procesu se zabývá celá řada autorů a podobně jako mnozí z nich (Reissová, Houseová, Newmark) i Nordová nabízí dva základní typy překladu. V jejím pojetí se jedná o překlad dokumentární a instrumentální (1997: 45). V nejširším slova smyslu je cílem prvního typu překladatelského procesu vytvořit dokument (týkající se určitých aspektů) primární komunikace (tedy komunikace v původní situaci, situaci originálu). Druhý typ má vytvořit nástroj pro novou komunikaci v cílovém jazyce za využití zdrojového textu jako modelu (Ibid.).

Překlad dokumentární má pak čtyři podtypy, z nichž nejdůležitější pro naši práci je překlad exotizující – tedy takový, který zachovává původní prostředí a tedy ve čtenáři vzbuzuje dojem cizího. Překlad instrumentální se dělí na překlad ekvifunkční, heterofunkční a homologický. Ekvifunkční překlad zachovává stejnou škálu funkcí originálu, překlad heterofunkční má funkci odlišnou a překlad homologický má v cílové kultuře stejný status jako originál ve své kultuře původní.

3.4 Implikace

V této práci budeme sledovat překlad z pozice deskriptivní translatologie. Cílem bude zmapovat překladatelské metody vztahující se na konkrétní fenomén (vlastní jména) v rámci konkrétního korpusu překladů (překlady švédské literatury pro děti do češtiny, konkrétně překlady díla Selmy Lagerlöfově *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*, pocházející z 20. a 21. století). Na základě zmapování těchto metod pak budeme vytvářet hypotézy ohledně zamýšlené pozice a funkce konkrétního překladu v cílové kultuře, možných norem, které vznik překladu řídily, a pravděpodobného konceptu překladu dětské literatury ze švédštiny do češtiny v různých obdobích české kultury. Přitom budeme tedy vycházet i z hlediska funkčního.

Naše analýza bude mít několik rovin. Budeme sledovat funkce zkoumaných překladatelských jednotek (vlastních jmen) jako takových v textu originálu a překladu. Další rovinou bude analýza funkcí překladu a originálu, opět soustředěná na sledované překladatelské jednotky, a následně analýza překladatelského procesu, pozice textu v cílové kultuře, pojetí překladu a jeho postavení v cílové kultuře. Budeme sledovat tendence překladatelů naturalizovat či naopak exotizovat své překlady, jejich příklon k normě adekvátnosti či akceptability, volnosti či věrnosti. K tomu budeme využívat hledisek teorie skoposu, českého strukturalismu i deskriptivní translatologie.

4 Překladatelská metoda, strategie a postup

4.1 Vymezení pojmů

V této práci budeme rozlišovat mezi překladatelskou metodou, strategií a postupem, tak jak je rozlišují Albirová a Molinová ve svém příspěvku *Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach* (Molina & Albir 2002). Náplň pojmů ale upřesníme s ohledem na přístup dalších autorů.

Překladatelskou metodu překladaatel volí pro konkrétní text s cílem naplnit překladaatelský záměr. Je to globální přístup k převedení originálu do cílového jazyka. Od zvolené metody se pak odvíjí volba mezi jednotlivými překladaatelskými postupy.

Překladaatelský postup je způsob, jakým je překladaatelská jednotka převedena do cílového jazyka.

Překladaatelská strategie je algoritmus, který překladaatatel využívá k řešení specifického překladaatelského problému.

Počet překladaatelských postupů se v pojetí různých autorů liší. Molinová a Albirová (Molina & Albir 2002) navrhuji 18 překladaatelských postupů, Levý (1998) uvádí pouze tři, Newmark (1988) rovněž 18, ale poněkud jiných než Molinová a Albirová, Fernandes (2006) jich uvádí 10. Inspirovali jsme se všemi těmito autory a pro účely této práce navrhujeme nové třídění překladaatelských postupů, které uvádíme v následující kapitole.

4.2 Překladaatelské postupy

V následujícím výčtu překladaatelských postupů budeme využívat zkratk, které jsou běžné v zahraniční literatuře pojednávající o teorii překladau a pro označení jazyků budeme užívat zkratky používané v Evropské unii.

ST – text originálu, z anglického *source text*

TT – cílový text, z anglického *target text*

SL – jazyk originálu, z anglického *source language*

TL – cílový jazyk, z anglického *target language*

Cs – zkratka pro češtinu využívaná v Evropské unii

Sv – zkratka pro švédštinu využívaná v Evropské unii

V přehledu uvádíme vlastní ilustrační příklady, ale také příklady, které nalezneme v překladech NH a děl *Bombi Bitt a já* (Nilsson 1941) a *Čarodějův klobouk* (Jansson 1968).

Sémantický ekvivalent – Použití slova, které v cílovém jazyce (TL) vyjadřuje sémantiku originálu, či přesněji řečeno některý z možných sémantických významů originálu.

Söder (Sv) \Rightarrow Jih (Cs)

Stöten (Sv) \Rightarrow Rána (Cs)

Lokalizace – Nahrazení kulturního elementu funkčním ekvivalentem z repertoáru cílové kultury.

Nils (Sv) \Rightarrow Petr (Cs)

Vnitřní vysvětlivka – Přidání určitého detailu, který není v ST formulován a který přibližuje recipientovi denotát: informace, explicitní parafráze.

Stockholm (Sv) \Rightarrow Stockholm, hlavní město Švédska (Cs)

Transference – Přímé převzetí slova či výrazu z jiného jazyka v nezměněné podobě včetně grafémů SL. Za transferenci budeme považovat i případy, kdy se ekvivalent přizpůsobuje české morfologii (například při skloňování, při změně v adjektivum apod.).

Åsa (Sv) \Rightarrow Åsa (Cs)

Åsa (Sv) \Rightarrow Åso! (Cs)

Vemmenhög socken (Sv) \Rightarrow Vemmenhögs^{ká} farnost (Cs)

Transkripce – Převzetí slova či výrazu v podobě reprezentující jeho zvukovou realizaci v grafémech TL, případně použití grafémů TL k nahrazení neznámého grafému původního.

Åsa (Sv) \Rightarrow Ósa (Cs)

Kalk – Doslovný překlad cizího slova či fráze.

Östersjön (Sv) \Rightarrow Východní moře (Cs)

*Dagaklar*¹ (Sv) \Rightarrow Jasnoden (Cs)

Sémantická aproximace – Nahrazení výrazu výrazem, který respektuje sémantiku originálu, avšak ne nutně celý sémantický obsah.

*Dunfin*² (Sv) \Rightarrow Pírečka (Cs)

Fonologická aproximace – Použití výrazu, který se svými fonologickými vlastnostmi podobá buď samotnému výrazu v originálu, případně symbolizuje jeho obsah.

Hemul (Sv) \Rightarrow Bambul (Cs)

Deskripce – Nahrazení termínu či výrazu popisem jeho formy a/nebo funkce.

ackja (Sv) \Rightarrow laponské saně tažené soby (Cs)

¹*Dag* – den, *klar* – jasný

²*Dun* – prachové peří, *fin* – jemný

Volný překlad – Nahrazení výrazu funkčním ekvivalentem, tedy výrazem, který nerespektuje sémantiku originálu, ale pouze jeho obecnou funkci v ST. Od lokalizace se liší tím, že důležitá je pouze funkce jednotky v textu originálu a překladu, nikoli funkce jednotky v kultuře jazyka originálu a překladu.

Vombsjön (Sv) \Rightarrow Růžový rybník (Cs)

Zavedený ekvivalent – Využití slova či výrazu, který je (slovníky či jazykovou praxí) v TL považován za ekvivalent.

Östersjön (Sv) \Rightarrow Baltické moře (Cs)

Nils (Sv) \Rightarrow Mikuláš (Cs)

Generalizace – Použití obecnějšího či neutrálnějšího výrazu; zahrnuje též změnu propria v apelativum.

Vombsjön (Sv) \Rightarrow jezero (Cs)

*Västerhavet*³ (Sv) \Rightarrow Severní moře

Vemmenhög socken (Sv) \Rightarrow vemmenhögská farnost (Cs)

Partikularizace – Použití specifičtějšího výrazu, zahrnuje též změnu apelativa v proprium.

Vemmenhögs prästgård (Sv) \Rightarrow Vemmenhögská fara (Cs)

Redukce – Vypuštění části informace, která je v ST obsažena.

Stockholm, hlavní město Švédska (Cs) \Rightarrow *Stockholm* (Sv)

Frisco-Jacksons krog (Sv) \Rightarrow V Jacksonově krčmě (Cs)

Výpustka – Vypuštění celé informace v originálu.

Stockholm (Sv) \Rightarrow 0 (Cs)

Transpozice – Změna gramatické kategorie. V této práci budeme za transpozici považovat změnu rodu.

[...] *och då sa bisamrättan att **han** inte kunde tänka längre* (Sv) \Rightarrow [...] a tak ondatra **řekla**, že tady už nemůže přemýšlet (Cs).

Poznámka – Doplnění cílového textu o informace, které kompenzují rozdíl mezi presupozicemi čtenáře originálu a cílového textu při dekódování určité jednotky. Umísťují se mimo samotný text (například do dolní části stránky, na které se jednotka vyskytuje).

Parajazykový překlad – Překlad na úrovni parajazykové, například užití uvozovek, kurzívy, číslic apod. tam, kde v originálu nejsou.

Dristigheten (Sv) \Rightarrow „Smělost“ (Cs)

³Pojem *Västerhavet* ve švédštině nejčastěji označuje úžinu Kattegatt a průliv Skagerrak.

Částečný překlad – Zde se nejedná o překladatelský postup v pravém slova smyslu, nýbrž o specifickou kombinaci postupů, kdy překladatel část výchozí jednotky přeloží podle sémantiky a část transferuje.

*Vind-Kåra*⁴ (Sv) \Rightarrow Větrová Kåra (Cs)

Poněkud mimo výše uvedené překladatelské postupy stojí fenomén překladatelské chyby. Jelikož se nejedná v pravém smyslu o samostatný překladatelský postup, nýbrž spíše o výsledek určitých operací, definujeme ji níže.

Chyba – Nemotivovaná změna informace obsažené v originálu. Může se jednat o chybu pravopisnou, faktickou, chybu ve výslovnosti apod. Za chybu budeme též považovat nemotivované střídání ekvivalentů téže jednotky.

Linköping \Rightarrow Linköping (čti Linképing⁵) (Cs)

Vämmön (Sv) \Rightarrow Vömmský ostrov (Cs)

⁴ *Vind* – vítr, *kåre* – závan větru

⁵ Grafém „k“ se zde vyslovuje jako palatální frikativa ζ , nikoli jako velární plozíva k .

Část II

Část praktická

5 Nils Holgersson Selmy Lagerlöfové

5.1 Pozadí vzniku knihy o Nilsu Holgerssonovi

Det är ju en bok, som ej kan gå utom Sverige, men det är väl mer värdt att komma in i hvarenda stuga här hemma än att bråka med utlandet, som är så svårt att vinna och som aldrig tycks lyckas (Selma Lagerlöf, IN Andersson 2006).

Jedná se přece o dílo, které nedokáže překročit hranice Švédska. Lepší však je, když se podívá do každé chaloupky tady doma, než se dohadovat s cizinou, již si je tak těžké naklonit a kde snad nikdy nelze dosáhnout úspěchu (vlastní překlad).

Když Selma Lagerlöfová psala své přítelkyni tato slova, netušila, že navzdory jim dojde kniha o Nilsu Holgerssonovi nejen celého Švédska, ale že v překladech obletí celý svět. Přesto je v této větě vyjádřena samotná kvintesence problému, se kterým se překladatelé musí neustále potýkat: je kniha životaschopná i mimo svou původní kulturu a původní jazyk?

Knihy *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (NH) je velmi atypickým příkladem literatury pro děti. Selma Lagerlöfová ji napsala doslova na objednávku. Počátkem 20. století se ve Švédsku začal projevovat reformní duch, který zasáhl i do oblasti vzdělávání dětí. Dosud používaná učebnice vlastivědy *Folkskolans läsebok* nevyhovovala novým nárokům, a proto roku 1901 zvláštní komise prodiskutovala možnost vytvořit učebnici zcela novou (Ahlström 1958: 24).

Komise se shodla na tom, že pedagogové musí při vytváření učebnic spolupracovat se spisovateli krásné literatury, a jako ideální autorku nové učebnice vybrala Selmu Lagerlöfovou (Ibid.: 25). Tato spisovatelka sama nějakou dobu působila jako učitelka, a navíc si tou dobou již dávno získala vřelé sympatie nejen čtenářů, ale i kritiky.

Selma Lagerlöfová přistoupila ke svému úkolu velmi důkladně. Podnikla cestu po Švédsku a při psaní využívala učebnice zeměpisu, biologie a historie, ale i autentická vyprávění místních obyvatel (příkladem je kapitola *Myr-Kerstis berättelse* – „Kerstino vyprávění“). Informační základ nepředstavoval žádný problém. Autorka však dlouho přemýšlela o tom, jakou formu zvolit, aby si snáze našla cestu ke svému devítiletému čtenáři. Řešení nakonec našla v příbězích Rudyarda Kiplinga. Švédskou krajinu tak Selma Lagerlöfová zabydlela personifikovanými zvířaty, jejichž příběhy ožívují faktografický základ knihy.

Hlavní dějovou linii knihy tvoří příběh chlapce Nilse Holgerssona, kterého pro jeho zlou povahu promění za trest skřítek v trpaslíka. Nils Holgersson pak na zádech housera *Mårtena* obletí s moudrými divokými husami celé Švédsko, stane se dobrým člověkem a vrátí se na svůj rodný statek k rodičům.

Tento příběh je však pouze kostrou, kterou autorka zaplňuje poetickými, avšak realistickými popisy přírody, krajiny i lidí, kteří tuto krajinu obývají. Najdeme zde i pověsti a autentická vyprávění místních obyvatel. Jedná se tedy o značně mnohotvárné dílo.

5.2 Problematický charakter knihy z hlediska překladu

Atypičnost NH tkví v tom, že se zároveň jedná o učebnici (tedy knihu obsahující velké množství faktů) a pohádkový příběh. V první charakteristice spočívá problém, který předjímala již sama autorka citovanými slovy: tato kniha se specificky obrací ke švédským čtenářům a je velice úzce svázána se švédským prostředím a kulturou. Jejím cílem je informovat švédského dětského čtenáře o zeměpisných, ale i přírodopisných a historických faktech týkajících se Švédska. Z tohoto důvodu obsahuje kniha i velké množství vlastních jmen.

Jaký má tedy smysl takovouto knihu překládat? Co může dát českým dětem? Odpověď může poskytnout druhá rovina knihy, totiž příběh. Příběh všeobecně platný, srozumitelný napříč kulturami. Tato práce se mimo jiné snaží zjistit, jak na tuto otázku odpověděli sami překladatelé NH.

5.3 Upravené vydání NH

Jak bylo řečeno, kniha NH obsahuje dvě základní roviny: narativní (estetickou) a faktickou. Právě narativní úroveň NH zdůrazňuje zkrácené vydání této knížky, jež v roce 1962 vydali autoři Tage a Kathrine Aurellovi a které dále upravila Rebecca Alsbergová roku 1989. Výsledná verze je mnohonásobně kratší než původní dílo, vypouští všechny postranní epizody a zachovává pouze hlavní linii příběhu. Tato knížka již jako učebnice vlastivědy nefunguje, avšak i tak může dětem říci hodně o Švédsku a jeho krajině. Je diskutabilní, zda se ještě jedná o dílo Selmy Lagerlöfové. V této práci však považujeme překlad této zkrácené verze za relevantní materiál ke srovnávání vývoje překladatelských metod, neboť se v mnoha ohledech překrývá s původním dílem.

5.4 *Nils Holgerssons underbara resa* v překladech do češtiny

Jak již bylo zmíněno, je kniha NH silně spojena se švédským prostředím a je velice specificky adresována švédským dětem. Navzdory tomuto faktu se toto dílo Selmy Lagerlöfové představilo českým čtenářům již v pěti provedeních, nepočítaje dvě animované verze a extrémně zjednodušený komiks.

Je pozoruhodné, že první tři překlady NH vznikly ve velice krátkém časovém odstupu mezi lety 1911 a 1913. Následuje překlad z roku 1957 a pak až dosud poslední překlad zkrácené verze z roku 2005. Pro naši analýzu je tedy důležité, že překlady pokrývají 3 specifická období, která tak můžeme navzájem porovnávat z diachronní perspektivy. Navíc však máme ojedinělou možnost na prvních třech překladech provést srovnání i z hlediska synchronního.

5.4.1 Nezbeda Petr aneb první ohlas NH

První dílo, které zprostředkovává NH českému publiku, je pozoruhodná knížka T. E. Tisovského *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami* (Tisovský 1911), která vyšla „nákladem zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. českém“. Filozofii, která stála za vznikem této verze, osvětluje nejlépe sám autor, který si stejně jako sama spisovatelka uvědomuje problematičnost překladu podobného díla:

Na vysvětlenou

Je to švédská vlastivěda, oděná s uměním přímo zázračným ve formu povídky. Bylo by záslužno přeložit dílo to do češtiny – jako je literárním ziskem překlad každé práce Selmy Lagerlöfové. Ovšem, našim dětem byla by to četba z velké části cizí, nepřístupná. Přítomná knížka o Petru nezbedovi jest její český ohlas. Místy doslovný, avšak lokalisovaný, jinde samostatně vytvořený pokud možno v duchu originálu. Jako se za hřích nevyhlašuje účelná parafráze velkých epopejí, snad ani nezbeda Petr nebude kaceřován. Českými dětmi jistě ne. Až dorostou, mohou se pokochati jeho skvostnou předlohou – Nilsem Holgerssonem. V Praze v únoru 1911. T. E. TISOVSKÝ (Tisovský 1911: 1*)

Jak tedy Tisovský podotýká, nejedná se o klasický překlad, nýbrž o ohlas. Ohlas je dílo, které se inspiruje jiným dílem, aniž by usilovalo o věrné převedení. Cílem je spíše napodobení a vystižení celkového charakteru díla. I přesto, že se nejedná o překlad ve vlastním slova smyslu, zařadíme Tisovského ohlas do naší analýzy. Je totiž důležitým dokumentem o své době a o jedinečném přístupu k mezikulturní komunikaci zohledňujícím neobvyklou měrou cílovou situaci a adresáta.

5.4.2 Rypáčkova švédská vlastivěda

Záhy po Tisovského ohlasu se Selma Lagerlöfová dostává českému čtenáři do rukou podruhé, tentokrát v překladu Karla V. Rypáčka, význačného českého překladatele z norštiny a švédštiny¹. Tento překlad vychází roku 1913 pod názvem *Podivuhodná cesta Nilse Holgersona* [sic] *s divokými husami Švédskem* nákladem Jana Leichterá (Lagerlöf 1913a). Na první pohled je patrné, že Rypáček zvolil zcela opačný přístup než Tisovský.

Rypáček překládá oba dva díly v plném rozsahu a hojně doplňuje text vlastními poznámkami, ve kterých osvětluje švédskou geografii, historii i výslovnost. Kniha je doplněna o fotografie, které čtenářům přibližují místa, o kterých se v knize dočítá. Informační hustota tohoto překladu napovídá, že cílovou skupinou pravděpodobně primárně nebudou devítileté děti, jak tomu bylo u švédského originálu. Nicméně Rypáček se v předmluvě ke svému překladu obrací právě k dětem:

V Podivuhodné cestě Nilse Holgerssona, kterou [Selma Lagerlöfová] napsala vám dětem o své vlasti a kterou si získala tisíce a tisíce oddaných srdcí po celém světě, najdete všechno krásné a ušlechtilé, co jest i v druhých jejích knihách. Poznáte Švédsko s jeho mohutnými horami, s prudkými řekami a s velikými jezery, s rozlehlými lesy a rovinami, s kvetoucími osadami a s jeho statečným, pilným lidem. A v celém tom přepěkném líčení, plném nejpestřejších příběhů, naleznete nejen mnoho nejušlechtilejšího potěšení, nýbrž i mnoho vzácného poučení a povzbuzení. Řada pěkných přírodních snímků z celého Švédska bude vám milým a názorným doprovodem celou knihou. Chtěl bych, aby vám kniha přinesla alespoň tolik radostných chvil, kolik jich

¹Rypáček překládal kromě děl Selmy Lagerlöfové i díla Nordahla Griega, Bjørnstjerne Bjørnsona, Sigrid Undsetové a jiných severských autorů.

přinesla jejímu překladateli. Na konci knihy rád bych ještě poděkoval s. Valborze Olanduové z Falunu za všecku laskavou pomoc, kterou mi při překladu knihy prokázala. K. V. R. (Lagerlöf 1913a: VII).

5.4.3 Walterův kompromis

Téhož roku jako Rypáčkův překlad vychází i překlad z pera Emila Waltera, dalšího význačného překladatele skandinávské literatury do češtiny². Překlad vychází pod názvem *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*, tentokrát v nákladu Aloise Hynka (Lagerlöf 1913b). Je jistě zajímavé, že dva překlady, které vycházejí téhož roku, jsou tak diametrálně odlišné. Walter nevěnuje takovou úzkostlivou pozornost zachování informačního potenciálu originálu jako je tomu u Rypáčka. Nezatěžuje čtenáře poznámkovým aparátem ani otázkou výslovnosti vlastních jmen. Nicméně stejně jako Rypáček překládá knihu v plném znění.

5.4.4 Dagmar Pallasová

Na dlouhou dobu posledním překladem se stala verze Dagmar Pallasové *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem* (Lagerlöf 1967), která vyšla poprvé roku 1957 a o deset let později se dočkala druhého vydání. To, že překlad zůstal posledním na téměř pět desetiletí, naznačuje, že Pallasová zvolila koncepci, která vyhovovala i po ní následujícím generacím. Pallasová již opouští vlastivědný rozměr NH a snaží se přiblížit knížku českému dětskému čtenáři. Pallasová sice v textu samotném neřeší výslovnost cizích proprií, ale připojuje přehled výslovnosti na konec knihy. Často vypouští celé pasáže textu i přílišné detaily. Můžeme spekulovat, že kdyby Pallasová počkala se svým překladem ještě pět let, zvolila by možná pro svůj překlad zkrácenou verzi Kathrine a Tageho Aurellových.

5.4.5 Návrat Nilse Holgerssona v překladu Dagmar Hartlové

Po dlouhé odmlce se Nils Holgersson představuje českým dětem v překladu Dagmar Hartlové roku 2005 (Lagerlöf 2005). Předlohou pro tento dosud poslední překlad se stala právě zmíněná zkrácená verze od Aurellových, přepracovaná Rebeccou Alsbergovou. Z učebnice vlastivědy v ní mnoho nezbylo, ale zůstává spjata se švédskou krajinou. Je to knížka, která už svým formátem a grafikou naznačuje, že se obrací k mladším dětem, než původní dílo Selmy Lagerlöfové. A tak se opět ukazuje, že i když byl NH velice specificky adresovaným dílem, jeho obecný rozměr je nadčasový a promlouvá i k dětem jiné věkové kategorie, v jiné době a jiné kultuře.

²Walter přeložil kromě některých děl Selmy Lagerlöfové i knihy dalších severských autorů, např. Johannese Vilhelma Jensena, Sigrid Undsetové nebo Gunnara Gunnarssona.

6 Metoda excerpt

Cílem této práce je zmapovat vývoj překladatelských metod po roce 1900 v oblasti českých překladů švédské dětské literatury pro děti. K analýze jsme z důvodů, které uvádíme v kapitole 1, zvolili dílo Selmy Lagerlöfové *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*.

V této analýze pracujeme s vydáním z roku 1988 (Lagerlöf 1988). Z tohoto díla jsme excerpovali všechny první výskyty vlastních jmen. Pak jsme těmto vlastním jménům přiřadili překladatelská řešení z překladů Karla Rypáčka (Lagerlöf 1913a), na který budeme odkazovat referencí „Rypáček 1913“, Emila Waltera (Lagerlöf 1913b), na který budeme při citacích odkazovat označením „Walter 1913“, Tobiáše Eliáše Tisovského (Tisovský 1911) a Dagmar Pallasové (Lagerlöf 1967), na který dále odkazujeme referencí „Pallasová 1967“.

V případě ohlasu T. E. Tisovského bylo přiřazování překladových jednotek jednotkám v originálu poněkud obtížné, neboť se jedná o velmi volné převedení. Nicméně Tisovský sice vypouští velké množství motivů v původním díle, avšak text, který zachovává, nadále vykazuje strukturu originálu, takže lze na základě kontextu usuzovat na jednotlivé překladové dvojice.

Dále jsme excerpovali propria ze zkrácené verze NH (Lagerlöf 1993) a tato propria jsme přiřadili k jednotkám vyhledaným v původním díle, aby bylo možno srovnat jejich výskyt a podobu s originálem. K těmto jednotkám jsme pak vyhledali odpovídající řešení v překladu Dagmar Hartlové (Hartlová 2005).

Každé proprium je tedy uvedeno pouze jednou, avšak v případě, že překladatelé tutéž jednotku řešili vícekrát různým způsobem, zařadili jsme příslušné proprium do excerpt vícekrát. Do excerpt jsme rovněž zařadili poznámky a informace o výslovnosti, pokud se v překladu vyskytují. Excerpta jsme pak klasifikovali podle rozdělení uvedeného v kapitole 2.7.

U některých excerpt jsme považovali za užitečné uvést širší kontext, neboť izolované jednotky samy o sobě mnoho nenapoví. Jednotky uvádíme ve tvaru, v jakém se v textu vyskytují. Nepřevádíme je tedy do nesklonované podoby. V analýze však v případě, že lze bezpečně usuzovat na nominativní tvar, pracujeme kvůli přehlednosti s nominativem. Některá propria se v textu vyskytují nejprve v názvu kapitoly, pak uvádíme za propriem zkratku „kap“. To činíme z toho důvodu, že se nedá v tomto případě jednoznačně říci, zda se jednotka píše s velkým písmenem, nebo s malým. Stejný problém řešíme, pokud se jednotka vyskytuje po tečce. Tuto skutečnost v excerptech rovněž značíme, a to umístěním tečky před jednotku.

Vzhledem k množství získaných dat jsme se souhrnná excerpta rozhodli k této práci připojit v podobě pouze elektronické, která umožňuje snadné vyhledávání specifických jednotek a jevů.

Jak už mnohokrát zmiňujeme, je kniha NH specifická tím, že je zamýšlená jako učebnice vlastivědy. Vyskytuje se tu tedy nepřeborné množství existujících toponym. Tato propria je poměrně obtížné dělit na kategorie toponym sémantických, konvenčních a konvenčních kategorizačních, jak uvádíme v kapitole 2.7. Obtíž spočívá v odhadnutí míry, s jakou se u jednotlivých toponym uplatňují základní a specifické funkce. U některých toponym funkce deskriptivní/charakterizační není aktivní vůbec. Taková jména jsme zařadili jako konvenční. U některých toponym zůstává funkce charakterizační či deskriptivní nadále

relevantní, taková toponyma jsme zařadili jako sémantická. Jména, u kterých část tvoří jméno konvenční a část sémanticky transparentní prvek s relevantní funkcí klasifikační, jsme zařadili jako konvenční kategorizační. V mnoha případech je však obtížné stanovit, zda je zmíněná funkce klasifikační ještě relevantní, a kdy již nenese jméno žádnou jinou funkci než individualizační/identifikační.

Další důvod, proč kategorie toponym představuje z hlediska zařazování největší problém, uvádíme již v kapitole Rozlišování proprií a apelativ (2.2). Je totiž velmi obtížné stanovit, kdy je sémantická složka součástí názvu a kdy se jedná pouze o apelativum s propriem v atributu. Obtížné je to zejména v případě denotátů méně známých či dnes již zaniklých. Jelikož Lagerlöfová napsala svou knihu před více než 100 lety, můžeme předpokládat, že zde najdeme denotáty, které již neexistují, nebo se jim dostalo odlišného názvu. Proto je ověřování jejich statutu propria velice komplikované.

Příkladem na první pohled sporných jednotek jsou toponyma typu *Askers kyrka* (doslova „askerský kostel“). Ve Švédsku totiž názvy kostelů většinou neobsahují na rozdíl od české tradice jméno světce a podobně (i když to není vyloučené), nýbrž se často jmenují podle obce, ve které se nacházejí. Důvodem je zřejmě převaha protestantského vyznání ve Švédsku. Jednotky ve zmíněném tvaru najdeme i v registru toponym *Ortnamnsregistret*, což svědčí o jejich propriální povaze. Proto jsme tyto jednotky považovali za samostatná toponyma konvenční kategorizační, nikoli za apelativa rozvíjená konvenčním toponymem, jak by je mohl český recipient na první pohled chápat.

Z výše zmíněného vyplývá, že je třeba brát v úvahu odchylku, která může vzniknout chybnou analýzou toponyma a jeho zařazením do nesprávné kategorie, či chybnou analýzou jednotky a jejím zařazením jako propria či naopak apelativa v rozporu s její skutečnou pozicí v textu. V kategorii zoonym a antroponym je pravděpodobná odchylka zanedbatelná. V kategorii toponym však odhadujeme možnou odchylku na maximálně 5%. Číselné údaje, které uvádíme v analýzách překladů, je tedy nutno chápat pouze jako orientační. Jelikož však cílem této práce není přesná kvantitativní analýza překladatelských řešení, nýbrž zmapování tendencí a jejich proměn v čase, nedomníváme se, že by námi uváděná odchylka relativizovala platnost závěrů, k nimž na základě analýzy dat dospějeme.

7 Propria v Nils Holgerssonovi a jejich funkce

7.1 Toponyma

Jak už lze usuzovat z charakteristiky díla, v knize *Nils Holgerssons underbara resa* je naprostá většina toponym z kategorie toponym existujících. Jelikož se jedná o učebnici vlastivědy, je logické, že se autorka držela svého úkolu a zobrazovala existující skutečnost. Najdeme zde velké množství názvů měst a vesnic, řek, ostrovů, hor a jiných geologických útvarů, jména zámků a usedlostí, moří a jezer atd. Vyskytuje se zde přibližně 500 existujících toponym, z nichž velká většina není pro české čtenáře, tím méně čtenáře dětského, známá. Zamýšlená funkce těchto jednotek z hlediska autorky je rozšířit znalosti čtenářů o světě, konkrétně o jejich vlastní kultuře. Tato toponyma plní zejména svou základní funkci – funkci identifikační, případně klasifikační a další základní funkce. Naopak fiktivní toponyma tu nenajdeme vůbec. Jelikož Lagerlöfová psala NH především jako učebnici vlastivědy, nemohla tu popisovat neexistující místa.

V kategorii realistických toponym je pouze 8 zástupců, a to výlučně jména, kterými zvířata sama nazývají nějaká existující místa. Jednak je to série názvů, kterými označují kohouti své statky ve Skåne (*Tuggelite*, *Grynlösa* atd.), dále je to les *Kolmården*, který je zvířaty nazýván *Fridskogen*¹ a výraz *Staden som simmar på vattnet* (Město, které plave na vodě) označující Stockholm. Funkce těchto toponym není, na rozdíl od toponym existujících, identifikační, nýbrž se zde uplatňují sekundární funkce proprií, především deskriptivní, charakterizační a estetická.

7.2 Antroponyma

I v kategorii antroponym jsou v NH silně zastoupena právě existující antroponyma, a to z podobných důvodů, jaké jsou uvedeny výše. Cílem autorky je informovat o existujících osobách či o mýtech a legendách, které se k jednotlivým oblastem vážou a ve kterých vystupují známé postavy, případně podat autentické vyprávění pamětníků. Funkce této kategorie jsou základní. V kategorii autorských realistických antroponym najdeme osoby, které Lagerlöfová používá k rozvinutí oněch zmíněných epizodických příběhů. Jedním z nich je například tragický příběh Nilsových kamarádů Åsy a Matse a jejich rodiny. I zde mají propria funkce základní. Fiktivní antroponyma v NH zahrnují jen hrstku přezdívek Nilse proměněného ve skřítku a zde se připojují i specifické funkce vlastních jmen, zejména charakterizační/deskriptivní.

7.3 Zoonyma

Jelikož se Selma Lagerlöfová inspirovala Rudyardem Kiplingem, vystupuje v knize celá plejáda personifikovaných zvířat, jejichž jména spadají do kategorie fiktivních zoonym. Zde bude z důvodu objemu dat nutná podrobnější analýza pro zjištění funkcí jednotlivých proprií, avšak obecně můžeme konstatovat, že hlavními funkcemi většiny těchto zoonym jsou funkce specifické, zejména funkce charakterizační a deskriptivní.

¹*Frid* – klid, mír; *skog* – les

Kategorie existujících zoonym je v NH zastoupena pouhými třemi příklady a kategorie realistických zoonym pouze jediným příkladem.

7.4 Chrématonyma

Zcela minimálně je v Nilsí Holgerssonovi zastoupena kategorie chrématonym, kde nalezneme pouze tři výskyty, a to v kategorii existujících chrématonym (loď *Dristigheten*, nemocnice *Sanna sjukhem* a řád *Sankta Klaras orden*).

8 Předmět analýzy

Vzhledem k velkému objemu dat, která jsme excerpty získali, jsme se rozhodli vybrat dvě zástupné kategorie, na nichž bude vývoj překladatelských metod prokazatelný.

V kapitole 5 popisujeme dvě hlavní roviny NH – rovinu faktickou a rovinu příběhovou. Rovinu faktickou v onomastickém systému díla reprezentují vlastní jména existující. Ta mají za cíl rozšířit znalosti čtenáře o světě, a přispívají tak k celkové informativní funkci textu. Rovina pohádkového příběhu je v díle nejčastěji zastoupena proprii fiktivními, při jejichž tvorbě mohla autorka plně rozvinout svou fantazii a uplatnit jazykovou nápaditost. Tato propria se spolupodílejí na estetické funkci textu a odrážejí styl autorky.

Na základě excerpt se ukázalo, že nejfrekventovanějším typem existujících proprií jsou v NH toponyma, což souvisí s cílem autorky vytvořit pro děti novou učebnici vlastivědy. Proto převedení faktické roviny v překladech budeme sledovat na existujících toponymech.

Nejvíce fiktivních proprií jsme dle očekávání zaznamenali v oblasti zoonym, neboť jak bylo zmíněno, autorka jako pozadí pro poskytované informace využívá nejčastěji příběhů zvířecích hrdinů. Převedení roviny příběhové budeme tedy v překladech sledovat na fiktivních zoonymech.

9 Fiktivní zoonyma v NH

V NH Selmy Lagerlöfové jsme napočítali celkem 53 fiktivních zoonym (FZ). Tato propria označují personifikovaná zvířata, jimiž Lagerlöfová oživila svou učebnici vlastivědy. Jsou součástí narativní, nikoli faktické roviny díla, a proto zde mohla autorka plně uplatnit jazykovou hru a fantazii.

9.1 Překryv konvenčních a sémantických zoonym

Ve skupině FZ jsme měli problém s klasifikací některých proprií, která jsou součástí běžného onomastikonu. Jedná se konkrétně o tato propria: *Gull-Lilja*, *Stjärna*, *Rödlinna*¹ a *Svarten*. Jsou to sice pojmenování konvenční, avšak jména domácích zvířat mívají deskriptivní případně charakterizační funkci, která se s vysokou frekvencí výskytu neztrácí, na rozdíl od deskriptivní či charakterizační funkce konvenčních antroponym. Podobný problém představovalo i proprium *Snöfrid*, které je rovněž součástí onomastikonu (Victor Rydberg napsal například stejnojmennou báseň), avšak Lagerlöfová toto proprium aktualizuje, když jím označuje labutí královnu. Tento fakt jsme se rozhodli výjimečně v excerptech označit k(/s), což vyjadřuje, že je třeba brát v úvahu dvojí charakter těchto proprií. Jedná se o propria konvenční, která si nicméně uchovávají sémantický obsah. Touž otázku jsme řešili u proprií *Murre* a *Brumme*. První nalezneme jako pojmenování pro různá zvířata i jako přezdívku. Podobně i jméno *Brumme*, které je však nesrovnatelně méně frekventované a vyskytuje se též jako velmi neobvyklé příjmení. U této dvojice jsme se i přes zmiňované skutečnosti rozhodli, že je jako konvenční nezařadíme, protože se domníváme, že se zde jedná o autorčin konstrukt, a nikoli o výběr z onomastikonu.

Komplikovanější z hlediska zařazení jsou i víceslovná propria, kde je některá složka sémantická a některá konvenční. Taková jsou jména divokých hus, např. *Akka från Kebnekajse* (první složka nese význam, poslední složka je toponymum). Dalším příkladem je jméno vraního samce *Garm Vitfjäder*, zde je naopak první jméno konvenční a druhé sémantické. Toto proprium dělíme na složku sémantickou a konvenční a pojednáváme o něm v příslušných kapitolách, protože se jedná o ojedinělý příklad. V případě jmen hus jsme se však rozhodli analyzovat obě složky zároveň, neboť by oddělená analýza vedla pouze ke ztrátě celistvého vnímání jmen a jejich analogické struktury.

9.2 Fiktivní zoonyma konvenční

Skupina konvenčních fiktivních zoonym (FZK) zahrnuje osmnáct zástupců (včetně výše zmíněných zoonym na hranici mezi konvenčními a sémantickými). Tato bychom dále mohli dělit na zvířata domácí a divoká.

Mezi domácími zvířaty figurují jména hospodářských zvířat: *Majros*, *Gull-Lilja*, *Stjärna*, *Rödlinna* a *Svarten*². Všechna tato jména můžeme označit za typická a konvenční (viz. např. Jokinen 2006 nebo Hallgren 2006). Jak už bylo zmíněno, všechna tato propria, vyjma *Majros*, jsou také popisná. Jméno *Svarten* je zde použito pro vraného koně, ale

¹Viz. Jokinen 2006: 116

²*Svart* – černý

nejedná se výlučně o jméno pro koně. Kráva *Stjärna*³ mívá na čele skvrnu, *Rödlinna*⁴ bude pravděpodobně hnědá či rezavá, jméno *Gull-Lilja* je tvořeno sice pojmenováním rostliny: *lilja* (lilie), avšak toto jméno také signalizuje bílou barvu. Slovo *gull* může buď znamenat světlou barvu, nebo může vyjadřovat hypokoristikum (Hallgren 2006: 39). Ve Švédsku je poměrně běžné, že se krávy pojmenovávají podle květin. Například *-ros*⁵ (či *-rosa*) je běžným morfémem ve jménech krav. Toho je důkazem i jméno *Majros*, které patří mezi nejpopulárnější. Podobná jsou například jiná populární jména z této oblasti – *Hjärtros*, *Stjärnros*, *Gullrosa*. Jméno *Majros* tak můžeme chápat jako kombinaci oblíbeného jména *Rosa* (či oblíbeného morfému *-ros*) a jiného populárního pojmenování: *Maja*. Z uvedených proprií je vidět, že švédská jména pro hospodářská zvířata jsou poetická a vyjadřují velmi kladný vztah chovatelů k nim.

Další skupinou jsou jména psů a koček. *Misse* a *Måns* patří ve Švédsku k těm nejběžnějším jménům pro kocoura. Slovo *misse* se vyskytuje též jako apelativum a označuje kocoura⁶ v obecném slova smyslu. V příběhu se objevují dva psi: *Cesar* a *Karr*. Jméno *Karr* najdeme v seznamech oblíbených psích jmen. Jedná se tedy o konvenční pojmenování, které koresponduje s životem oddaného loveckého psa. *Cesar* je opět populární jméno pro psa. Navíc vzbuzuje pozitivní konotace vznešenosti a síly. Pes *Cesar* má v NH velmi ušlechtilou povahu. Na lovu je nelítostný, ale když není potřeba lovit, je moudrý a přátelský.

Z domácích zvířat zbývá ještě jeden z hlavních hrdinů příběhu, houser *Mårten*. Toto jméno v sobě skrývá poněkud cynickou symboliku, která vychází z tradic svátku sv. Martina, kdy se peče tzv. „martinská husa“, švédsky *Mårtensgås*.

Druhou skupinou FZK jsou jména zvířat divoce žijících. Sem patří čáp *herr Ermenrich*, sova pálená *Flammea*, vraní samec *Garm* (*Vitfjäder*), kačer *Jarro*, orel *Gorgo*, *Agar sändeduva* (poštovní holubice) a sporná propria *Snöfrid*, *Murre* a *Brumme*.

Proprium *Snöfrid* je součástí onomastikonu, jedná se však o velmi neobvyklé jméno. Jeho sémantický obsah se dostává opět do popředí, když jím Lagerlöfová pojmenovává labutí královnu. První složku tvoří slovo *snö* (sníh), které evokuje představu bělosti a čistoty. Druhý morfém *-frid* nalézáme často v konvenčních jménech: *Alfrid*, *Ingefrid*, ale stojí též v základu jmen jako *Astrid* či *Ingrid* a znamená „krásný“⁷. Je možné, že Lagerlöfová nevybírala jméno z onomastikonu, nýbrž vlastní konstrukcí dospěla k existující formě.

FZK *Ermenrich* tvoří jednotku s oslovením *herr*, které podtrhuje status nositele. Toto oslovení je totiž spojeno s vysokým společenským postavením. Též samotné proprium *Ermenrich* má vyvolat konotace vznešenosti a urozenosti. Jedná se totiž o jméno krále Ostrogótů (známého též jako *Ermanaric*). Forma *Ermenrich* je německá, nikoli švédská, a tak vyvolává konotace s Německem. V příběhu se jedná o postavu poněkud ambivalentní, s určitými rysy šlechtické nabubřelosti a povýšenosti. Záměrem Lagerlöfové tak mohlo být ironizovat poněkud tuto postavu a zdůraznit zmíněné rysy přehnaně vznešeným jménem. Němčina je navíc ve Švédsku spojována se stylovou vrstvou využívanou v úředním styku,

³ *Stjärna* – hvězda

⁴ *Röd* – červený

⁵ *Ros* – růže

⁶ Existuje též femininní varianta *missa*.

⁷ Naopak podobně znějící mužská jména jako například *Sigfrid* nebo *Gottfrid* jsou německého původu a jejich základem je slovo „mír“. Ve staroseverštině si jsou obě tato slova velice podobná: *fríðr* (mír) a *fríðr* (krásný).

tzv. *kanslispråket*, a tak opět německý původ jména může přispět ke zmíněné ironizaci postavy.

V příběhu dále vystupuje sova pálená *Flammea*. Toto proprium je narážkou na staré latinské označení pro tohoto ptáka: *strix flammea*. Dnes se setkáme spíše s označením *strix alba*, případně *tyto alba*. Zde tedy Lagerlöfová opět vzdělává čtenáře a zároveň vytváří poutavé a vznešeně znějící jméno staré, moudré sovy.

Jméno *Bataki* je poněkud problematické. V Turecku se vyskytují podobně znějící toponyma (například *Bataklik*). Tato jména mají základ v turečtině a jejich kořen znamená „bažinaté místo“. V Řecku najdeme horský hřeben nedaleko Athén, který nese též jméno – *Bataki*. Existuje také příjmení podobného tvaru: *Batakis*. V Bulharsku zase leží město, které se jmenuje *Batak*. Zdá se tedy, že toto jméno je spojeno s geografickou oblastí Byzantské říše. Domníváme se, že Lagerlöfová chtěla do jména krkavce zašifrovat spojitost s Řeckem, že tedy její motivací byl název zmíněného horského hřebenu, nikoli samotný původ slova v turečtině. Řecko je totiž tradičně považováno za ztělesnění kultury a filosofie. Tím by autorka podtrhla charakter tajuplného, věkovitého a moudrého ptáka. Je pravděpodobné, že jen minimum čtenářů bude proprium *Bataki* asociovat s Řeckem a že bude spíše působit pouze jako exotické jméno bez konotací, těžko lokalizovatelné. Toho Lagerlöfová chtěla zřejmě docílit, ale zároveň pravděpodobně nechtěla vybrat jméno zcela náhodně.

Nepříliš transparentní je také poměrně okrajová postava poštovní holubice *Agar*. Jméno „Agar“ (případně „Hagar“) se vyskytuje ve Starém zákoně. Agar byla otrokyně Abraháma a Sáro. V tom bychom mohli spatřovat jistou metaforu. Poštovní holubice v příběhu rovněž ostatním slouží. Avšak více společných bodů zde nespátřujeme. Možná Lagerlöfová pouze chtěla u holubice posílit konotace s biblí, protože holubice je v biblických textech velmi častým motivem. Důležité je, že Lagerlöfová na tuto postavu odkazuje ženským rodem, je tedy pravděpodobné, že motivací je skutečně zmíněné biblické jméno.

Jméno *Garm* si Lagerlöfová pravděpodobně vypůjčila ze severské mytologie, ve které se objevuje stejnojmenný obrovský pes hlídající vstup do podsvětí. Toto jméno na první pohled svými konotacemi kontrastuje s povahou denotátu. Vraní samec *Garm Vitfjäder* se chová neobratně a bojácně, i když je nakonec odhalena jeho neohrožená povaha a urozený původ. Je tedy možné, že Lagerlöfová toto jméno využívá spíše z důvodů eufonických, neboť mezi oběma postavami nelze nalézt nějakou zásadní analogii. Ve jménu i přízvisku totiž zní výrazná vibranta *r*. Ve švédštině, stejně jako v češtině, se typický zvuk vydávaný vránami zachycuje pomocí onomatopoeia, které tento foném obsahuje (*kra*, srov. „krá“).

Poněkud komplikovanější je usuzovat na motivaci jména orla *Gorgo*. V historii řecké Sparty nalézáme královnu tohoto jména (proto jsme též toto proprium zařadili jako konvenční, přestože by též mohlo jít o proprium sémantické, případně nonsensové). Tím by byl zdůrazněn fakt, že se jedná o orla „královského“. Nicméně v příběhu se jedná o samce, takže tato varianta není příliš pravděpodobná. Mnohem pravděpodobnější je spojitost s řeckým slovem *gorgos*, které znamená „strašný“. Od stejného základu je například tvořeno známé pojmenování mytologických Gorgón. I zde se však jedná o spíše femininní bytosti. Navíc orel *Gorgo* sice je dravec, ale je také odchovancem moudré husy Akky. Ať už je pravá motivace volby tohoto jména jakákoli, u řady čtenářů pravděpodobně bude vyvolávat konotace se slovem „Gorgóna“. A pokud nikoli, pak bude na čtenáře působit zvuková stránka slova. Zadní vokál ve spojení s vibrantou „r“ a velární okluzívou „g“ vytváří spíše temnější a drsnější zvuk (podobně jako například i výše zmíněné proprium

Garm).

Posledním zástupcem skupiny FZK je kačer *Jarro*. I toto jméno jsme do této skupiny zařadili, protože se vyskytuje jako křestní jméno. Jeho frekvence je nicméně extrémně nízká. Je tedy možné, že se spíše jedná o jméno motivované. Případný sémantický obsah se nám ovšem rovněž nepodařilo odhalit (slovo *jarro* se sice vyskytuje například v portugalské, ale má s přírodou pramálo společného). Bylo by tedy možno uvažovat o něm spíše jako o fiktivním zoonymu nonsensovém, neboť jeho zvuková stránka vzdáleně evokuje zvuk, který vydávají kachny.

9.2.1 Fiktivní zoonyma konvenční v překladu K. Rypáčka

Lagerlöfová pro jména hospodářských zvířat používá typizovaná konvenční pojmenování, která vyvolávají konotace s prostředím švédského venkova. Navíc však některá tato jména mají specifické funkce, například deskriptivní (čtenář získá informace o pravděpodobném vzhledu denotátu) a estetickou (pojmenování jsou velmi poetická a obrazná). Deskriptivní funkci spolu s funkcí konotativní Rypáček zachovává u jména „Vraník“ (*Svarthen*) a do relativně vysoké míry i u propria „Hvězda“ (*Stjärna*). Jméno „Vraník“ je zcela konvenční pojmenování pro koně, které zároveň jasně vypovídá o vzhledu denotátu. Jméno „Hvězda“ sice v českém prostředí nepůsobí neobvykle, avšak také ne zcela typicky jako jméno krávy. Konotace cílového čtenáře budou tedy poněkud posunuté a jméno získá silnější expresivní a estetickou funkci. Avšak čtenář pravděpodobně porozumí sémantickému obsahu jména, neboť i v češtině slovo „hvězda“ označuje větší bílou skvrnu na čele zvířete.

Když Rypáček nahrazuje proprium *Gull-Lilja* kalkem „Zlatá Lilie“, deskriptivní funkce (viz. 9.2) je upozaděna funkcí estetickou (přestože i pro českého čtenáře bude mít jméno konotace se světlou barvou). Podobně se pak ztrácí konotace se jménem *Majros* jakožto naprosto běžným (ač poetickým) pojmenováním pro hospodářské zvíře, když Rypáček používá kalk „Májová Růže“. Slovo *majros* sice skutečně označuje též tento druh růže, avšak motivace za tímto slovem s velkou pravděpodobností není odkaz na konkrétní druh rostliny (viz. 9.2). Zmíněná Rypáčkova řešení v češtině budou vyvolávat zcela odlišné konotace. Čtenář bude tato dvě propria vnímat aktualizovaně, nikoli jako přirozená pojmenování. Jejich forma bude působit exoticky, přestože budou sémanticky srozumitelná. Jména s pomlčkou či dvojslovná sémantická jména se v českém onomastikonu nevyskytují, případně působí jako prvek exotický a konotují se jmény indiánskými či asijskými (např. „Sedící býk“, „Sakurový květ“).

Překladatel chce tímto řešením pravděpodobně spíše docílit překladu dokumentárního než instrumentálního. Tak ovšem mění textuální funkci těchto jednotek v originálu. Na čtenáře mohou působit rušivě a nepřirozeně, možná až s komickým efektem (nesou pak funkci expresivní).

Další zajímavostí je, že Rypáček píše tato jména s oběma velkými počátečními písmeny⁸. Podle soudobých pravidel českého pravopisu (viz. 2.4) by se druhé slovo mělo psát s malým písmenem na začátku (Zlatá lilie, Májová růže). Tím, že píše v rozporu s územ, poskytuje Rypáček čtenáři chybný pravopisný vzor.

Rypáček naopak zachovává všechny funkce propria *Mårten*, když využívá zavedený ekvivalent „Martin“, a to díky podobnému kulturnímu kontextu. Pojem „martinská husa“

⁸Nelze pochopitelně vyloučit, že se jedná o zásah redaktora, nikoli o překladatelský záměr.

spojený se svátkem sv. Martina je totiž součástí i českých tradic.

Zajímavý je Rypáčekův volný překlad jména *Rödlinna* jménem „Plavá“. Deskriptivní funkci má sice i jeho řešení, avšak původní proprium (pokud se přikláníme k myšlence, že je deskriptivní) by spíše ukazovalo na barvu hnědou či rezavou. Navíc samotná forma adjektiva je pro vlastní jméno poněkud neobvyklá (v češtině se spíše sahá k substantivním formám, například „Plavěna“, „Hnědula“). Substantivizované adjektivum působí nekompletně a jeho skloňování je rušivým prvkem.

Propria *Misse* a *Måns* vyvolávají konotace s typickými jmény. Tuto funkci Rypáček zachoval, když je nahradil podobně typickým „Micinka“ a „Macek“. Jak bylo zmíněno, *misse* je též apelativum. Jelikož Rypáček při prvním objevení postavy používá (poněkud pleonastický) výraz „domácí kočka“, zřejmě mu tato skutečnost následně brání použít maskulinního propria. Mění proto původní rod denotátu na ženský. Rypáček pravděpodobně považuje tuto postavu za okrajovou, takže zřejmě toto řešení ani příliš nerozvažoval. Nicméně autorka měla možnost zvolit postavu ženského rodu a neudělala to. Možným důvodem je scéna, kdy kocour malého Nilse chce vystrašit. Tato scéna vyzní jinak, pokud je agresorem maskulinní, resp. femininní postava. Mění se tedy funkce deskriptivní, neboť Rypáček nezachovává informaci o rodu, která je v originálu přítomná. Posun se týká i funkce expresivní a textuální.

Na rozdíl od FZK označujících kočky, Rypáček nelokalizuje jména loveckých psů. Tyto postavy mají v příběhu větší prostor, a proto možná nechtěl Rypáček sáhnout k typickým jménům. Tím překlad exotizuje a mění konotační funkci. Zajímavé je, že Rypáček nechtěl ponechat původní pravopis jména *Cesar* a nahradil jej latinskou formou „Caesar“. Tím naznačuje dlouhou výslovnost vokálu *-e* v originálu, která by se pouhou transferencí ztratila. To, že využívá latinského *ae*, souvisí pravděpodobně spíše s jazykovým cítěním a idiolektem, než konkrétní dobovou normou. Tak ovšem dospívá k formě, která je totožná se jménem římského císaře, čímž vnáší do textu prvek vysokého stylu. Ve švédštině se tato forma od tvaru typického psího jména liší. Tento rozdíl Rypáček stírá, a tak poněkud posiluje konotace vznešenosti a individuality, a naopak redukuje dojem typičnosti.

Tím, že Rypáček transferuje jména *Flammea*, *Bataki*, *Gorgo* a *Jarro*, dociluje stejných funkcí jako v originálu. Ani pro původního čtenáře totiž nejsou tato jména transparentní a budou mít v obou textech obdobný konotační i lokalizační potenciál. Zdvojené „r“ v propriu *Jarro* sice bude na čtenáře působit exotičtěji, avšak navede ho lépe k prodloužené výslovnosti. Pouze jméno *Garm* bude mít pro původního čtenáře konkrétnější konotace, nicméně nezdá se, že by měly pro výstavbu charakteru nějaký význam. Důležitější bude pravděpodobně zvuková výstavba propria (viz. 9.2).

Rypáček sice transferuje také jméno poštovní holubice *Agar*, avšak mění rod této postavy z ženského na mužský: „poštovní holub Agar“. Tím v češtině poněkud posiluje konotace s homonymním výrazem „agar“, což je přírodní polysacharid vyráběný z mořských řas. Ten je totiž v češtině mužského rodu. Tak se ztrácí spojitost s biblickým jménem a s ní i případné konotace s biblickým motivem holubice. Zde se zachovává pouze funkce identifikační/individualizační a ostatní funkce se ztrácejí.

Důvodem, proč Rypáček na tuto postavu odkazuje mužským rodem, přestože v originálu je jasný rod ženský, je podobný problém jako u výše zmíněného jména „Micinka“. V češtině je bezpříznakový ekvivalent pro švédské *sändeduva* výraz „poštovní holub“. Holubice je sice přechýlená forma apelativa „holub“, avšak výraz „poštovní holubice“ je v češtině velmi neobvyklý až aktualizovaný. „Holubice“ má mnohem širší pole konotací

než neutrální „holub“ a mívá v textech funkci estetickou a expresivní. Proto zřejmě Rypáček zvolil neutrální variantu mužského rodu, což má nicméně dopad na všechny funkce originálu.

Je pozoruhodné, že se Rypáček rozhodl nezachovat proprium *Ermenrich*. V originálu má toto jméno konotace s němčinou a vyšší sociální vrstvou (viz. 9.2). Rypáček vyjadřuje úctu, kterou ostatní postavy tomuto čápovi prokazují, pomocí českého oslovení „kmotře“. Rypáček tak čápa spíše než jako šlechtice prezentuje jako ctihodného souseda. Toto oslovení zdůrazňuje více jeho vysoký věk než sociální status. Rypáček tudíž mění funkci konotativní a lokalizační. Navíc se ztrácí estetická a textuální funkce tohoto propria (ztrácí se totiž styl autorky, neboť se jedná o zásah do jejího systému pojmenovávání postav).

Generalizace propria (případně redukce či výpustka) je u Rypáčka nanejvýš výjimečným překladatelským postupem. Je proto pravděpodobné, že to byla volba zcela promyšlená. Nezdá se nicméně, že by Rypáček toto proprium vynechal proto, aby snížil informační zátěž čtenáře. Rypáček totiž vynechává kromě tohoto FZK pouze jediné proprium (existující toponymum konvenční), z čehož je vidět, že v tomto směru čtenáři rozhodně nenadbíhá. Byla by čirá spekulace tvrdit, že by tímto způsobem mohl Rypáček vyjadřovat svůj postoj k německé kultuře, avšak vyloučit to nelze. V díle se ovšem nevyskytuje žádný další obdobný problém, na kterém by bylo možno si tuto hypotézu ověřit. Motivace tohoto překladatelského řešení tak zůstává skryta.

Proprium *Snöfrid* pravděpodobně vyvolá u čtenáře originálu konotace s jinými podobně znějícími ženskými jmény, a působí tedy velmi přirozeně, i kdyby se čtenář nikdy s tímto konvenčním jménem nesetkal. Jméno též bude vyvolávat představu bílé barvy. Přestože se jedná z formálního hlediska o proprium konvenční, je u něj aktualizována funkce deskriptivní. Proprium *Snöfrid* je nositelem všech specifických funkcí. Je deskriptivní, vyvolává pozitivní emoce, působí esteticky a vypovídá o stylu autorky. Rypáček toto jméno kalkuje, avšak zaměňuje význam morfému *-frid*⁹, takže dospívá k formě „Sněhomíra“. Zde se sice ztrácí deskriptivní význam „krásný“, avšak Rypáček díky tomu zachová konotace i přirozené znění jména v češtině. Toto jméno sice není součástí onomastikonu, ale plně respektuje konvence tvoření jmen. Jméno je též estetické, působí pozitivní emoce, má konotace s českým onomastikonem, zachovává (i když v omezenější míře) deskriptivnost jména v originálu a tvoří důležitý stylový prvek.

9.2.2 Fiktivní zoonyma konvenční v překladu E. Waltera

Jelikož Walter pro jména *Gull-Lilja*, *Majros* a *Stjärna* používá totožná řešení jako Rypáček, nebudeme se jimi již zabývat (viz. 9.2.1). Liší se však řešením jména *Röddlinna*. Walter se zde nechává vést deskriptivní funkcí morfému *-röd* a aproximuje domácí formou „Červenka“, které má v překladu obdobné funkce jako v originálu (je deskriptivní, lokalizuje denotát do analogického prostředí, zdrobnělinou vyjadřuje pozitivní emoce).

Sémantickou aproximaci řeší Walter i jméno *Svarten* (Černouš). Zde však nevyužívá specifického synonyma „vráný“, ale zůstává u obecnějšího adjektiva „černý“. Podle Slovníku spisovného jazyka českého (SSJČ) (Havránek et al. 1989) však i slovo „černouš“ označuje černého koně (jako analogicky „bělouš“ označuje koně bílého). Z dnešního pohledu je poněkud obtížné toto proprium analyzovat, co se týče konotací a frekvence

⁹Viz. 9.2

výskytu. Například ve veřejně přístupné části Českého národního korpusu se slovo „černouš“ nevyskytuje, zatímco „vraník“ ano. Avšak v době, kdy Walter NH překládal, mohlo toto slovo být daleko běžnější. Walterovo řešení tedy zachovává deskriptivní funkci originálu a na ostatní funkce usuzovat nemůžeme.

Walter též nezachovává konotativní, lokalizační, expresivní ani textuální funkci propria *Mårten*, neboť ho transkribuje jako „Morten“, a ztěžuje tak čtenáři identifikaci s domácí formou „Martin“. Tím se ztrácí konotace s tradicemi svátku svatého Martina, a tudíž i symbolika tohoto propria, se kterou se ztrácí důležitý stylový prvek. K tomuto jménu tak Walter přitahuje pozornost čtenáře spíše jeho exotickou formou než významem.

Jak bylo řečeno, propria *Misse* a *Måns* jsou naprosto typická. V prvním případě Walter ponechává funkci lokalizační nezměněnou tím, že volí lokalizaci „Mourek“. Toto jméno má ovšem v češtině (na rozdíl od originálu) funkci deskriptivní. Problém zde nastává s významem slova „mourovatý“, od něž je toto proprium odvozeno. Toto slovo v kolokaci se slovem „kocour/kočka“ vyvolává představu pruhů, což by bylo v rozporu s popisem v originálu: „*en stor svart katt med en vit fläck i bringan*“ (Lagerlöf 1988: 12) (doslova: „velký černý kocour s bílou náprsenkou“). Tento popis Walter přejímá i ve svém překladu. Tím zasahuje do funkcí propria v originálu bez zjevné motivace. Existuje totiž celá řada analogických typických pojmenování, která by si tuto úpravu nevynucovala.

V druhém případě se Walter rozhodl ponechat původní jméno, avšak s transkripcí reprezentující zvukovou realizaci: „Mons“. Pro cílového čtenáře se jedná o jméno exotické. Konotace typického pojmenování se ztrácí a mění se funkce lokalizační. Podobně jako Rypáček v případě propria *Misse* (viz. 9.2.1), má i on problém s českým rodem apelativa „kočka“, a ačkoli ponechává postavě mužský rod, není v odkazování mužským rodem konzistentní. Domníváme se, že podobně jako Rypáčkovo řešení, i Walterova nekonzistence je dána konfliktem mezi švédským a českým systémem rodu apelativ. Důsledky pro funkci tohoto propria popisujeme u výše zmíněného propria *Misse* v 9.2.1.

Jméno *Cesar* Walter také řeší transkripcí, avšak na rozdíl od Rypáčka používá k vyjádření délky vokálu méně příznakové „-é“. Výsledkem je přirozená forma jména, která nevyvolává příliš silné konotace se jménem římského císaře a udržuje neutrální styl. Funkce originálu jsou zachovány. O jménu *Karr* pojednáváme rovněž v kapitole 9.2.1.

V převedení jmen *Flammea*, *Bataki*, *Gorgo*, *Jarro*, *Garm*, *Agar* a *Snöfrid* se Walter shoduje s Rypáčkem (viz. 9.2.1). O rodu postavy *Garm Viftjäder* hovoříme v kapitole 9.3.2. Jméno *Ermenrich* Walter na rozdíl od Rypáčka transferuje. Konotace s němčinou a lokalizace do oblasti Německa zůstávají zachovány. Funkce identifikační bude pravděpodobně oslabená už v originálu, takže Walter v tomto případě čtenáři porozumění neztěžuje.

9.2.3 Fiktivní zoonyma konvenční v Tisovského ohlasu

Tisovského dílo je velmi specifické, neboť se jedná o ohlas, nikoli o klasický překlad. To se projevuje v překladatelově přístupu k infomacím v originálu. Tisovský zachovává sedm zvířecích postav, které nesou konvenční jméno. Ve skupině hospodářských zvířat je to jen *Majros*, *Rödlinna*, *Mårten* a *Misse*. Mezi divokými zvířaty zachovává Tisovský postavy *herr Ermenrich*, *Garm (Viftjäder)* a *Gorgo*.

Jméno *Mårten* Tisovský převádí zavedeným ekvivalentem „Martin“, a zachovává tak symboliku jména housera (viz. též 9.2.1). Jméno *Majros* Tisovský převádí propriem

„Červa“. Zohledňuje tedy zejména pozici převáděné jednotky v onomastikonu. Volí totiž jméno, které považuje v cílové kultuře za ekvivalentní. Toto jméno nelze hodnotit z dnešní pozice, kdy už uživatelům jméno „Červa“ pravděpodobně nevyvolává konotace s adjektivem „červený“, nýbrž se slovem „červ“, ale musíme zohlednit, že se s velkou pravděpodobností jedná o pojmenování, které bylo v době Tisovského zcela běžné. Potvrzuje to i fakt, že jméno „Červa“ užívá hned dvakrát. Podruhé pro převod jména *Rödlinna*. A například i Walter a Pallasová (9.2.2, resp. 9.2.4) používají podobné jméno ve zdobeném tvaru: „Červenka“. Tímto řešením však Tisovský přidává deskriptivní funkci, pro kterou není v originálu podklad. Vzhledem k tomu, že si však s originálem ani neodporuje, není to chyba (na rozdíl od Walterova překladu *propria Misse*¹⁰). Tisovský však poněkud mění funkci estetickou a expresivní. Jméno „Červa“ nevyvolává tak pozitivní emoce jako *Majros* a není ani příliš eufonické.

Lépe funguje jméno „Červa“ jako převod jména *Rödlinna*. Tato postava je o něco okrajovější a typizovanější než *Majros*, a navíc její jméno pravděpodobně nese deskriptivní funkci pramenící z lexému *röd* – červený. Proto je deskriptivní ekvivalent „Červa“ zcela namístě a převádí všechny funkce originálu.

V případě jména *Misse* považuje Tisovský zřejmě *proprium* za nadbytečné a pouze generalizuje – „kočičko drahá“. Povšimněme si, že i on se stejně jako Rypáček a Walter nechává vést rodem českého neutrálního apelativa „kočka“ a mění rod na ženský.

Pro jednotku *herr Ermenrich* využívá Tisovský volného překladu „Žabomil z Noháčova“ případně rozšířené o oslovení „pan“. Tím se liší od Waltera i Rypáčka. Funkce v originálu, jak bylo řečeno v 9.2.1, je vytvořit konotace šlechtické povýšenosti (mimo jiné i německou formou jména). Funkci konotativní se Tisovský rozhodl zachovat tak, že využil domácí normu šlechtických jmen „X z Y“ a využívá obvyklých morfémů v českých antroponymech: „-mil“, a toponymech „-ov“. Dále si vybral obecné rysy denotátu a vytvořil fiktivní zoonymum sémantické „Žabomil z Noháčova“. Tím částečně zbavuje *proprium* původní funkce lokalizační (*proprium* čtenář nezařadí do německého prostředí), avšak zachová zařazení do sociální vrstvy a posílí konotace s jinými šlechtickými jmény. Oproti originálu má jeho řešení výraznou funkci charakterizační a deskriptivní, expresivní, silnější funkci estetickou a má jinou funkci textuální (je výrazným stylistickým prvkem, který v originálu není v tomto místě v takové míře přítomen). Při prvním výskytu sice Tisovský vynechává oslovení *herr*, avšak v dalších případech už využívá českého ekvivalentu „pan“.

Jméno orla *Gorgo* Tisovský transferuje, v čemž se shoduje s Walterem i Rypáčkem (9.2.1). Jméno *Garm* však na rozdíl od nich netransferuje. Pravděpodobně usoudil, že by tím svůj ohlas příliš exotizoval, a tak používá volný překlad „Věrka“. Zde můžeme uvažovat i o klasifikaci postupu jako fonologické aproximace, protože v originálu i překladu zní výrazná vibranta „r“. Tisovský také jméno eufonicky sladil s přízviskem „Bělobřeka“. Sice i Tisovský využívá konvenčního *propria*, tak jako autorka, v jeho řešení však můžeme vnímat i aktualizovaný sémantický obsah, například význam slova „věrný“ odvozeného od slova „víra“. Tím přidává Tisovský jménu funkci charakterizační a zcela mění konotace originálu. Nicméně estetická funkce originálu je posílená. I Tisovský respektuje zvuk originálu, který by mohl napodobovat zvuk krákaní vran.

¹⁰Viz. 9.2.2

9.2.4 Fiktivní zoonyma konvenční v překladu D. Pallasové

Pallasová stejně jako Rypáček a Walter proprium *Stjärna* nahrazuje sémantickým ekvivalentem „Hvězda“. S Rypáčkem a Tisovským se pak shodne na zavedeném ekvivalentu „Martin“. Ostatní jména hospodářských zvířat však převádí odlišně.

Proprium *Majros* nahrazuje jménem „Mája“. Jedná se o lokalizaci spojenou s redukcí morfému *-ros* a fonologickou a sémantickou aproximací. Jméno „Mája“ má pozitivní konotace a vyvolává kladné emoce, stejně jako originál *Majros*. Působí v českém prostředí přirozeně, a ačkoli se nejedná o jméno typické pro krávu, ani se s tímto denotátem nevyklučuje. Umožňuje navíc sémantický výklad morfému *maj-* jako souvisejícím s měsícem květnem – „májem“ – a zároveň se podobá původnímu propriu fonologicky. Toto jméno tedy zachovává téměř všechny funkce originálu kromě funkce lokalizační, neboť jak bylo řečeno, jméno *Majros* je zcela typizované jméno pro krávu.

Velmi podobně řeší Pallasová i proprium *Gull-Lilja*: „Lili“. Redukuje morfém *gull* a slovo *lilja* překládá českým „lilie“, u kterého redukuje koncové „-e“. Není zcela jasné, zda lze tento postup označit za lokalizaci, neboť jméno „Lili“ sice není české jméno, ale na druhou stranu se v současné době vyskytuje jako přezdívka. Není důvod se domnívat, že by v době vydání neexistovalo. V této práci proto budeme považovat postup Pallasové i za lokalizaci. Pallasová se rozhodla pro zjednodušení původně dvouslovného jména, neboť v českém prostředí taková forma působí exoticky (viz. 9.2.1). Překladatelka využila klíčový prvek v tomto propriu – *lilja*. Její řešení „Lili“ bude stále konotovat se slovem „lilie“, a tak i s bílou barvou. Uchová si tedy potenciál funkce deskriptivní. Nebude mít sice konotace jména typického pro krávu, avšak nebude ani působit exoticky či přehnaně expresivně. Funkce lokalizační se tedy mění jen zanedbatelně. Jméno vyvolává pozitivní emoce a je přirozeně eufonické. Ani funkce expresivní či estetická se tedy nijak významně nemění.

Jméno *Röddlinna* pak překládá Pallasová stejně jako Walter sémantickou aproximací: „Červenka“. Na rozdíl od Waltera a Rypáčka však transferuje jméno koně *Svarten*. Tím se ztrácí funkce deskriptivní a konotativní. Pallasová navíc mění funkci lokalizační a textuální. Je zajímavé, že se Pallasová rozhodla překlad exotizovat právě tímto jménem, které je sice konvenční, ale je u něj zcela transparentní jeho deskriptivní funkce. Jméno má nicméně poměrně jednoduchou strukturu a neobsahuje žádné cizí grafémy, takže neztěžuje významně čtivost příběhu a zároveň udržuje povědomí, že se děj odehrává v cizím prostředí.

Propria *Misse* a *Måns* Pallasová lokalizuje stejně jako Rypáček jménem „Micinka“ a „Macek“ a stejně jako on i Walter transferuje jméno *Karr*. S Walterem se Pallasová shoduje i v řešení jména *Cesar*, které transkribuje jako „César“. S Walterem i Rypáčkem se shodne Pallasová na kalkování jména *Snöfrid* a na transferenci jmen *Flammea*, *Bataki Gorgo*, *Garm*, *Jarro* a *Agar*.

Podobně jako Tisovský sahá Pallasová k volnému překladu jednotky *herr Ermenrich*. Výsledek jejího postupu je však odlišný: „pan Klapzobák“. Zatímco Tisovský se snaží zachovat hlavně funkci konotativní a důležité aspekty funkce lokalizační, Pallasová pravděpodobně spíše chce podpořit funkci individualizační tím, že obskurní a exotické konvenční jméno nahradí transparentním sémantickým. Podobně jako Tisovský tím přidává funkci deskriptivní a expresivní a mění funkci estetickou a textuální. Nicméně nezachovává konotace originálu, což se Tisovskému podařilo. Její řešení „pan Klapzobák“ se spíše blíží Rypáčkovu „pane kmotře čápe“. Zcela se z něj ztrácí šlechtická povýšenost.

9.2.5 Fiktivní zoonyma konvenční v překladu D. Hartlové

Ve zkrácené verzi NH se vyskytuje pouze šest konvenčních fiktivních zoonym obsažených v originálu, a to *Misse*, *Majros*, *Mårten*, *Stjärna*, *Bataki* a *Gorgo*. Původní jméno *Gull-Lilja* je tu zredukováno na pouhé *Lilja*.

Hartlová transferuje nejen jména *Bataki* a *Gorgo*, ale i *Lilja*, čímž se liší od všech ostatních překladatelů. Hartlová je však poněkud v jiné situaci než ostatní překladatelé, protože výchozí jednotka je jiná. Toto proprium samo o sobě není pro cílového čtenáře graficky či zvukovou realizací nikterak komplikované. Jeho složená varianta *Gull-Lilja* je vizuálně komplikovanější, ztěžuje recepci, což překladatelé museli řešit buď sémantickým převodem, redukcí či výpustkou. Řešení „Lilja“ bude i pro českého čtenáře konotovat se slovem *lilie*, a tudíž pravděpodobně i se světlou barvou. Funkce deskriptivní se tedy neztrácí zcela. Přestože by bylo snadné jméno lokalizovat (viz. např. 9.2.4), Hartlová se pravděpodobně rozhodla spíše zachovat určitý prvek cizosti, neboť ostatní dvě jména krav lokalizuje. Mění tedy funkci lokalizační a do určité míry i konotativní, protože čtenář je upozorněn, že se děj odehrává v cizí kultuře.

Jméno *Mårten* nahrazuje Hartlová zavedeným ekvivalentem, stejně jako ostatní překladatelé kromě Waltera. U propria *Majros* dospívá ke stejnému ekvivalentu jako Pallasová – lokalizaci s fonologickou a sémantickou aproximací („Mája“), a v jednom případě výskytu tohoto propria lokalizuje pragmatický obsah jednotky, když využívá zdvořilinu „Májenko“. Tím dokáže lépe vyjádřit funkci expresivní, která sice není přítomna v izolovaném propriu a ani ko-text k ní nedává formální podklad, vyplývá však z celé komunikační situace.

Podobně jako ostatní lokalizuje Hartlová jméno *Misse*, avšak vybírá méně typické jméno „Mikšik“. Hartlová tak směřuje k zachování funkce lokalizační, avšak nevyužívá zcela typické jméno, takže konotace budou v tomto směru poněkud jiného charakteru než v případě originálu. Ale jméno pravděpodobně bude svou podobou čtenářům připomínat známou postavu z českých pohádek: „kocoura Mikeše“, takže čtenáři si jméno snadno spojí s denotátem. Navíc zde Hartlová zachovává do určité míry zvukovou realizaci originálu, takže používá i fonologickou aproximaci. Obě jména začínají skupinou *mi-* a v obou slyšíme silné sykavky. Ty se obecně v obou kulturách vyskytují v typizovaném volání na kočku: *kisse misse*, „čičí“. Tím se konotace s denotátem ještě posilují.

Hartlová jméno *Stjärna* na rozdíl od Rypáčka, Waltera a Pallasové nepřevádí sémantickým ekvivalentem, nýbrž lokalizuje: „Stračena“. Toto jméno působí v českém prostředí naprosto přirozeně, nese totožnou funkci lokalizační jako originál. Dokonce i formálně je analogií originálu, neboť se jedná o pojmenování konvenční, které má sémantický obsah. Řešení zachovává stejné konotace jako výchozí jednotka a respektuje funkci deskriptivní. Je tedy o něco blíže funkcím originálu než řešení ostatních překladatelů: „Hvězda“.

O řešení jmen *Bataki*, *Gorgo* a *Mårten* pojednáváme v kapitole 9.2.1.

9.3 Fiktivní zoonyma sémantická

Na úvod je třeba zmínit, že švédština, coby jazyk analytický, velmi snadno tvoří nová kompozita. Odpadá totiž problém s vyjádřením flexe. V češtině má naopak tvoření kompozit řadu omezení a není zdaleka tak produktivní a frekventované jako ve švédštině. A vzhledem k tomu, že sémantická propria mívají velmi často právě formu kompozita, je

jejich překlad o to problematičtější.

Do skupiny fiktivních zoonym sémantických (FZS) jsme zařadili 32 proprií. Nepočítáme sem již zoonyma, která jsou na pomezí konvenčních a sémantických (o nich pojednáváme v kapitole 9.2), avšak zařadili jsme sem sporná FZ *Murre* a *Brumme*.

Ve skupině FZS se vyskytují pouze jména divokých zvířat. Jedinou výjimku tvoří jméno *Klorina*, které patří domácí kočce. V tomto jménu můžeme snadno vystopovat vztah ke slovu *klo* (pl. *klor*) – dráp. Koncovka *-ina* je pak běžným sufixem, který nalézáme u švédských ženských antroponym (*Lina*, *Stina*, *Katarina*).

Určitou specifickou skupinou, kterou můžeme vyčlenit, je hejno divokých hus, se kterými Nils cestuje. Přestože jsou tato jména složená ze složky sémantické (první jméno) a složky konvenční (přízvisko), pojednáváme o nich v kapitole o zoonymech sémantických, aby byl umožněn celistvý pohled na tato jména.

V čele hejna stojí *Akka från Kebnekajse*. Slovo *akka* pochází z finštiny a znamená „stará žena, stařena“. Toto slovo má souvislost s vysokým věkem této vůdkyně hejna. *Kebnekajse* je pak nejvyšší hora Švédska, která se nachází v Lapplandu. Obojí evokuje silné konotace se severem Švédska, Laponskem a blízkostí Finska. Jméno také v neposlední řadě nese punc urozenosti díky své formě *X från Y*¹¹, která odkazuje na typická šlechtická jména s předložkou „von“, „de“, „z“ apod.

Stejnou formu (*X från Y*) mají i jména ostatních hus v tomto hejnu. První jména *Yksi*, *Kaksi*, *Kolme*, *Neljä*, *Viisi* a *Kuusi* rovněž převzala Lagerlöfová z finštiny. Jedná se o číslovky 1 – 6. Lagerlöfová tímto způsobem vytváří exoticky znějící jména, která zároveň vyjadřují, že husy mají při letu v hejnu pevné pořadí.

Přízviska, která husy mají, pak podobně jako v případě *Akky* označují různá toponyma. *Vassijaure* je jezero nedaleko stejnojmenné obce v Lapplandu, *Nuolja* je hora blízko jezera *Torneträsk*, stejně tak i *Sarjektjåkko*. *Svappavaara* je obec nedaleko Kiruny s dolů na měď a i *Sjangeli* je bývalý důl na jih od jezera *Torneträsk*. Obě tato propria též označují stejnojmenné hory. *Oviksfjällen* je pak horský masiv v Jämtlandu. Vidíme tedy, že všechna tato jména se vážou k existujícím místům na severu Švédska, kam husy migrují v létě. Tato jména nepocházejí, až na poslední zmíněné, ze švédštiny, nýbrž ze sámštiny. Ve švédském čtenáři budou vyvolávat silné konotace s oblastí Lapplandu či severem Švédska.

K hejnu se v příběhu připojí i další divoká husa, která se stane Mårtenovou družkou: *Dunfin*. Slovo *dun* ve švédštině znamená „prachové peří“ a adjektivum *fin* pak podle *Svenska akademiens ordbok* (SAOB) má základní význam: „*framstående i sitt slag*“, tedy v nejobecnějším smyslu „skvělý, kvalitní“. V kolokaci se slovem „peří“ bychom patrně použili vzdálenějšího synonyma „jemný“ nebo „hebký“. U jména sice není formálně naznačen rod, avšak *Dunfin* svým tvarem připomíná některá ženská antroponyma, např. *Kerstin* či *Malin*.

Její sestry se jmenují *Guldöga* a *Vingsköna*. První zmíněné proprium je tvořeno slovem *guld* (zlato), které modifikuje další člen kompozita: *öga* (oko). Celá složenina končí na vokál *-a*, který je ve švédských propriích mnohdy signálem ženského rodu denotátu, stejně jako je sufix *-e* signálem rodu mužského. Druhé proprium je tvořeno substantivem *ving* (křídlo) a substantivizovanou formou adjektiva *skön*, který nalezneme například ve švédském *tusen|sköna* (sedmikráska). Proprium opět končí femininním *-a*.

¹¹ *Från* – z (předložka)

Nils Holgersson se na své cestě setkává ještě s labutím králem a královnou¹². Pro krále zvolila Lagerlöfová jméno *Dagaklar*. Toto jméno složeninou substantiva *dag* (den) a adjektiva *klar* (jasný). Přesná valence mezi těmito složkami není zcela zřejmá. Jedním možným významem je „jasný jako den“, druhým pak „jasný den“. Druhá možnost je však nepravděpodobná vzhledem k pořadí jednotek ve složenině. Musíme mít nicméně na paměti, že při tvorbě vlastních jmen je důležitý rytmus a eufonie, takže logické pořadí může ustoupit potřebám rytmu.

Mezi další FZS, kterými Lagerlöfová pojmenovává ptáky, patří: *Garm Vitfjäder*, *Fumle-Drumle*, *Vitfjadrarna*, *Vind-Ile*, *Vind-Kåra*, *Långnäbb*, *Vingsköna* a *Guldöga*. Proprium *Garm Vitfjäder* se skládá ze dvou částí. Prvním jménem *Garm* se zabýváme v kapitole 9.2. Jeho přízvisko má jasný sémantický obsah: „bílé pero“ a odkazuje na bílé pero v peří tohoto samce vrány, které je charakteristické pro celý rod *Vitfjadrarna*. Ostatní vrány ho však nazývají *Fumle*, případně *Drumle* nebo složením obou *Fumle-Drumle*. Sloveso *att fumla* znamená přibližně „tápat, počínat si neohrabaně, nešikovně“ a velmi podobné významem mu je i sloveso *att drumla*. Opět vyjadřuje nešikovné počínání. Mužský rod je signalizován morfémem *-e*. Tato přízviska si *Garm* vysloužil svou předstíranou neohrabaností.

Proprium *Vind-Ile* v sobě nese význam substantiva *vind* (vítr) a slovesa *att ila*, které vyjadřuje rychlý pohyb. Jako už v mnoha uvedených případech, i zde najdeme maskulinizující morfém *-e*. Ten naopak není přítomen ve jméně jeho družky: *Vind-Kåra*. Domníváme se, že základem je slovo *kåre*, které podle SAOB znamená „*vindfläkt, vind-il; svag vind, lätt bris*“, tedy přibližně „závan větru“. Zde naopak dodala Lagerlöfová jménu ženský charakter morfémem *-a*. Existuje sice velmi podobné staroseverské jméno *Kåre*, které se ostatně v textu také vyskytne (*Kårebocken*), ale domníváme se, že s tímto propriem tu Lagerlöfová neoperuje, nýbrž že se jedná o sémanticky motivovaný neologismus. Důležitá je také podobná forma obou jmen (obsahují slovo *vind*), která symbolicky vyjadřuje, že mají tyto dvě postavy cosi společného.

Třetí pojmenovanou vránou v hejnu je *Långnäbb*. Opět je sémantický obsah zcela transparentní. Jedná se o kompozitum ze dvou slov: *lång* (dlouhý) a *näbb* (zobák). Bezprostředně není prokazatelné, jakého rodu tato vrána je. Kontext by mohl ukazovat na obojí možnost, ale domníváme se, že pravděpodobnější je rod mužský. *Vind-Ile* se tu pyšní svými špatnostmi před ostatními a oslovuje právě vránu jménem *Långnäbb*. Pragmaticky by se dalo odhadovat, že se spíše obrací k vráně mužského rodu. Mimo jiné také proto, že se pak *Fumle-Drumle*mu posmívá: „*Det ska vara du, Fumle-Drumle, som är rädd för kvinnfolk*“¹³, doslova: „To ty, *Fumle-Drumle* se bojíš ženských“. Z této repliky by spíše vyplývalo, že tři klíčové postavy v tomto rozhovoru: *Vind-Ile*, *Fumle-Drumle* a *Långnäbb* jsou mužského rodu. Jméno *Långnäbb* také spíše evokuje představu mužského rodu denotátu svojí formou. Lagerlöfová totiž pro denotáty ženského rodu většinou volí jména, která končí na *-a*, pokud se jedná o neologismy vytvořené ze švédského základu¹⁴.

Další důležitou postavou v příběhu je lišák *Smirre*. Toto jméno by mohlo být odvo-

¹²Jméno labutí královny *Snöfrid* viz. kapitola 9.2.

¹³Lagerlöf 1988: 177

¹⁴I zde najdeme výjimku – *Dunfin*, avšak jak bylo řečeno výše, tato forma připomíná některá ženská antroponyma. Ani konvenční proprium *Majros* nekončí na *-a*. V tomto případě je však ženský rod přirozeně asociován. Navíc je samotné substantivum *ros* asociováno s ženským rodem, jak například potvrzuje i nepravděpodobný tvar plurálu *rosor*. Koncovka *-or* se totiž téměř výlučně objevuje v plurálu slov končících na *-a*.

zeno od švédského slovesa *att smira*¹⁵, které znamená podvádět, odbývat něco, ovšem ve smyslu spisovatelské činnosti. Poněkud pravděpodobnější etymologii tak nabízí sloveso *att smida* - *smider* - *smir*¹⁶. Motivace v pozadí propria *Smirre* by mohl být přenesený význam tohoto slovesa, totiž „podvádět, lhát, pletichařit“, podobně jako i v češtině existuje analogický přenesený výraz „kout pikle“. Dalším slovem, které se asociuje se slovesem *att smida*, je adjektivum *smidig*, které zase evokuje pružnost, elegantní pohyb¹⁷. Počáteční skupina „*smi*“ by též mohla evokovat sloveso *att smyga* (plížit se), které by také podbarvovalo zákeřnou povahu této postavy. Jako hlavní sémantiku zde chápeme základ „lhát“, se kterým se však mohou, ale nemusí, ostatní významy asociovat. Z formálního hlediska proprium *Smirre* můžeme chápat jako analogii domáckých forem mužských antroponym a přezdívek: *Karl* – *Kalle*, *Per* – *Pelle*, *Lars* – *Lasse* atd.

V příběhu vystupuje veveřák *Sirle*. Toto jméno by mohlo být odvozeno od adjektiva *sirrig* (ozdobný, hezký)¹⁸. Toto slovo tedy evokuje představu něčeho estetického, krásného, případně s elegantními křivkami, což skvěle charakterizuje křivky veveřčího ocásku a vůbec koresponduje s pozitivní představou tohoto zvířete. Formálně používá Lagerlöfová sufix *-e* signalizující mužský denotát.

Formálně podobné je i jméno vydřího samce – *Gripe*. I zde je mužský rod denotátu signalizován morfémem *-e*. Toto proprium má poměrně transparentní základ ve slovesu *att gripa* (chytit, ulovit).

Rada FZS se vyskytuje v kapitole *Karrs och Gråfälls saga*. Zde najdeme jméno hlavní postavy, kterou je los *Gråfäll*, a dále jména ostatních losů v lese: *Krokrygg*, *Hornkrone*, *Strävmåne* a *Storstarke*. Tato jména jsou deskriptivní a zdůrazňují výrazné rysy těchto zvířat. Proprium *Gråfäll* je tvořeno adjektivem *grå*, které ve složenině modifikuje substantivum *fäll* (srst, kožich). *Krokrygg* je složeno ze slova *krok* (hák, ohnutý předmět) a *rygg* (záda, hřbet). Tato složenina má zavedený sémantický obsah, jak vyplývá například i z toho, že ji najdeme jako samostatné heslo v SAOB. V češtině bychom jako zavedený ekvivalent použili slovo „hrb“ nebo „hrbáč“.

Jméno *Hornkrone* je odvozeno ze švédského kompozita *hornkrona* (paroží). Lagerlöfová ho opět maskulinizuje pomocí sufixu *-e*, jinak by jméno končilo na vokál *-a*, který by vyvolával konotace s denotátem ženského rodu. Proprium *Strävmåne* je tvořeno adjektivem *sträv* (hrubý), substantivem *man* (hříva) a maskulinizujícím sufixem *-e*.

Posledním FZS v této skupině je *Storstarke*. Zde se jedná o kompozitum ze dvou adjektiv: *stor* (velký) a *stark* (silný). Jako již mnohokrát, i zde Lagerlöfová přidává maskulinizující sufix *-e*. Podotkneme jen, že *Starke* je i existující (ač nepříliš běžné) švédské příjmení.

Ve stejné kapitole se vyskytují postavy tří hadů: užovka *Hjälplös* a *Harmlösa* a zmije *Kryle*. První dvě jména korespondují s charakteristikou užovky jako neškodného (*Harmlös*) a bezbranného (*Hjälplös*) tvora. V případě propria *Harmlösa* zase používá Lagerlöfová sufix *-a*, kterým naznačuje ženský rod denotátu (podobně jako sufix *-e* signalizuje denotát mužského rodu). Obě jména pak podobně jako výše zmíněná propria *Vind-Ile*

¹⁵SAOB: *nedsättande, i fråga om författande: fуска l. „smälla“ ihop (ngt)*

¹⁶SAOB: [...] *liktydigt med: [...] l. uttänka (förr äv. abs.: spinna ränker l. intriger, intrigera), dels liktydigt med: fantisera ihop l. uppdikta l. hitta på (ngt) (i sht abs.: fara med lögn(er) l. ljuga)*

¹⁷SAOB: *om person l. djur l. kropp(sdel): (graciöst) mjuk l. böjlig l. spänstig [...], vig, lättböjlig*

¹⁸SAOB: [...] *vacker l. elegant l. (rikt) utsirad; [...] som har en (estetiskt tilltalande) [...] gracil (ofta elegant krökt l. buktad) form*

a *Vind-Kåra* svou podobností naznačují, že k sobě tyto dvě postavy patří. Lagerlöfová tuto spojitost vyjadřuje stejným morfémem *-lös* a počátečním *h*.

Jméno *Kryle* Lagerlöfová patrně odvozuje ze slovesa *att krylla* (kroutit se, svíjet se). A jako už v tolika případech, i zde používá sufix *-e*, protože se jedná o denotát mužského rodu. Konotace s tímto slovem budou pravděpodobně o něco negativnější než ve výše zmíněných dvou případech, čímž možná Lagerlöfová chce podtrhnout u čtenáře odlišné vnímání těchto dvou druhů hadů.

U jmen medvíďat *Murre* a *Brumme* jsme již naznačili problematické zařazení do FZS (viz. 9.2). První jméno nalezneme poměrně často jako jméno pro kocoura, ale vyskytne se i jako přezdívka. I druhé jméno se vyskytuje v podobném kontextu, avšak je mnohem méně frekventované. Domníváme se však, že Lagerlöfová vlastní konstrukcí došla k existující formě. Je pravděpodobné, že vychází z více méně synonymních sloves *murra* a *brumma* (bručet), na jejichž základě chtěla vytvořit jména pro dvě medvíďata. Jiným možným vysvětlením je, že Lagerlöfová na základě onomatopoického vybrala jméno *Murre* a k němu analogicky vytvořila jméno *Brumme*. Obě slovesa jsou onomatopoická – evokují dojem zvuku, který vydávají medvědi. Z formálního hlediska připomínají domácí formy jmen či hypokoristika vytvořená z mužských antroponym (viz. například jméno *Smirre*). Mužský rod tu opět signalizuje sufix *-e*. V každém případě však tato dvě jména nesou důležitý sémantický obsah. Ať už tedy Lagerlöfová vybrala jména z onomastikonu, nebo je sama vytvořila, zásadní je jejich charakterizační funkce.

9.3.1 Fiktivní zoonyma sémantická v překladu K. Rypáčka

Rypáčkovy ekvivalenty fiktivních sémantických zoonym v NH rozdělíme na několik skupin. První skupinou jsou jména divokých hus, se kterými Nils letí: *Akka från Kebnekajse*, *Yksi från Vassijaure*, *Kaksi från Nuolja*, *Neljä från Svappavaara*, *Viisi från Oviksfjällen* a *Kuusi från Sjangeli*. Rypáček je transferuje, ale překládá v nich předložku *från*: „Akka z Kebnekajse“, „Yksi z Vassijaure“, „Kaksi z Nuolje“, „Kolme ze Sarjektjåkko“ a „Kuusi ze Sjangeli“. V případě jména *Viisi från Oviksfjällen* navíc redukuje sufix určitého tvaru plurálu *-en*: „Viisi z Oviksfjällu“. Všechna tato jména opatřuje poznámkou, v níž vysvětluje toponymum v příslušném jménu. V případě toponyma *Svappavaara* se domníváme, že je poznámka nepřesná. Rypáček tvrdí, že se jedná o doly na železnou rudu, avšak zdá se, že ve Svappavaare se těžila především měď. Obec samotná byla založena díky objevu měděných ložisek. V případě toponym *Sarjektjåkko*, *Oviksfjällen* a *Sjangeli* připojuje Rypáček do poznámky i informaci o výslovnosti.

Přestože výše zmíněná jména hus nesou sémantický obsah ve finštině, důležitější jsou samotné konotace se sámštinou a finštinou a funkce lokalizační, kterou zajišťují přízviska v podobě toponym. Český čtenář pravděpodobně nemá tolik zkušeností ani s těmito dvěma jazyky, ani se samotnou švédštinou, a jména v podobě finských číslovek pravděpodobně nebude vnímat jako nešvédská. Švédský čtenář má pravděpodobně s finštinou o něco větší zkušenost díky geografické a historické blízkosti obou zemí, a má tak větší šanci pochopit jejich charakterizační funkci. Bude mít též lepší informační pozadí pro lokalizaci přízvisek. A vzhledem k tomu, že se jedná o učebnici, mohla autorka předpokládat v tomto směru pomoc učitele ve škole. Tuto pomoc nahrazuje Rypáček poznámkou, ve které přízviska čtenáři přibližuje. Tím zachovává funkci lokalizační a konotativní a tu část charakterizační funkce, kterou nesou přízviska v podobě toponym. První část jmen

tuto funkci nese jen potenciálně.

Rypáček vytváří chybné konotace, když se nepřesně vyjadřuje v poznámce u jména *Svappavaara*. U propria *Oviksfjällen* zase nezachovává funkci lokalizační a identifikační, když pohoří prezentuje jako horu, přičemž proprium zbavuje koncovky a mění tak tvar propria na „Oviksfjäll“. Zdá se, že Rypáček tu zaměnil koncovku určitého tvaru plurálu neutra za synonymní koncovku určitého tvaru singuláru utra, což vyplývá i ze znění poznámky¹⁹.

Rypáček se snaží zachovat lépe funkci individualizační, která je omezena grafickou i zvukovou formou výše zmíněných FZS. Proto u těch, která by mohla činit potíže s výslovností, připojuje poznámku. Zdá se, že za problematickou považuje výslovnost grafému *å*, *ä* a skupiny *sj*-, která se ve švédštině realizuje buď jako zadopatrová frikativa *j* nebo jako retroflexní frikativa *ʂ*. Druhá varianta se zvukově blíží českému „š“, čehož Rypáček využívá a přepisuje skupinu *sj*- pomocí tohoto českého grafému.

FZS mají obecně silnou deskriptivní či charakterizační funkci. Rypáček však mnohdy jména transferuje. To je případ proprií *Smirre*, *Sirle* a *Fumle-Drumle* (včetně variant *Fumle* a *Drumle*), dále pak jména *Klorina* a *Kryle*. Tak se ztrácí jejich sémantický obsah.

V případě jmen *Smirre* a *Sirle* není ztráta funkce charakterizační/deskriptivní tak zásadní, neboť jména mají i výrazné funkce identifikační a individualizační, které se transferencí neztrácejí. U obou se však ztrácí funkce expresivní. První jméno totiž v originálu má díky své sémantice potenciál vyvolávat negativní emoce a druhé naopak emoce kladné (viz. 9.3). Tím je též ochuzena funkce textuální, jelikož se ztrácí styl autorky. Mění se i funkce lokalizační, neboť Rypáček tu svůj překlad exotizuje.

Markantnější je ztráta charakterizační funkce v případě přezdívky vraního samce Garma: *Fumle-Drumle*. Zde totiž v důsledku transference jednotka zcela ztrácí svou textuální funkci. Přezdívka vyjadřuje vztah ostatních vran ke Garmovi, kterýžto význam Rypáčkovo řešení není schopno vyjádřit. Zde není zásadní funkce identifikační a individualizační, nýbrž právě všechny specifické funkce, které se transferencí ztratí. Z funkcí základních se ztratí i funkce konotativní a lokalizační.

Ve jménu *Vind-Kåra* první část Rypáček překládá a druhou transferuje: „Větrová Kåra“ a ke jménu připojuje poznámku o výslovnosti. Rypáček se pravděpodobně domníval, že druhá část jména je konvenční součástí onomastikonu, a nepřevodl sémantický obsah (viz. 9.3). Tím ochudil funkci charakterizační, textovou a estetickou. Funkci identifikační však opět podpořil poznámkou o výslovnosti grafému *å*. Dalším aspektem, který ochudí funkci textovou a estetickou, je ztráta analogie ve jménech vraního páru *Vind-Ile* a *Vind-Kåra*. Tím, že jsou jména vystavěna podobně, zdůrazňuje autorka vztah mezi těmito dvěma postavami (viz. též 9.3). Toto pojítko se v překladu ztrácí.

Ke kalku se Rypáček uchyluje u proprií *Vitfjäder* a *Vitfjäderarna* (Bělopírko, resp. Bělopírkové), *Vind-Ile* (Větrolet), *Långnäbb* (Dlouhozobka), *Strävmane* (Hrubohřivec), *Storstarke* (Obrosil), *Krokrygg* (Křivohřbet), *Dagaklar* (Jasnoden), *Vingsköna* (Krásno-křídla) a *Guldöga* (Zlatooká). Zde se Rypáček naopak deskriptivní/charakterizační funkci snaží zachovat. Pokud má originál více sémantických jader, jsou výsledkem kompozita, která Rypáček tvoří pomocí konektu „-o“.

Tímto postupem Rypáček dospívá k výstižnému jménu „Větrolet“, které zachovává sémantiku i estetickou funkci originálu. Výstižné i estetické je i Rypáčkovo řešení přízviska

¹⁹ „Oviksfjäll (Oviksfjel – fjäll = skála, skalní hora) jest hora v kraji Jämtlandu. P. př.“ (Rypáček 1913: 41).

Vitfjäder (Bělopírko) a jméno labutího krále *Dagaklar* (Jasnoden). Rypáčkovo řešení jména *Storstarke* – „Obrosil“ má poněkud zesílenou funkci expresivní, neboť Rypáček využívá zabarvenější ekvivalent pro adjektivum *stor* – „obří, obrovský“, případně „obr“. To však není v rozporu s textuální funkcí jména v originálu. Kalk „Křivohřbet“ vychází z jednotlivých součástí kompozita *krokrygg*, které však podobně jako složenina *hornkrona* má v češtině jednoslovný ekvivalent – „hrb“. A tak Rypáčkovo řešení nepůsobí příliš přirozeně, čímž oslabuje funkci estetickou, i když ostatní funkce originálu plní.

Dvojici *Murre* a *Brumme* Rypáček převádí sémantickou (a díky podobnostem v obou jazycích i fonologickou) aproximací „Mručka“ a „Bručka“. Výhodou těchto dvou jmen je, že jsou onomatopoická a v češtině mají slovesa, z nichž jsou utvořena, velmi podobnou formu. Toho Rypáček využil a nahradil sloveso v originálu českým ekvivalentem, přičemž formu mužského hypokoristika nahradil českým sufixem „-ka“. Rypáček v těchto dvou jménech převedl všechny funkce originálu.

Poněkud sporná je však estetická a textuální funkce ekvivalentů „Zlatooká“ a „Krásnokřídlá“. Adjektivní formy jmen tohoto typu nejsou v češtině v obdobném kontextu obvyklé, působí poněkud vykonstruovaně a upozorňují svou formou na metatextovou povahu překladu. V originále končí obě jména na sufix *-a* signalizující ženský rod. Je možné, že ho Rypáček zaměňuje za sufix určitého tvaru adjektiva, a proto sahá k adjektivním formám, jejichž skloňování v textu pak snižuje estetickou funkci (srov. též Rypáčkovo řešení jména *Rödlinna* 9.2.1).

Diskutabilní je rovněž ekvivalent „Dlouhozobka“, neboť se domníváme, že denotát je rodu mužského (viz. 9.3), a forma českého ekvivalentu odpovídá spíše rodu ženskému²⁰. Rypáček též k postavě odkazuje ženským rodem. Tím se mění funkce konotativní, deskriptivní a posouvá se funkce textuální. Představa čtenáře o situaci v příběhu a vztahu mezi postavami bude zcela odlišná, pokud budou aktéři všichni rodu mužského, než když jeden z hlavních aktérů bude rodu ženského.

Sémantickou aproximací Rypáček převedl jména *Gripe* (Chyťho), *Dunfin* (Prachovička), *Gráfäll* (Šedivec), *Hjälplös* (Pomocpryč), *Harmlösa* (Dobračka), *Hornkrone* (Korunář).

Jméno *Gripe* Rypáček řeší poměrně originálním způsobem. Využívá domácího vzoru některých příjmení, která obsahují kompletní predikaci (např. „Osolsobě“, „Skočdopole“) a dochází k formě „Chyťho“, která vychází ze sémantického obsahu slovesa *att gripa*. Výsledné jméno však má tu nevýhodu, že se obtížně skloňuje a není z něj patrný rod denotátu. V důsledku toho si musí Rypáček vypomáhat opakováním apelativa „vydra“ (např. „zápas vydry Chyťho“²¹). Protože toto apelativum však má v češtině rod ženský, přiřazuje Rypáček ženský rod i denotátu, a to v rozporu s originálem, což má důsledky pro funkci deskriptivní, expresivní i textuální (srov. *Misse*: 9.2.1). Další nevýhodou je, že Rypáček do sémantiky jména zapojuje akuzativní formu zájmena: „ho“, jehož rekce není příliš transparentní. Funkce estetická, expresivní a textuální je tím tedy ještě více omezena.

Formálně podobný postup používá Rypáček pro převod jména *Hjälplös*. Jeho jméno kombinuje dvě citoslovce: „Pomocpryč“ a připomíná zvolání. Sémantická aproximace

²⁰Pochopitelně lze namítnout, že i v češtině se může sufix „-ka“ vyskytovat v substantivech rodu mužského, např. „mluvka“, „lapka“ či „ochmelka“. V nich je však tento sufix nositelem specifické expresivity, což ve zmíněném Rypáčkově ekvivalentu není.

²¹Rypáček 1913: 149

v tomto případě je velice volná. Rypáček vychází z funkce charakterizační – Lagerlöfová chce vyjádřit neškodnou a mírumilovnou povahu užovky. Rypáček však navozuje konotace poněkud odlišné, neboť jeho řešení prezentuje postavu jako zbabělou. Tím ale původní funkci mění, a s ní mění i funkci konotativní a expresivní. Funkci textovou ochuzuje Rypáček také. Nejen že se ztrácí informace o stylu autorky, ale mění se tím i funkce nadpisu příslušné podkapitoly: *Hjälplös*. V něm totiž můžeme vidět více rovin. Jednak značí, že se bude hovořit o zmíněné postavě, ale také ho můžeme vykládat jako hlubší sdělení o emocích této postavy (jeho družku jménem *Harmlösa* zcela zbytečně zahubí los *Gråfäll*, proti čemuž je on „bezmocný“). Z hlediska estetické funkce řešení také není právě ideální. Opět představuje problém se skloňováním a působí obtíže při čtení.

Naopak ekvivalent souvisejícího jména *Harmlösa* při čtení potíže nedělá, neboť jeho forma není tak neobvyklá: „Dobračka“. Také původní funkci deskriptivní se Rypáčkovi daří zachovat přesněji, i když se sémanticky poněkud vzdaluje originálu. Autorka zde explicitně naznačuje, že užovka je „neškodná“, a skrytě čtenáře vzdělává. Tak explicitní sice Rypáček není, avšak i jeho převedení charakterizuje užovku jako zvíře, které nikomu neubližuje. Trochu se však odlišností obou jmen ztrácí formální analogie opakovaného morfému *-lös*, který vyjadřuje vztah mezi dvěma výše zmíněnými postavami, a tudíž zaniká i část funkce textuální²².

Funkci deskriptivní Rypáček respektuje i u propria *Dunfin*, které překládá jako „Prachovička“. Z původního významu se tedy drží významu slova *dun* – prachové peří (viz. 9.3), které by v češtině už vyznělo pleonasticky, pokud by bylo rozšířeno o význam slova *fin*. Možná tento význam vzdáleně Rypáček vyjadřuje formální stránkou slova. Jedná se totiž o hypokoristikum vytvořené sufixem „-ička“. Můžeme tvrdit, že toto řešení zachovává veškeré funkce originálu, včetně estetické, expresivní a textuální.

Také v případě jména *Gråfäll* Rypáček nemusí kalkovat, aby se držel deskriptivní funkce originálu. Jeho „Šedivec“ plně vyjadřuje sémantiku originálu, i když neobsahuje explicitně význam slova *fäll* (viz. 9.3). Navíc odvozenina podstatného jména příponou „-ec“ plně odpovídá domácí normě slovo tvorby a působí přirozeně. Nicméně tato přípona vyvolává poněkud negativní konotace s jinými podobnými substantivy odvozenými od adjektiv (srov. ošklivec, blbec, lakomec, plešatec) a z hlediska expresivního nevyvolává přímo pozitivní emoce. Je tedy diskutabilní, zda je funkce estetická a expresivní zachována ve stejném rozsahu, ale ostatní funkce jsou zachovány beze změny.

Analogickým příkladem je Rypáčkův převod jména *Hornkrona* – „Korunář“. Zavedený ekvivalent slova *hornkrona* je sice „paroží, parohy“, avšak pokud by si Rypáček pro své řešení vybral jako základ toto slovo, hrozilo by nebezpečí, že v češtině bude vyvolávat nepatřičné komické konotace (srov. „paroháč“). Zvolil tedy spíše metaforické vyjádření, pro které je podklad i v původním kompozitu – „koruna“. Z něj opět maskulinní příponou „-ář“ vytváří proprium substantivní formy. I toto jméno zachovává všechny funkce originálu.

Rypáček při překladu vesměs respektuje rod postav, avšak jak jsme již viděli v případě propria *Misse* (9.2.1), někdy Rypáčkovi dělá problém gramatický rod apelativ v češtině, který se neshoduje s rodem postavy. I ve skupině FZS se tento problém objevuje. Zmínili jsme již jméno „Dlouhozobka“, které evokuje představu ženského rodu (viz. 9.3). Domníváme se, že se zde Rypáček přizpůsobil gramatickému rodu apelativa „vrána“. Podobný problém řeší Rypáček u vydry „Chyťho“. Samotná forma Rypáčkova ekviva-

²²Srov. výše propria *Vind-Ile* a *Vind-Kåra*.

lentu o gramatickém rodu *propria* nevypovídá, avšak při odkazování využívá Rypáček spíše apelativa „vydra“, a tak mění rod postavy na ženský. Určitým způsobem tím mění funkci charakterizační a další specifické funkce (viz. výše). Forma jména *Gripe*, stejně jako například *Misse*, totiž vypovídá o mužském rodu denotátu (viz. 9.3), a tuto informaci Rypáček nezachovává.

Poslední postavou, u které Rypáček mění rod, je *Sirle ekorren*. V originálu se jedná o veverčího samečka. V příběhu se též hovoří o jeho manželce (*Sirle ekorres hustru*). Rypáček jako by obě postavy zaměnil či spojil v jednu, a to opět s největší pravděpodobností vlivem konfliktu rodu apelativa „veverka“ a rodu postavy *Sirle*. První řešení zní: „na veverku *Sirle*“ a druhá postava je v jeho překladu označena jako „samička veverky *Sirle*“. Zde zřejmě hloubková struktura není správně reprezentována strukturou povrchovou a význam je nejednoznačný: „samička veverky = *Sirle*“ nebo „samička [neboli manželka] (koho) veverky *Sirle*“. Kdyby Rypáček využil skutečně zavedeného ekvivalentu slova *hustru*, význam by byl jasnější, i když vyjádření by stále bylo poněkud neobratné: „manželka veverky *Sirle*“. Nejednoznačností těchto dvou ekvivalentů jako by obě postavy splývaly v jednu, a to ženského rodu. Tím se ztrácí textuální funkce a ochudí se konotace (také proto, že se ztrácí personifikovaný rozměr originálu, který zajišťuje apelativum *hustru*). O ostatních funkcích tohoto *propria* a o důsledku změny rodu na ně pojednáváme výše.

9.3.2 Fiktivní zoonyma sémantická v překladu E. Waltera

Jména divokých hus řeší Walter ve většině případů stejným způsobem jako Rypáček, tedy transferencí s částečným překladem předložky *från* (Akka z Kebnekajsy, Yksi z Vassijaury, Kaksi z Nuolji, Neljä ze Svappavaary, Kuusi ze Sjangel). Liší se sice skloňováním toponym, ale v této práci se otázkou skloňování cizích *proprií* nemůžeme z důvodů rozsahu zabývat. Proto budeme chápat řešení „Akka z Kebnekajse“ a „Akka z Kebnekajsy“ za rovnocenná.

Walter se s Rypáčkem shoduje i v redukci členu u toponyma *Oviksfjällen*. Jeho ekvivalent však vypadá takto: „Viisi z Oriksfjällu [sic]“. Zde nemůžeme určit, zda se jedná o chybu překladatele, či zda záměna „r“ a „v“ není spíše způsobena tiskovou chybou, případně chybou při čtení rukopisu. Dalším odlišným řešením je „Kolme ze Sarjektjokko“, kde Walter první část transferuje a přízvisko transkribuje (nahrazuje *å* českým grafémem „o“).

Walter však u žádného z těchto *proprií* nepřipojuje poznámku ani informaci o výslovnosti, a nepomáhá tedy čtenáři překlenout informační mezeru. Walter zde před funkcí identifikační, která je velmi oslabena, upřednostňuje individualizační. Funkce identifikační je rovněž velmi ztížena v případě jména „Viisi z Oriksfjällu“ kvůli chybě v pravopisu a redukci členu určitého (viz. 9.3.1). Stejný efekt má i transkripce jména *Sarjektjåkko*. Zato recepce *propria* je tím ulehčena, neboť čtenář nemusí dekódovat neznámý grafém. V tomto směru však Walter není konzistentní a jiný neznámý foném *f/ş* graficky vyjádřený skupinou *sj* netranskribuje. Zde se tedy mění funkce identifikační. Funkce lokalizační a konotativní budou u Walterových řešení zcela odlišné od originálu. Čtenář bude jména vnímat jako exotická v obecném slova smyslu a nebude je spojovat se severem Švédska.

Walter transferuje stejně jako Rypáček i jména *Smirre*, *Sirle*, *Fumle-Drumle* (i v jeho jednoslovných variantách), *Kryle*, *Klorina*, a navíc na rozdíl od Rypáčka transferuje i

jméno *Gripe*, takže preferuje zřejmě funkci individualizační před charakterizační i u tohoto jména. Tím se ztrácejí všechny specifické funkce i funkce konotativní. Funkce lokalizační bude opět posunuta směrem k vnímání jména jako exotického konvenčního propria. O ostatních řešeních hovoříme již v kapitole 9.3.1.

Kalk využívá Walter u proprií *Vitfjäder* a *Vitfjädrarna* (Bílépéro, resp. Bílá pera), *Dunfin* (Jemnoperka), *Långnabb* (Dlouhozob), *Strävmane* (Hrubohřiváč), *Storstarke* (Vesilák), *Krokrygg* (stejně jako u Rypáčka Křivohřbet), *Dagaklar* (Dennojas), *Vingsköna* (Křídlokráska) a *Guldöga* (Zlatoočka). Zde Walter preferuje zachování i funkce deskriptivní, a proto staví na sémantickém obsahu originálu. Estetickou a expresivní funkci jeho řešení také plní. Pouze jméno „Jemnoperka“ příliš prozrazuje svůj původ v kalku (navíc nepřesném, protože jde o peří prachové, nikoli o pera (viz. 9.3)).

Poněkud esteticky rušivá je také nekonzistence převodu souvisejících proprií *Vitfjäder* a *Vitfjädrarna*. V prvním případě tvoří Walter totiž kompozitum „Bílépéro“, které je pro češtinu neobvyklé kvůli flexi uvnitř složeniny. Však také druhé proprium už Walter dělí na dvě slova: „Bílá pera“. Vidíme, že Walter je nekonzistentní i v přístupu k pravopisu. Naprosto analogická jména „Zlatá Lilie“ a „Májová Růže“ například píše s velkými písmeny (viz. 9.2.2). Na ostatních příkladech vidíme, že toto řešení je formálně neobvyklé i pro Walterův překlad. Jinak totiž sahá vesměs k běžnějším formám obsahujícím konekt „-o-“ a jednou používá rovněž běžný prefix „vele-“.

Walter na rozdíl od Rypáčka lépe zachovává funkci estetickou u jmen *Vingsköna* a *Guldöga*. Jeho substantivní formy lépe vyhovují požadavkům češtiny na skloňování. Nejprůběžněji působí jméno „Zlatoočka“. Druhý ekvivalent „Křídlokráska“ sice postrádá vnitřní kohezi, avšak sémantický obsah je sám o sobě esteticky působící a vyvolává pozitivní emoce. Funkce estetická tedy zůstává relativně zachovaná.

Naopak Rypáčkův ekvivalent jména *Dagaklar* (Jasnoden) je z hlediska eufonie i díky jednodušší vizuální podobě estetičtější než Walterovo „Dennojas“, které působí poněkud vykonstruovaně. Na druhou stranu se Walterova varianta jména lépe skloňuje, neboť v něm nedochází k hláskovým alternacím, na rozdíl od jména „Jasnoden“. Tento problém však Rypáček obchází tím, že nepoužívá skloňované formy. Funkci estetickou však plní obě řešení, i když Walterovo o něco hůře.

Poněkud zvláštním způsobem převádí Walter jména *Vind-Ile* a *Vind-Kåra*. První jméno jednou kalkuje jako „Větropíle“, podruhé mění koncovku a užívá jména „Větropíla“ a poslední variantou je redukovaný kalk „Píle“. Jméno *Vind-Kåra* převádí Walter sémantickou aproximací jako „Větroděs“, případně redukuje jméno pouze na „Děs“, což je volný překlad.

V originálu je *Vind-Ile* jednoznačně mužského rodu a *Vind-Kåra* ženského. Avšak formy Walterových ekvivalentů z gramatického hlediska vypadají přesně opačně (díky femininu „píle“ a maskulinu „děs“). *Vind-Ile* je tedy na rozdíl od originálu u Waltera rodu ženského. U jména „Větroděs“ je pak situace ještě složitější. Postava je sice nejprve ženského rodu, jako v originálu, ale ten je v rozporu s formou jména. Rod této postavy pak u Waltera navíc kolísá k mužskému.

[De] *gjorde uppror mot Vitfjädrarna och gav makten åt Vind-Ile, som var den värsta boplundrare och rövare, som tänkas kunde, om inte hans hustru, Vind-Kåra, var än värre* (Lagerlöf 1988: 168).

[...] předaly moc Větropíli, která byla nejhorší plenitelkou hnízd a lupičkou,

jakou si možno mysliti, nebyla-li její **družka**, Větroděs, ještě horší (Walter 1913: 129).

"Vad tror ni Vind-Kåra ska säga, om ni river sönder Tummetott [...] - "Det ska vara du, Fumle-Drumle, som är rädd för kvinnfolk," sade Ile (Lagerlöf 1988: 177).

Co myslíte, že řekne Větroděs, rozsápete-li Palečka [...]? To ty, Fumle-Drumle, máš před **ním** [Větroděsem] strach, pravila Píle (Walter 1913: 137).

Nejprve se tedy zdá, že jsou obě vrány ženského rodu a posléze zase Walter vytváří dojem, že prohazuje rody postav v originálu (*Vind-Ile* je ženského a *Vind-Kåra* mužského). Změnu rodu těchto postav v originálu, a především následnou nekonzistenci v odkazování, jsme označili za překladatelskou chybu, neboť se nezdá, že by se jednalo o změnu motivovanou.

Jméno „Větropíle“ zachovává funkci estetickou, expresivní i charakterizační – kromě prvku rodu, který je v originálu jasně dekodovatelný (viz. 9.3). Ve jménu „Větroděs“ se Walter nechává spíše vést funkcí textuální a estetickou, když zachovává formální pojítko mezi oběma jmény (opakování prvku „větro-“). Jméno „Větroděs“ se řídí původní funkcí charakterizační jen částečně a vychází spíše z kontextu. Podobně jako v předchozím zmíněném propriu, i zde redukuje Walter funkci deskriptivní tím, že mění původní (formálně naznačený) rod propria. Prohození rodů ovlivňuje funkci textuální, neboť rod ženský je v jednom úseku textu autorkou tematizován. Walterův překlad tak ochuzuje originál o prvek, který přispívá k charakterizaci obou postav *Vind-Ile* a *Vind-Kåra*.

Walter používá, jako jediný mezi překladateli, k převodu výše zmíněných dvou jmen redukované formy „Píle“ a „Děs“²³. Lagerlöfová sama jednou používá redukovanou formu *Ile*, avšak žádný překladatel zde nedělá rozdíl a použije téže proprium pro redukovanou i neredukovanou formu. Není jasné, zda se Walter nechal inspirovat redukcí v originálu, protože ji používá ještě dříve, než se k ní uchýlí autorka. V češtině toto řešení působí přirozeně a vzhledem k tomu, že předchozí text zajišťuje zachování funkce charakterizační, k ochuzení tu nedochází. Walter možná chtěl zjednodušit recepci zkrácením formy, a tím zlepšit plynulost textu. Jeho motivace tedy mohla být textuální a estetická funkce.

Dvojici *Hjälplös* a *Harmlösa* Walter převádí v prvním případě sémantickým ekvivalentem „Bezmocný“ a v druhém volným překladem „Bezstarostná“. Jméno „Bezmocný“ vystihuje charakterizační funkci originálu, zachovává funkci textuální, expresivní i estetickou. V češtině navíc jméno konotuje s formou příjmení, čímž přispívá ke snazší recepci. Aby Walter zachoval funkci textuální, která zajišťuje souvislost mezi oběma postavami pomocí formální analogie, používá morfém „bez-“ i ve druhém jménu „Bezstarostná“. To přispívá i k funkci estetické. Nicméně zde se jedná o velmi volné převedení, které nerespektuje sémantiku originálu a je téměř v rozporu s kontextem. Jméno působí dojemem, že Walter použil první adjektivum začínající prefixem „bez-“, aniž by se snažil originálu sémanticky přiblížit. Zcela se tak mění funkce expresivní, estetická, konotativní, charakterizační a většina aspektů funkce textuální.

Sémantickou aproximaci využívá Walter krom zmíněného propria *Vind-Kåra* ještě u jmen *Gråfäll* (Šedák) a *Hornkrone* (Korunáč). U jmen *Murre* a *Brumme* je sémantická aproximace spojena s fonologickou: „Mumlal“ a „Bručil“.

²³Pouze Pallasová využívá k převodu jména *Vind-Kåra* redukcí, ta se však týká všech výskytů propria (viz. 9.3.4).

Walterovy ekvivalenty „Šedák“ a „Korunáč“ se velmi podobají Rypáčkovým. Oba respektují funkce originálu. Jak už jsme zmínili v 9.3.1, redukcí určitého prvku v originálu se v češtině význam neztrácí, protože by šlo o výrazy pleonastické. Walterův ekvivalent „Šedák“ navíc lépe zachovává funkci estetickou a expresivní než Rypáčkovo řešení „Šedivec“. Slovo „Šedák“ evokuje jméno koně, což vyvolává konotace se jménem zvířete, a tím se vyruší možné negativní spojení s formálně podobnými hovorovými či příznakovými substantivy, např. paličák, světák, modrák (Grepl et al. 2001: 133). Toto jméno je také eufoničtější než Rypáčkův ekvivalent, který navíc vyvolává negativní konotace (viz. 9.3.1).

Jméno „Korunáč“ také může díky koncovce „-áč“ konotovat s expresivními či hovorovými substantivy. Ta nicméně nemusí mít nutně konotace negativní, i když jsou stylisticky zabarvená (srov. křemenáč, kudrnáč, fousáč, roháč atd.). Jak už jsme však zmínili u řešení Rypáčkova, existuje tu nebezpečí konotací se slovem „paroháč“, které už by posouvalo funkci expresivní. Nicméně i Walter volí základ slova „koruna“, čímž se riziko vzniku zavádějících konotací zmenšuje.

Pro jména *Murre* a *Brumme* Walter používá substantivizované tvary sloves „Mumlal“ a „Bručil“. Tyto formy konotují s některými českými příjmeními (srov. Skácel, Hrabal, Nepil) případně s expresivními pojmenováními tvořenými od sloves sufixem „-al“/„-il“ (packal, šfoural, slídlil, břídlil) (Grepl et al. 2001). V souvislosti se jmény medvědů jsou však tyto konotace poněkud zavádějící. Jednak právě proto, že připomínají příjmení, což se do kontextu příliš nehodí (na rozdíl například od jmen „Bezmocný“ či „Bezstarostná“, viz. níže), a navíc jména v originálu připomínají spíše hypokoristika. Zmíněné sufixy ve Walterově dvojici jmen jsou však nositelem expresivity zcela odlišné. Původní expresivní a textuální prvek se tu tedy ztrácí.

Walter se zřejmě nechal při převodu výše zmíněných dvou jmen spíše vést funkcí estetickou a chtěl přiblížit svůj překlad originálu opakováním počátečních skupin hlásek „mu-“ a „bru-“. Ve druhém případě splňuje jeho jméno původní funkci charakterizační a některé aspekty funkce konotativní, textuální a expresivní (s výhradami uvedenými výše). Nicméně první aproximace pomocí slovesa „mumlat“ funkci charakterizační nesplňuje. Konotace se zvukem, který vydává medvěd, se tu Walterovi zachovat nepodařilo. Ztrátu, která se dotkne do určité míry všech specifických funkcí a funkce konotativní, částečně kompenzuje analogie mezi oběma jmény. Jelikož jméno „Bručil“ si některé klíčové funkce uchová, přenesou se částečně i na jméno „Mumlal“, a to díky tomu, že se obě jména vždy vyskytují jako nerozlučná dvojice, která se navíc vyznačuje silnou formální podobností.

O posunu ve funkcích způsobeném změnou rodu postavy jsme hovořili již v případě proprii „Větropíle“ a „Větroděs“. Dalšími jmény, u kterých k tomuto posunu dochází, jsou *Fumle-Drumle*, *Kryle* a *Gripe*. Ve všech případech je v originálu mužský rod denotátu signalizován formálně (viz. 9.3) a u všech tuto skutečnost Walter opomíjí. Domníváme se, že tu dává přednost rodu českých apelativ, které označují jednotlivé postavy: „vrána“, „zmije“ a „vydra“.

Jméno „Fumle-Drumle“ a způsob, jakým s ním Walter nakládá, jsou bezprostředně spojeny se zmíněnými postavami *Vind-Ile* a *Vind-Kåra*. U těchto dvou postav rod kolísá vlivem apelativa „vrána“. Na postavu „Fumle-Drumle“ odkazuje Walter jednoznačně rodem ženským, takže zde se rodem apelativa nechává vést bez výjimek. Čtenář změnou rodu této postavy získá zcela jiné konotace, čímž Walter vnáší do svého překladu novou

textuální funkci.

Lagerlöfová v epizodě o vránách volí zcela konvenční zažité schéma hierarchie lidské společnosti, které pouze převádí do světa zvířat – hejno vede vrání samec, který je však ve skutečnosti pod silným vlivem své partnerky. V opozici proti nim je další, všemi vysmívaný a opovrhovaný vrání samec urozeného rodu, který čeká na vhodnou příležitost, aby odhalil svou skutečnou neohroženou a ušlechtilou povahu. Tento vystupuje v roli tragického hrdiny, který ztrátou svého života zachrání život druhého. Ve Walterově pojetí však konvenční představy o uspořádání společnosti a o mužských a ženských rolích zcela mizí a nahrazuje je velmi netradiční obraz zcela feminizovaného společenství. Tento zásah velmi ovlivní představu o postojích a názorech autorky, které zdaleka nejsou takto nekonvenční.

Dalším propriem, u kterého mění Walter rod, je *Kryle*. Zde může být krom výše zmíněných důvodů změna způsobena tím, že Walter jméno transferuje, a tak získává formu, která se podobá dativu ženského rodu singuláru: ([ke] zmiji Kryle). Ponechat tuto formu je jednodušší, než jméno skloňovat podle podtypu „kuli“. Jak už zmiňujeme, změna rodu ovlivňuje funkci textuální, expresivní, konotativní a deskriptivní, jejichž nositeli jsou jména v originálu. Tyto změny funkcí se týkají i postavy *Gripe*.

9.3.3 Fiktivní zoonyma sémantická v Tisovského ohlasu

Tisovský nezachovává všechny postavy, které vystupují v originálu, ale jména těch, které se rozhodne zachovat, důsledně převádí do češtiny. Postupy jako transference, transkripce či částečný překlad u něj tedy nenalezneme. V první skupině, kterou tvoří hejno divokých hus, zachovává tyto postavy: *Akka från Kebnekajse* (Hejka Lysohlavá), *Yksi från Vassijaure* (Šedá ze Slatiny), *Kaksi från Nuolja* (Sivka ze Sítin), *Kolme från Sarjektjåkko* (Labutěnka z Jezera), *Viisi från Oviksfjällen* (Štírka z Černé Vody) a *Kuusi från Sjangel* (Chocholatá z Bažiny). V této skupině tedy všechna jména převádí volným překladem a vypouští pouze jedno jméno: *Neljä från Svappavaara*.

Tisovský se tedy rozhodl řídit funkcí estetickou. Respektuje sice původní formu originálu, která konotuje se šlechtickými jmény, ale švédská toponyma nahrazuje silně generalizovanými přízvisky. Ta se nicméně myšlenkově stále řídí originálem. Tisovský tedy používá apelativa, která vyjadřují v obecné rovině autorčin systém pojmenovávání. Místo konkrétního toponyma proto použije obecný výraz: „jezero“, „černá voda“, „slatina“, „bažina“, „sítiny“. Tím v obecnější rovině zachovává funkci charakterizační, avšak mění původní konotace s místy v severním Švédsku za obecnější konotace s místy, kde husy žijí. Rovněž první jména nahrazuje volným překladem. Rozhodl se tak nezachovat konotace s finštinou, ani potenciál funkce charakterizační, která vyjadřuje pořadí hus při letu. Jeho ekvivalenty však funkce charakterizační či deskriptivní mají také, a to opět v duchu originálu.

Jména, která husám Tisovský přiřadil, vyjadřují barvu (Sivka, Šedá), či vyvolávají konotace s jinými podobnými druhy ptáků, jako například „Labutěnka“ či „Chocholatá“. Podobné konotace může vyvolávat v tomto kontextu i jméno „Štírka“, přestože se nejedná o druh ptáka²⁴. Jméno se ale podobá pojmenování některých druhů kachen: „čírka“. Je možné, že se Tisovský v tomto případě spletl a měl toto slovo skutečně namysli.

²⁴Štírka je podle Ottovy encyklopedie obecných vědomostí druh mořské ryby *Cottus scorpius*, což však pravděpodobně nemá s Tisovského řešením nic společného.

U jména *Akka från Kebnekajse* Tisovský opět vychází z kontextu a z funkce charakterizační obecně, přičemž obětuje konotace se Švédskem a finštinou. Jeho řešení „Hejka Lysohlavá“ sice nerespektuje původní formu, ale tuto Tisovský nahrazuje formou jinou, která připomíná zoologickou nomenklaturu. Přízvisko tu má funkci deskriptivní (popisuje vzhled, pro který však v originálu není v tomto směru podklad) i charakterizační (symbolicky vyjadřuje vysoké stáří). Tím v podstatě Tisovský převádí původní funkci charakterizační jména *Akka*.

První jméno – „Hejka“ – není zcela transparentní. Konotuje opět s některými druhy ptáků (čejka), avšak samo o sobě žádný druh neoznačuje. Možným, ač poněkud komplikovaným vysvětlením by mohla být složka onomatopoická. Zvuk, který husy vydávají, se nazývá „kejhání“. Z toho možná Tisovský získává jméno „Kejha“, které pak z důvodů eufonie mění v přesmyčku „Hejka“. Domníváme se, že ač je to vysvětlení krkolomné, není zcela vyloučena jeho správnost. Určitý onomatopoický prvek jméno v každém případě nese. Tisovského řešení převodu jmen hus tedy mění funkci konotativní a lokalizační a jeho výsledkem je výraznější funkce estetická a nová funkce textuální. Funkce charakterizační je zachována v obecné rovině a Tisovský u některých přidává funkci deskriptivní.

Volným překladem převádí Tisovský i jména postav *Smirre räven* (lišák Zrzavec) a *Sirle ekorren*, kterou spojuje s postavou *Sirle ekorres hustru* do jedné: „veverka Čilka“.

Jméno *Smirre* má v originálu hlavně funkci charakterizační a jméno *Sirle* zase deskriptivní. Jeho řešení „Zrzavec“ a „Čilka“ mají funkce přesně opačné: první nese funkci deskriptivní a druhé charakterizační. Tisovský se tu opět nechává vést funkcí estetickou a textuální obecně. První řešení tedy nevypovídá nic o charakteru postavy, nýbrž se zaměřuje na zevnějšek. Tisovskému se nicméně podařilo zachovat negativní konotace a funkci expresivní díky příponě „-ec“, která je nositelem expresivity spíše záporné (viz. 9.3.1). Funkce textuální, estetická a expresivní je tu tedy zachovaná lépe, než v případě ostatních překladatelů, kteří se uchylují ke transferenci, exotizují svůj překlad, a tak původní funkce nahrazují novou funkcí lokalizační a konotativní.

Jméno *Sirle* má, jak bylo řečeno, funkci deskriptivní, zatímco Tisovský opět sémantický obsah původního jména nechává stranou a vytváří vlastní jméno, které denotát spíše charakterizuje. Opět ale zachovává expresivní funkci, protože jeho řešení vyvolává spíše pozitivní emoce. Stejně jako u předchozího příkladu je tak funkce textuální a estetická zachovaná lépe než transferencí, kterou najdeme v ostatních překladech.

Tisovský spojil původní dvě postavy (veveřáka a jeho manželku) v jednu postavu, čímž mění původní funkce textuální. Jeho řešení je však záměrné (na rozdíl od Rypáčka). Tisovský se snaží původní dílo velmi zkrátit a zároveň zachovat nejdůležitější prvky příběhu.

Kalk využívá Tisovský u jmen *Vitfjäder* a *Vitfjädrarna* (Bělobrčka, resp. Bělobrčky) a u jména *Långnäbb* (Dlouhozobec).

Kalkem „Dlouhozobec“ Tisovský zachovává všechny funkce originálu. Jméno „Bělobrčka“ (resp. „Bělobrčky“) sice pravděpodobně také má být kalkem, který zachová funkce originálu, avšak zde se Tisovský pravděpodobně jméno snažil ozvláštnit, případně eufonicky sladit s prvním jménem „Věrka“, a tak jako ekvivalent slova *fjäder* použil české slovo „brk“. Toto slovo však v češtině znamená pouze dolní dutou část ptačího pera. Z hlediska odborného je tedy toto jméno poněkud nesmyslné, protože „brk“ není v peří vidět. V tomto směru tedy jedná v rozporu s autorčinou snahou vzdělávat (mění se tu určitý aspekt funkce textuální). Z hlediska ostatních funkcí je však toto jméno vyhovující, pro-

tože čtenář pravděpodobně takovýmto způsobem jméno vnímat nebude. Spojení „Věrka Bělobřčka“ je eufonické, zachovává vibrantu „r“, která symbolizuje vránami vydávané zvuky, vyvolává konotace stejného charakteru jako originál a dobře se skloňuje. Podobně jako Walter, i Tisovský mění rod výše zmíněné postavy na ženský, čímž mění původní funkci textuální. Více o tom pojednáváme ve spojení s přezdívkou této postavy: *Fumle-Drumle*.

Sémantickou aproximací převádí Tisovský jména *Gripe* (Chňaplap), *Vind-Ile* a *Vind-Kåra* (Větrolet, resp. Větroletka), *Fumle* (Pajda), *Drumle* (Šmajda), případně *Fumle-Drumle* (Pajda-Šmajda).

U jména *Gripe* se Tisovský funkcemi originálu řídí důsledně. Jeho sémantická aproximace „Chňaplap“ vyjadřuje stejnou funkci charakterizační jako původní jméno. Na rozdíl od Waltera, Rypáčka a Pallasové (viz. níže) mu nedělá problém udržet původní mužský rod propria. Rovněž z estetického hlediska je jeho řešení zdařilé. Cítoslovce „chňap“ je sice expresivně zabarvené, avšak ve spojení s „lap“ je zcela ospravedlněné zvukovou analogií. Rovněž jednoslabičnost obou prvků přispívá k podbarvení charakterizační funkce originálu. Zároveň se zcela bez problému skloňuje (na rozdíl například od Rypáčkova „Chyťho“). Všechny funkce originálu tu jsou tedy zachovány.

V ekvivalentu jména *Vind-Ile* se Tisovský shoduje s Rypáčkem – „Větrolet“, proto o jeho funkcích již nebudeme hovořit (viz. 9.3.1). Tisovskému se však daří vyjádřit textuální funkci tohoto jména a jména *Vind-Kåra* lépe než Rypáčkovi, když jméno „Větrolet“ pouze přechýlí do formy „Větroletka“. Tím se příliš neodchýlí od charakterizační funkce originálu, a zároveň zachová pojítka mezi oběma jmény. Dojde sice k ochuzení původní textuální funkce v tom smyslu, že Tisovský stírá sémantický rozdíl mezi jmény, avšak jinak je tato funkce zachována, stejně jako i ostatní funkce.

Posledním propriem je *Fumle-Drumle*. Opět se Tisovský vzdává detailu, aby zachoval celek. Konkrétní sémantický obsah originálu tedy nepřevádí, ale drží se funkce charakterizační a expresivní v obecné rovině a přibližuje se původnímu obsahu, když využívá specifitější slovesa „pajdat“ a „šmajdat“. Obě tato slova jsou expresivní a negativně zabarvená, a tak Tisovský převádí expresivitu a související složku funkce textuální. Posun se však v této funkci a funkci charakterizační projeví v tom, že zmíněná slovesa sice vyjadřují neohrabané počínání (Tisovský tak zachovává obecnou informaci), ale postava se nevyznačuje problémem s chůzí. Naopak její nešikovnost vyjádřenou v původním propriu autorka sama tematizuje.

Funkci estetickou Tisovský u jména „Pajda-Šmajda“ zachovává díky nápadité volbě ekvivalentů, které se rýmují a respektují rytmus originálu, takže nepůsobí rušivě jeho neobvyklá forma (spojování pomlčkami v češtině není obvyklé ani například u dvojitých křestních jmen). Tisovský tu mění rod, aby vyšel vstříc apelativu „vrána“, což dělá pouze Walter. Přitom formálně by jméno samotné Tisovského ke změně rodu nenutilo, protože i v češtině existují jména zakončená na „-a“, která jsou rodu mužského (vzor předseda). Tím tedy modifikuje funkci textuální a deskriptivní.

9.3.4 Fiktivní zoonyma sémantická v překladu D. Pallasové

Jména divokých hus převádí Pallasová téměř stejně jako Walter transferencí s částečným překladem (Rypáček, Pallasová i Walter přistupují však různě ke skloňování toponym, která jsou součástí těchto jmen). Pallasová však transferuje i *Oviksfjällen* v nezměněném

tvaru, na rozdíl od obou zmiňovaných překladatelů, a stejně jako Rypáček netranskribuje jméno *Sarjektjåkko*. Její ekvivalenty tedy zní: „Akka z Kebnekajsy, Yksi z Vassijaure, Kaksi z Nuolji, Kolme ze Sarjektjåkko, Neljä ze Svappavaary, Viisi z Oviks fjällen“ a „Kuusi ze Sjangeli“. U všech proprií připojuje poznámku na konci knihy, avšak neoznačuje poznámku žádným způsobem v samotném textu. Zatímco poznámka ke jménu „Akka z Kebnekajsy“ vysvětluje pouze přízvisko, tedy toponymum, u ostatních jmen vysvětluje první jméno, které je tvořeno finskou číslovkou, i toponymum v přízvisku. U Vassijaure doplňuje, že se jedná o „jezero v Laponsku, na hranicích švédsko-norských“ a u ostatních toponym píše, že jsou to „jména hor v Laponsku“. Jména *Nuolja* a *Sjangeli* uvádí Pallasová ve slovníčku výslovnosti připojeném rovněž na konec knihy, kde výslovnost přibližuje přepisem „nyolja“ a „šangeli“. Do slovníčku připojuje i informaci, že švédské *å, Ä* se čte jako „ó“, takže *de facto* vysvětluje i výslovnost toponyma *Sarjektjåkko*.

U jména „Akka z Kebnekajse“ zachovává Pallasová funkci identifikační a konotativní tím, že toponymum *Kebnekajse* vysvětluje v poznámce na konci knihy. Tím zachová i funkci textuální. Jméno *Akka* však nevysvětluje, takže zde pravděpodobně čtenář nebude vnímat konotace s finštinou. Jméno si však uchovává potenciál funkce deskriptivní, i když je nepravděpodobné, že by tento potenciál byl naplněn. Pallasová též respektuje, jako i předchozí zmínění překladatelé, formu jména.

Formu zachovává i u ostatních jmen divokých hus v hejnu. U nich však poznámka vysvětluje i první složku jména. Tím Pallasová kompenzuje konotace, které by vnímal čtenář originálu. V jejím překladu se tedy čtenář dozví, že jména znamenají finské číslovky, a tak se zachová funkce lokalizační, konotativní, charakterizační i textuální. To ovšem za předpokladu, že si čtenář poznámku přečte. U postupu Pallasové totiž hrozí, že čtenář poznámky objeví až po přečtení celé knihy, protože na ně Pallasová nikde neodkazuje ani neupozorňuje.

Pallasová čtenáři v poznámce přibližuje i toponyma. Zajímavé je, že se překladatelka rozhodla poznámky silně zjednodušovat. Jméno *Vassijaure* vyčleňuje a vysvětluje, že se jedná o jezero v Laponsku. Tím zachová funkce originálu. Ostatní toponyma v poznámce zařazuje jako výčet a všechny označuje za hory v Laponsku. Přitom Svappavaara a Sjangeli jsou známy spíše pro těžbu mědi a v menší míře i železné rudy. Domníváme se, že Pallasová k tomuto zjednodušení sahá záměrně. Ochuzuje sice funkci textuální, protože nepřevádí konotace se severem Švédska coby oblastí charakteristickou rozsáhlou těžbou, ale ostatní složky této funkce a funkci lokalizační zachovává. Navíc zjednodušením ulehčuje funkci identifikační a individualizační. V případě jména *Oviks fjällen* funkci identifikační zachová Pallasová jen v obecné rovině. Cílový čtenář bude pravděpodobně poznámku chápat díky kontextu tak, že se jedná o horu, přestože poznámka nevylučuje i správný výklad, totiž, že *Oviks fjällen* jsou „hory“, tedy pohoří. Rovněž informace, že *Oviks fjällen* leží v Laponsku je pravdivá pouze za předpokladu, že pod tímto označením chápeme celou oblast severní Skandinávie, nikoli švédský kraj Lappland, protože toto pohoří leží v Jämtlandu.

Transferenci Pallasová užívá u proprií *Smirre*, *Klorina*, *Gripe* a *Sirle*, u kterého jako jediná nemá problém s přechylováním apelativa „veverka“ ⇒ „veverák“. U jména *Vind-Kåra* transferuje druhou část propria (Kåra) a zbytek redukuje (o tomto propriu více v souvislosti s postavou *Vind-Ile*). Transferuje i jméno *Kryle*, ale mění u něj rod na ženský, a proto mění sufix *-e* na „-a“ (Kryla). Jméno *Gripe* řeší podobným způsobem: ohýbá ho, jako by bylo ženského rodu. Vokativ „Gripo“ a přivlastňovací zájmeno „Gripině“ ukazují

na nominativ „Gripa“, který se nicméně v překladu nikde neobjeví. U tohoto propria tedy také Pallasová mění rod.

Stejně jako všichni ostatní překladatelé kromě Tisovského tedy Pallasová nepřevádí funkce jmen *Sirle*, *Smirre*, *Klorina*, *Gripe* a *Kryle*, kromě základní funkce identifikační (viz. 9.3.1). Na rozdíl od ostatních překladatelů však dociluje alespoň části funkce textuální u jména *Sirle* tím, že správně přechyluje související apelativum, a tak zachovává rod propria.

U jména *Kryle* však Pallasová rod nezachovává, dokonce změnu z mužského na ženský záměrně signalizuje jiným zakončením nominativu. Domníváme se, že jedinou motivací k této úpravě je opět rod apelativa „zmije“ v češtině. Zatímco apelativum „veverka“ je poměrně snadno přechylovatelné, u apelativa „zmije“ by přechylování možné nebylo. Pallasová tak dala přednost plynulosti textu před zachováním určitých funkcí originálu. Téměř totéž bychom mohli konstatovat v souvislosti s řešením převodu jména *Gripe*. Zde se sice změněná forma nominativu nikde neobjeví, avšak skloňování a odkazování na tuto postavu zcela jasně signalizuje změnu rodu v ženský.

Kalkem Pallasová řeší jména *Dunfin* (Jemnopérka), *Långnäbb* (Dlouhozobý), *Vingsköna* (Krásnokřídla) a *Guldöga* (Zlatoočka). Jméno *Dunfin* řeší Pallasová téměř shodně s Walterem, jen používá jako základ variantu slova s dlouhým „-é“ – „péro“ (srov. „Jemnopérka“, viz. 9.3.2). Jména *Vingsköna* a *Guldöga* řeší Pallasová každé jinak. První převádí adjektivní formou „Krásnokřídla“, shodně s Rypáčkem, a druhé formou substantiva „Zlatoočka“, kde se shoduje s Walterem (9.3.2). Pallasová se tedy na rozdíl od těchto dvou překladatelů nesnaží udržet pojítka mezi touto dvojicí postav nějakou analogií ve formě jména. O to nápadněji pak ruší estetickou funkci zmíněná adjektivní forma „Krásnokřídla“ (9.3.1).

Pro adjektivní formu propria se rozhodla Pallasová i v případě jména *Långnäbb*, na rozdíl od všech ostatních překladatelů. Její ekvivalent „Dlouhozobý“ v češtině působí nepřirozeně, jak vysvětlujeme v souvislosti s Rypáčkovým převodem jmen *Guldöga*, *Vingsköna* a *Rödlinna* (9.2.1).

Sémantickou aproximaci používá Pallasová u jmen *Vitfjäder* a *Vitfjäderarna* (Bělokřídý, resp. Bělokřídla), *Harmlösa* (Bezelstná), *Gråfäll* (Šedák), *Hornkrone* (Korunáč), *Strävmåne* (Hřivnák) a *Storstarke* (Velikán). U jména *Dagaklar* Pallasová použije sice lokalizaci (Jasoň), která je však zároveň sémantickou aproximací. Jména *Fumle* a *Drumle* Pallasová převádí rovněž sémantickou aproximací (Hlupák, resp. Ťululum). Když Lagerlöfová používá obě jména ve formě *Fumle-Drumle*, Pallasová nejdříve sahá k výpustce a pak používá redukovanou sémantickou aproximaci „Ťululum“.

Když volí Pallasová sémantickou aproximaci „Bělokřídý/Bělokřídla“ k řešení jmen *Vitfjäder/Vitfjäderarna*, poněkud postupuje v rozporu s logikou originálu. Jako ekvivalent prvku *fjäder* totiž používá slovo „křídlo“. V originálu i v překladu je pak zmíněno, že Garm měl „v křídle bílé pírkó“ (Pallasová 1967: 132) a tento motiv se v textu několikrát opakuje. Ekvivalent „Bělokřídý“ však spíše odkazuje k bílé barvě celého křídla. Je však možno považovat to za vyjádření metaforické a nevykládat jeho deskriptivní charakter doslova. Jeho význam upřesňuje právě několikrát zmínka o bílém pírkó v křídle. Toto jméno navíc působí svou formou přirozeně a esteticky, i když funkci deskriptivní poněkud posouvá. Vyvolává konotace se jmény panovníků (srov. Bedřich Hrozný, Erik Rudý, Boleslav Chrabrý), podobně jako originál. Ekvivalent tedy funkce originálu zachovává, s výše uvedenými výhradami k funkci deskriptivní.

Garmovu přezdívku *Fumle* a *Drumle* Pallasová převádí také sémantickou aproximací. První řešení „Hlupák“ je však poněkud vzdálené původnímu sémantickému obsahu, nehledě na to, že vyvolává mnohem negativnější emoce. Ani z estetického hlediska není příliš zdařilé, neboť svou formou nepřipomíná proprium či přezdívku, nýbrž pouze hanlivé označení. Funkce charakterizační, konotativní, estetická a textuální je značně oslabená a funkce expresivní naopak neúměrně posílená. Druhé řešení „Tululum“ se expresivitou, konotacemi i sémantikou blíží originálu nesrovnatelně víc. Také estetická funkce je u něj zachovaná. Proto také Pallasová místo toho, aby tak jako Lagerlöfová zkombinovala obě jména, volí nejprve výpustku (nezmiňuje, že vrány nazývají Garma jménem *Fumle-Drumle*) a pak redukci, když používá jen druhý ekvivalent. To samo o sobě není funkcím originálu příliš na závalu, protože jak již zmiňujeme, víceslovná jména se v češtině příliš nevyskytují a obě přezdívky v originálu jsou více méně synonymní. Navíc Pallasová nerespektuje analogickou formu obou variant přezdívky v originálu, takže by jejich spojení nebylo ani opodstatněné. Funkce tak jsou zachovány lépe, než kdyby Pallasová využila i svůj první ekvivalent, který funkce originálu nezachovává.

Jméno *Vind-Ile* nahrazuje Pallasová sémantickou aproximací „Větroplach“, kterou využívá i v případě redukované varianty *Ile* v nezměněné podobě. Toto řešení bychom mohli zároveň označit za lokalizaci, protože jméno „Větroplach“ se v českém prostředí vyskytuje (například jako jméno koně).

Dvojici jmen *Vind-Ile* a *Vind-Kåra* Pallasová převádí nekonzistentně, pravděpodobně proto, že považuje složku *Kåra* za konvenční proprium, a tak používá transferenci s redukcí (*Kåra*). Lokalizací a sémantickou aproximací prvního jména „Větroplach“ se dostává velmi blízko funkcím originálu včetně estetické a expresivní. Avšak u druhého jména (*Kåra*) se zcela ztrácí sémantický obsah a všechny funkce originálu kromě individualizační. Překlad se tu pravděpodobně nedopatřením exotizuje. Podobně jako i u Rypáčka se ztrácí funkce textuální, neboť Pallasová nezachovává analogii stavby obou jmen.

V případě jmen losů v kapitole *Karrs och Gråfälls saga* se Pallasová řídí funkcí deskriptivní. Nezachovává všechny detaily, nýbrž si zvolí sémantické jádro, které považuje za hlavní, podobně jako například Walter a Rypáček u jména *Gråfäll*. S Walterem se Pallasová shodne na řešení „Šedák“ a „Korunáč“ (viz. 9.3.2). Redukuje však sémantický obsah i u ostatních jmen, což tito dva překladatelé nedělají. Její sémantická aproximace (případně můžeme hovořit i o sémantickém ekvivalentu, pokud bereme v úvahu synekdochický charakter originálu) „Hrbáč“ je, co se týče deskriptivní funkce, zcela dostačující. Problém tu poněkud dělají negativní konotace, které forma jména vyvolává. U zmíněného losa je to spíše prvek pozitivní, neboť výrazný kohoutek patří k typickým rysům tohoto zvířete. Slovo „hrbáč“ však v češtině působí jako označení hanlivé. Funkce expresivní se tedy posouvá do negativního spektra, a tím se posouvá i funkce estetická a textuální.

Řešení „Hřivnác“ opět vychází z hlavního rysu a detail v originálu – *sträv* (hrubý) obětuje přirozenému znění jména v češtině. Problém ovšem je, že slovo „hřivnác“ konotuje s označením druhu holuba (*columba palumbus*), které etymologicky pravděpodobně vychází ze slova „hřivna“ a nikoli „hřiva“²⁵. Domníváme se, že v ekvivalentu „Hřivnác“ použila Pallasová k odvozování chybný kořen slova, který koliduje s funkcí konotativní, deskriptivní a textuální. Nicméně funkce estetická je tu zachována díky přirozenému znění.

²⁵ „Hřivna“ je označení pro váhovou jednotku, které pochází ze staroslověnského slova znamenajícího náhrdelník.

V případě jména *Storstarke* Pallasová za hlavní prvek považuje slovo *stor*, když vytváří ekvivalent „Velikán“, a význam slova *starke* nepřevádí. Motivace zde není zcela jasná. Kompozita ve švédštině jsou tvořena tak, že sémantické jádro je umístěno na konci složeniny a morfémy, které mu předcházejí, jeho význam většinou modifikují. Ve zmíněném jménu je tedy nositelem významu slovo *starke*. Rovněž konotace se slovem „velikán“ jsou v češtině spíše abstraktního rázu, tedy že se jedná o někoho „velkého duchem“, nikoli vzrůstem. Pallasová tak posouvá funkce konotativní, deskriptivní/charakterizační a textuální. Z hlediska estetické a expresivní funkce však jméno vyhovuje.

Dvojici *Hjälplös* a *Harmlösa* převádí Pallasová tak, aby zachovala analogii ve formě obou jmen. Jelikož u prvního se nabízí sémantický ekvivalent „Bezmocný“, rozhodla se Pallasová (stejně jako Walter) opakovat předponu „bez-“. Její sémantická aproximace „Bezelstná“ je však mnohem blíže funkcím originálu než Walterovo „Bezstarostná“. Řešení Pallasové vyjadřuje myšlenku, kterou Lagerlöfová do obou jmen vtělila, totiž že užovka není nebezpečná. Obě jména tak zachovávají funkce originálu.

Posledními zástupci FZS je dvojice *Murre* a *Brumme*. Pallasová se rozhodla nezachovat charakterizační funkci originálu a vybrala lokalizované jméno „Míša“, které se v české kultuře považuje za konvenční pojmenování pro medvěda. Zřejmě Pallasová chápe jméno *Murre* spíše jako konvenční než jako sémantické (o tomto dvojím charakteru hovoříme v kapitole 9.2). Ochuzuje tím funkci textuální, estetickou a konotativní, i když jméno v českém textu dobře funguje. Aby respektovala analogickou formu této dvojice jmen, rozhodla se Pallasová pro aliteraci a zvolila další konvenční pojmenování „Macek“. Toto jméno však už má konotace jakožto jméno pro kocoura, přestože se toto slovo jako apellativum vyskytuje i jako expresivní pojmenování pro velkého jedince. Pokud ho Pallasová používá v tomto druhém významu, mění zcela funkci charakterizační v deskriptivní, pro kterou nemá v originálu podklad. Pokud ho zvolila jako konvenční pojmenování, pak se charakterizační funkce rovněž ztrácí a mění se i funkce konotativní, expresivní, estetická a mnohé aspekty funkce textuální.

9.3.5 Fiktivní zoonyma sémantická v překladu D. Hartlové

Upravené vydání NH snižuje informační hustotu původního díla, což se projevuje i v počtu fiktivních sémantických zoonym. Aby autoři zachovali alespoň v náznaku styl autorky, ponechávají jména tří nejdůležitějších divokých hus v plném znění (a tedy zachovávají i jejich funkce). Ve stejném duchu postupuje i překladatelka. Na rozdíl od Rypáčka a Pallasové však tato tři jména čtenářům blíže nevysvětluje: *Akka från Kebnekajse* (Akka z Kebnekajse), *Yksi från Vassijaure* (Yksi z Vassijaure) a *Kaksi från Nuolja* (Kaksi z Nuolji). Toponymum *Kebnekajse* se sice ke konci knihy objeví, avšak není blíže určeno jako nejvyšší hora Švédska. Pouze vyplývá, že se jedná o horu v Laponsku. Ostatní dvě toponyma v přízvisku se v knize již nevyskytují a jejich funkce v originálu se tedy ztrácí úplně. Pro cílového čtenáře budou pouze nositeli prvku exotického a konotace nebudou nijak spojené se severem Švédska případně Laponskem. Pouze forma jmen bude mít konotace se jmény šlechtickými, stejně jako i v originálu. U zmíněných tří proprií v překladu převládá funkce individualizační a nově získaná funkce estetická.

Další jména hus však Aurellovi už převádějí bez toponymem tvořeného přízviska, čímž zdůrazňují funkci individualizační. Původní funkci lokalizační a konotativní pak zprostředkovává pouze finská číslovka. Tato jména Hartlová transferuje (Kolme, Neljä, Viisi,

Kuusi). Také v jejím překladu je u těchto jmen důležitá spíše funkce individualizační, protože jak již zmiňujeme, naplnění potenciálu charakterizační funkce těchto konkrétních proprií je v českém prostředí velmi nepravděpodobné. Jména však získají pro cílového čtenáře novou funkci estetickou díky exotickému znění.

Hartlová transferuje, stejně jako Walter, Rypáček a Pallasová i jména *Smirre* a *Sirle*. I zde převládá funkce individualizační a nová funkce estetická, zatímco funkce charakterizační/deskriptivní se nezachovává (viz. 9.3.1).

V upravené verzi NH pak místo jednotky *Sirle ekorres hustru* nejdeme *fru Sirle*, které vybízí k použití české normy příjmení „Sirlová“. To svým přirozeným zněním lépe vyhovuje funkci estetické, expresivní a konotativní. Jelikož je však výchozí jednotka překladů odlišná, nelze řešení dost dobře srovnávat. Hartlová tedy používá domácí normu příjmení (paní veveřice Sirlová) nejprve s vnitřní vysvětlivkou „veveřice“, kterou posléze vypouští (paní Sirlová).

I Hartlově činí jisté potíže přechylování apelativa „veverka“. Hartlová sice slovo přechyluje, ale volí nespisovnou variantu „veveřák Sirle“ (spisovně buď „veveřák“ nebo „veveřčí samec“). Zajímavý je pak postup u jednotky *Sirles fru*. Hartlová explicitně vyjadřuje, že se jedná o veverka, čímž rozšiřuje originál. Nepoužívá však toto běžné apelativum, nýbrž zpětně přechyluje apelativum „veveřák“, a tímto dvojím přechýlením pak dospívá k apelativu „veveřice“²⁶, což je podle SSJČ výraz poněkud zastaralý a knižní. Domníváme se tedy, že motivace k jeho použití je pouze dvojí přechýlení původního apelativa „veverka“, neboť k archaizaci zde není pragmatický důvod.

Poslední FZS, které se v upravené verzi objevuje – *Dunfin*, Hartlová převádí sémantickou aproximací „Pírečka“. Vychází ze zdrobněliny slova „pero“, čímž převádí význam, který v originálu nese jednotka *fin*. Tam se sice jedná o peří prachové (tuto informaci přenáší pouze Rypáček, viz. 9.3.1), avšak řešení přesto zachovává všechny funkce originálu. Navíc v českém textu působí přirozeněji než složeniny Waltera nebo Pallasové, a tak lépe zachovává funkci estetickou a textuální.

9.4 Fiktivní zoonyma nonsensová

V NH jsme za fiktivní zoonymum nonsensové označili pouze jedno proprium – *Trianut*, neboť se nám u něj nepodařilo najít žádný relevantní sémantický obsah. Toto jméno patří vůdci jeřábů. Domníváme se, že motivace tohoto jména by mohla být v napodobení zvuku, který jeřábi vydávají. Selma Lagerlöfová zvuk popisuje takto: „*Trirop! Trirop!*“ (Lagerlöf 1988: 63). Počáteční skupina hlásek „*tri*“ ve volání jeřábů je totožná se začátkem jména: *Trianut*. Navíc jsou obě jednotky (onomatopoické *trirop* a proprium *Trianut*) v textu umístěny v bezprostřední blízkosti, a tak je podpořen dojem souvislosti mezi nimi.

9.4.1 Fiktivní zoonyma nonsensová v překladech NH

Rypáček, Walter a Pallasová jméno *Trianut* transferují. Přestože Rypáček nepřibližuje autorčino onomatopoické *trirop* čtenáři foneticky, alespoň v grafické podobě u něj zůstává zachována podobnost se zmíněným propriem, a tak i funkce originálu.

²⁶Veverka ⇒ veveřák ⇒ veveřice

Walter mění u onomatopoie měkké „i“ na „y“ \Rightarrow „tryrop“, pravděpodobně kvůli českému pravopisnému úzu. U jména už však pravopis nemění. Grafická a zvuková souvislost mezi *trirop* a *Trianut* se u něj tedy poněkud zamlžuje a funkce textuální je ochuzena.

Pallasová částečně upravuje podobu jeřábího volání foneticky *trirop* \Rightarrow „Trirup“, ale nemění podobu jména. Pro českého čtenáře tak bude souvislost mezi oběma jednotkami díky bližší grafické i fonetické podobě ještě silnější, a tak jsou zachovány funkce originálu.

Tisovský tuto epizodu s tancem jeřábů do svého ohlasu nezahrnuje, takže proprium *Trianut* u něj nemá žádný ekvivalent.

Zajímavé je, že Hartlová jméno generalizuje a převádí ho jako další onomatopoi. Její překlad poněkud přeformulovává originál, takže je obtížné analyzovat toto proprium izolovaně:

Trirop, trirop! Trianut, tranan, hälsar Akka att i morgon står den stora tran-dansen på Kullaberg (Lagerlöf 1993: 24).

Doslova: „*Trirop, trirop! Trianut, jeřáb, vzkazuje Akce, že zítra se koná na Kullabergu velký jeřábí tanec.*“

\Rightarrow „Trírúp, trírúp! Tríanút, jeřábi zdraví Akku, zítra se na Kullabergu koná velký jeřábí tanec“ (Hartlová 2005: 22).

Hartlová s generalizací použije i transkripci, kterou naznačuje dlouhé znění samohlásek jednak u původní onomatopoie, ale i u jednotky *Trianut*. Tím rozvíjí estetickou a konotační funkci jednotky. Nepoužívá ji však jako proprium, takže postava vůdce jeřábů v jejím překladu mizí a s ní i všechny funkce jednotky v originálu, kromě funkce estetické a konotační.

Vzhledem k tomu, že se postava v textu vyskytuje pouze jednou, neovlivňuje řešení další stavbu příběhu. Z textu se nicméně poněkud vytrácí motiv, který Lagerlöfová využívá a který je zachovaný i ve verzi Aurellových, totiž urozenost a vážnost Akky a některých dalších postav, které jsou naznačeny jejich dvorným chováním. Tím, že Hartlová vypouští postavu Trianuta, původní řeč stylizovaná jako vzkaz královského posla se mění v neutrálnější oznámení. V originálu autorka naznačuje, že s Akkou jednají i nejváženější a nejurozenější s velkou úctou, což v překladu v této pasáži zachováno nezůstává.

10 Existující toponyma v NH

10.1 Existující toponyma sémantická

Jako existující toponyma sémantická (ETS) jsme v NH označili deset proprií. Jsou to toponyma, u nichž je i přes jejich zaužívanost zřetelná sémantická motivace a která si uchovávají funkci deskriptivní či charakterizační: *Helveteshålet*, *Krokek*, *Stöten*, *Svavelkoket*, ‘*Vita hästen*’, ‘*Stora kronan*’, *Botaniska trädgården*, *Söder*, *Norr* a *Norden*.

Zařazení toponym je, jak již zmiňujeme v kapitole Metoda excerpt (6), velmi obtížné. První proprium za sporné nepovažujeme. Jméno *Helveteshålet* (*helvete* – peklo, *hål* – díra) označuje skalní průrvu na ostrově *Lilla Karlsö* a metafora v něm obsažená neztratila užíváním svou funkci charakterizační.

Proprium *Krokek* je však už diskutabilní, protože záleží na tom, o který denotát se v textu jedná. *Krokek* znamená doslova „křivý dub“. Jméno má souvislost se stromem, který vytyčoval hranici mezi Östergötlandem a Södermanlandem, jež procházela lesem *Kolmårdenem*. Samotné toponymum může označovat celou řadu denotátů: zmíněný významný strom, klášter, který v tomto místě někdy v 15. století vystavěli františkáni, obec, ale též hostinec¹. Je třeba si však uvědomit kontext:

Skogen blev någorlunda vägad, och vid Krokek mitt i värsta obygdén reste munkar ett kloster, där de resande funno en trygg tillflyktsort (Lagerlöf 1988: 228).

Doslova: V lese [Kolmården] vznikly alespoň nějaké cesty a u *Krokeku* uprostřed nejhorší pustiny založili mniši klášter, kde pocestní našli bezpečné útočiště.

Vzhledem k tomu, že Lagerlöfová v této pasáži vypráví o historii lesa *Kolmården* a popisuje založení kláštera v době, kdy ještě les představoval naprostou divočinu, domníváme se, že má namysli právě onen významný orientační bod, nikoli obec ani hostinec, a proto je zařazení mezi ETS namístě.

Dalším propriem v této kategorii je *Stöten*. Slovo *stöt* znamená švédsky v základním významu „rána, úder, náraz“. Toto proprium označuje rozsáhlý důl ve Falunu, jinak též nazývaný *Storstöten* (*stor* – velký). Lagerlöfová však atribut *stor* do propria nezačleňuje: *den stora Stöten*².

Na první pohled by se mohlo jednat o metaforické pojmenování odvozené například od způsobu těžby trhavinou. Základem je však význam sice přenesený, avšak zcela zaužívaný, totiž „povrchový důl“³. Tento lexém nalezneme v celé řadě názvů švédských dolů (*Lillstöten*, *Skeppstöten* apod.). Toto slovo znamená též horský vrcholek⁴ a vyskytuje se ve jménech hor, např. *Djupgravstöten*. V této souvislosti se však uplatňuje význam zmíněný výše.

Ve stejné geografické oblasti se vyskytovalo i pracoviště zvané *Svavelkoket*. Zde se vyráběla síra poměrně složitým a několik dnů trvající procesem. Je možné, že jméno

¹Zdroj: Registr toponym *Ortnamnsregistret* (Institutet för språk och folkminnen 2008)

²Lagerlöf 1988: 330

³SAOB: *Stöt – dagbrott av visst slag* (povrchový důl určitého typu)

⁴SAOB: *stöt – bergsspets, fjälltopp*

vzniklo zkrácením apelativního označení *svavelkokeri*. V těchto dvou názvech je spojeno slovo *svavel* (síra) se slovem *kok*, případně *kokeri*. Tato slova podle SAOB označují mimo jiné proces, kterým se působením tepla ze suroviny získává čistý produkt, například železo z železné rudy apod. Označení *kokeri* se v přeneseném významu používá i pro označení místa, kde k tomuto procesu dochází. Jedná se tedy o termín, nikoli o proprium vzniklé metaforickým vyjádřením, jak by se mohlo na první pohled zdát, pokud bychom význam slova *kok* zaměnili za běžnější „var, vaření“.

‘*Vita hästen*’ (Bílý kůň) a ‘*Stora kronan*’ (Velká koruna) jsou názvy stockholmských hostinců. V originálu jsou oba názvy zdůrazněny uvozovkami.

Botaniska trädgården znamená v překladu „botanická zahrada“, což by bylo možné chápat jako označení generické, ale zde je slovní spojení užito ve smyslu propria.

Další dvě sémantická existující toponyma jsou *Söder* (jih) a *Norr* (sever). Jedná se o zkrácená pojmenování pro stockholmské čtvrti *Södermalm* a *Norrmalm*.

Posledním zástupcem této kategorie je pojem *Norden* (sever), který ve švédštině označuje tzv. „Severské státy“ (Dánsko, Finsko, Island, Norsko, Švédsko, Ålandy, Faerské ostrovy a Grónsko).

10.1.1 Existující toponyma sémantická v překladu K. Rypáčka

Transference používá Rypáček pouze k převodu jednoho ETS: *Krokek*. Slovo doplňuje Rypáček poznámkou, ve které toponymum přibližuje jako „hostinec v Kolmårdenu“. Z kontextu je nicméně patrné, že je to vysvětlení zavádějící, a tak musíme toto řešení označit jako chybu, i když poznámka sama o sobě chybná není, neboť jméno *Krokek* skutečně označuje i hostinec.

Transferencí tohoto toponyma se nezachovává jeho deskriptivní funkce, pouze základní funkce individualizační. Rypáček by zachoval řešením i potenciál funkce identifikační, avšak jeho snaha překlenout informační mezeru vede naopak ke změně funkce konotativní a identifikační způsobem, který je v rozporu se skutečností i logikou kontextu. Toponymum však v českém textu může získat funkci estetickou svým exotickým charakterem. Funkce identifikační je rovněž změněna tím, že česká výslovnost toponyma bude zcela jiná, než švédská. Rypáček totiž zde poznámku o výslovnosti nepřipojuje.

U ostatních ETS se Rypáček nechává vést sémantickým obsahem. Propria *Botaniska trädgården* a *Helveteshälet* převádí kalkem: „Botanická zahrada“ a „Pekelná díra“. První navíc opatřuje poznámkou, kde původní jméno transferuje, uvádí jeho výslovnost a poskytuje základní informace o něm.

Kalk „Botanická zahrada“ v Rypáčkově překladu zachovává všechny funkce originálu. Svým způsobem bychom mohli hovořit i o použití zavedeného ekvivalentu, protože v českém prostředí se označení „Botanická zahrada“ běžně vyskytuje. Díky transferenci a poznámce navíc Rypáček zachovává i funkci identifikační, která by se pouhým kalkem ztratila.

Proprium „Pekelná díra“ rovněž zachovává většinu funkcí originálu, kromě identifikační, protože zde Rypáček neuvádí původní podobu jména. Nejedná se však o nijak významné místo, takže ztráta informace je naprosto zanedbatelná. Poněkud se posouvá funkce deskriptivní, protože Rypáček opět sahá k nejběžnějšímu sémantickému ekvivalentu slova *hål*, totiž díra. V češtině by se však pro označení skalní průrvy našlo i slovo přesnější.

Sémantickým ekvivalentem převádí Rypáček jména *Söder* (Jih), *Norr* (Sever) a *Norden* (Sever). U prvních dvou Rypáček opět doplňuje poznámku s transferencí a výslovností výchozích (zkrácených) proprií a vysvětluje, že se jedná o stockholmské čtvrti. Tím zachová funkci identifikační, která by sémantickým převodem zanikla. Jednotky nicméně v českém textu nepůsobí organicky. Ve švédštině se jedná o zkrácená pojmenování z původního *Norrmalm* a *Södermalm*, a tak převod pouhým substantivem není přesný. V původním názvu jde totiž o použití atributivní. V češtině se tak posouvá funkce konotativní i deskriptivní. Nezkrácené tvary jmen těchto čtvrtí se čtenář sice dozví, ale ze zcela jiné poznámky, u toponyma *Stockholm* o přibližně sto stránek dříve. Tím Rypáček principiálně zmíněné funkce zachovává, avšak v praxi je velmi nepravděpodobné, že by si čtenář na tuto poznámku ještě vzpomněl.

Rypáčkův sémantický ekvivalent propria *Norden* – „Sever“ je svým způsobem generalizací. Ve švédštině má proprium specifický význam a zahrnuje konkrétní země. Rypáčkův ekvivalent tuto specifickou identifikační funkci v češtině neplní, avšak konotace vyvolané u českého čtenáře nejsou zavádějící, pouze méně přesné, a tak můžeme říci, že k zásadnímu posunu funkcí originálu nedochází.

U názvů hostinců Rypáček lokalizuje formu pojmenování na typicky českou obsahující předložku „u“ a jejich sémantický význam kalkuje: *‘Vita hästen’* – „U bílého koně“, *‘Stora kronan’* – „U velké koruny“. Jelikož volí formu, která jasně konotuje s názvy hostinců, může Rypáček vynechat uvozovky v originálu. Neměly by totiž v českém textu žádnou funkci. Identifikační funkce tu zachována nezůstává, avšak ostatní funkce ano.

Jednotku *den stora Stöten* Rypáček nahrazuje jeho delší variantou *Storstöten*, kterou kalkuje: „Velká Rána“. Řešení je tedy zároveň partikularizací, neboť Rypáček jméno zpřesňuje. Při dalším výskytu už používá sémantický ekvivalent, který je eliptickým vyjádřením řešení původního: „Rána“. Rypáček si pravděpodobně uvědomuje spornou estetickou i deskriptivní funkci svých dvou řešení a naznačuje od nich svůj odstup uvozovkami. Zde se jedná o parajazykový překlad.

Sporná hodnota řešení souvisí s problematickým převodem sémantického obsahu. Rypáček si totiž vybírá význam základní – „rána“. Ten v češtině označuje například silný krátký zvuk nebo úder, což bychom mohli chápat jako metaforu, která vyjadřuje, že důl vznikl silnou explozí. Tento význam je nicméně velmi vykonstruovaný a čtenář ho pravděpodobně takto dešifrovat nebude. Slovo však znamená v češtině také „zranění“. Rypáčkovo proprium „Velká Rána“ tak vyvolává poměrně negativní představu. Jméno v kontextu působí totiž silně metaforicky a jeho význam bychom mohli tlumočit takto: „důl vypadá jako vážné zranění v povrchu krajiny“. Tento význam však v originálu není nijak přítomen, neboť jméno zcela prozaicky označuje „velký povrchový důl“ a nemá funkci expresivní či specifickou funkci konotační, kterou sem Rypáček dodává. Jméno navíc vůbec nekoresponduje s českou normou pojmenovávání dolů, i proto zde Rypáček tematizuje metatextový charakter této jednotky tím, že ji umisťuje do uvozovek. Funkci identifikační však Rypáček zachovává, neboť v poznámce jméno transferuje, přibližuje čtenáři, že se jedná o důl na měď, a doplňuje dokonce i výslovnost.

Opět si povšimněme, že Rypáček píše v rozporu s platnými pravidly pravopisu velká písmena na počátku obou složek svého pojmenování, podobně jako například u jmen krav „Zlatá Lilie“ a „Májová Růže“ (a níže uvedeného propria „Sirná Kuchyně“), zatímco jméno „Pekelná díra“ a „Botanická zahrada“ píše v souladu s pravidly.

Pro toponymum *Svavelkoket* používá Rypáček ekvivalent „Sirná Kuchyně“ (případně

„Sírná“, to však můžeme považovat za překlep, nikoli za nekonzistenci). Zde jsou možná dvě vysvětlení překladatelova postupu. Rypáček chtěl proprium buď kalkovat a zaměnil slovo *kok* za podobné slovo *kők* (kuchyně), nebo se jedná o sémantickou aproximaci, kde se Rypáček snaží převést obecný význam lexému *kok*. Slovo „kuchyně“ však v češtině má konotace velmi vzdálené hornictví a chemickému průmyslu. Navíc v kontextu se slovem „síra“ vyvolává spíše konotace například s výrazem „ďáblova kuchyně“, a tak vnáší do překladu prvek expresivní, mění konotace a dodává jednotce funkci estetickou a novou funkci textuální. Funkce charakterizační se rovněž posouvá, avšak určité sémantické jádro se Rypáčkovi zachovat podařilo. Čtenář pochopí, že se na tomto místě získávala síra, a tak funkce charakterizační zůstává alespoň částečně zachována. Rypáček píše na začátku obou složek propria velké písmeno v rozporu s pravidly pravopisu.

10.1.2 Existující toponyma sémantická v překladu E. Waltera

Stejně jako Rypáček transferuje Walter proprium *Krokek*, avšak nepoužívá u něj dovysvětlující poznámku, takže je paradoxně Walterovo řešení originálu blíže než Rypáčkovo, přestože se o přiblížení snaží více Rypáček.

Walter se však na rozdíl od Rypáčka rozhodl transferovat i jméno dolu *Stöten* a respektuje i autorčino použití atributu *stor* nikoli jako součást propria: „o velikém Stötenu, nesmírném otvoru do země“ (Walter 1913: II 83). Jeho řešení však nezachovává žádnou funkci originálu kromě individualizační. Jméno bude pouze exotickým prvkem, jehož význam i smysl zůstává čtenáři skryt. Až na základě širšího kontextu si může odvodit, že se jedná o důl.

Podobně jako Rypáček však používá sémantickou aproximaci pro převod jména *Svavelkoket*. Také on se snaží zachovat obecné sémantické jádro, které má souvislost s procesem „varu“. Vzdaluje se však od funkce charakterizační, protože používá název předmětu, nikoli místa: „kotel“. Pravděpodobně stejně jako Rypáček v názvu nerozpoznal terminologické užití slova *kok* a vnímá jméno jako metaforu. Také on jako by chápal toto proprium spíše jako narážku na peklo. A tak jako Rypáček dodává propriu funkci expresivní a jinou funkci konotační. Jeho řešení „Sírný kotel“ však působí z estetického hlediska lépe, než Rypáčkova „Sírná Kuchyně“. Naopak funkce charakterizační je převedena hůře. Walter také na rozdíl od Rypáčka respektuje pravopis velkých písmen v češtině. Shodně s ním však zdůrazňuje určitý odstup od tohoto ekvivalentu uvozovkami.

Kalk Walter používá stejně jako Rypáček u propria *Botaniska trädgården* (Botanická zahrada). Zde však už nedovysvětluje, jako to dělá Rypáček. Jednotka však i bez bližšího popisu plní své funkce. Proprium *Helveteshålet* Walter také kalkuje, ale využívá specifitějšího ekvivalentu slova *hål* než Rypáček: Pekelná propast. Jeho řešení tak plní lépe funkci deskriptivní, protože vyvolává konkrétnější a přesnější představu popisovaného denotátu.

Také jména hostinců Walter kalkuje. Navíc zachovává i uvozovky v originálu: „Bílý kůň“, u „Veliké koruny“. Walter zde u prvního propria nelokalizuje formu, jako to dělá Rypáček, avšak funkce originálu jsou i tak zachovány. V druhém případě poněkud zmatečně připojuje typickou předložku „u“, avšak Walterovo užití uvozovek až za touto předložkou naznačuje, že ji nechápe jako součást názvu. To má negativní dopad na estetickou funkci propria. Deskriptivní funkce obou proprií však zachována zůstává.

Pojem *Norden* řeší Walter shodně s Rypáčkem sémantickým ekvivalentem „Sever“.

Avšak propria *Norr* a *Söder* označující čtvrti ve Stockholmu převádí generalizací s vnitřní vysvětlivkou: „v severní i jižní části města“. Jelikož Walter nepoužívá poznámkový aparát, zachovává tímto řešením funkce originálu. I funkce identifikační je do určité míry zachována, i když čtenář neidentifikuje přesná toponyma. V textu tato generalizace působí přirozeněji, než Rypáčkovy sémantické ekvivalenty s poznámkou pod čarou.

10.1.3 Existující toponyma sémantická v ohlasu T. E. Tisovského

Jediné ETS, které je v Tisovského ohlasu zastoupeno, je *Helveteshålet*. Tisovský toto toponymum převádí kalkem „pekelná jáma“, které píše s malým písmenem na začátku. To by v češtině podle pravidel pravopisu signalizovalo apelativní použití. Domníváme se však, že se jedná o omyl pravopisný, neboť v tomto kontextu by nedávalo apelativum smysl. Deskriptivní funkce a funkce konotativní je zde poněkud posunutá, neboť význam slova „jáma“ se již od představy popisované skalní průrvy dosti vzdaluje. Touto jednotkou tedy Tisovský zachovává jen základní složku funkce deskriptivní a konotativní a funkci expresivní.

10.1.4 Existující toponyma sémantická v překladu D. Pallasové

Dagmar Pallasová převádí jen některá ETS: *Helveteshålet*, *Svavelkoket*, ‘*Vita hästen*’ a *Botaniska trädgården*. Zbytek existujících sémantických toponym vypouští nebo generalizuje.

V řešení převodu názvu *Helveteshålet* se shoduje s Walterem – Pekelná propast. S Rypáčkem se Pallasová naproti tomu shoduje v kalku „Sírná kuchyně“ (viz. 10.1.1), ale na rozdíl od něj respektuje český pravopis. Také řešení ‘*U bílého koně*’ je shodné s řešením Rypáčkovým s tím rozdílem, že Pallasová zachovává i původní použití uvozovek, které Rypáček považuje za nadbytečné. Na zachování funkcí to nemá nijak výrazný vliv. V češtině jsou však uvozovky na tomto místě v textu zbytečné, neboť jednotka je dostatečně uvedena kontextem a na rozdíl od švédštiny ji v textu jasně vymezuje i její formální stránka.

Stejně jako Walter i Rypáček používá Pallasová kalku „botanická zahrada“. Ona však používá tuto jednotku v apelativním významu, nikoli jako proprium. V tomto případě pouze mizí funkce individualizační, avšak ostatní funkce jsou zachovány. Je to dáno deskriptivním charakterem tohoto toponyma, které vzniklo prostou přeměnou apelativa v proprium.

V ostatních případech využívá Pallasová buď generalizace nebo výpustky, což lze místy jen obtížně rozlišovat. V textu je totiž často toponymum uvedeno v souvislosti se stručnou charakteristikou, a tak vypuštěním samotného propria jednotka nezanikne, nýbrž v generalizované podobě zůstává v textu přítomna. Nikoli však cíleným překladatelským postupem, nýbrž díky charakteru kontextu.

Pallasová zcela vypouští toponymum *Krokek*. V textu je příslušná pasáž vynechána. Avšak v přehledu výslovnosti jmen pak překladatelka výslovnost tohoto toponyma uvádí: *krúkek*. Zřejmě sáhla k výpustce až později a zapomněla jednotku z tohoto přehledu odstranit.

Jméno dolu *Stöten* Pallasová jednou vypouští, protože kontext sám zajišťuje generalizaci: „o [*Stötenu*] obrovském otvoru v zemi“. Podruhé generalizaci vytváří sama překladatelka: „kolem jámy“ (doslovný překlad příslušné pasáže textu by byl: kolem *Stötenu*).

Její řešení zachovává estetickou a konotativní funkci tohoto úseku textu a omezuje funkci identifikační. Textuální funkce jednotky se tak mění.

Pallasová vypouští i druhé jméno hostince *Stora kronan* a názvů stockholmských čtvrtí *Norr* a *Söder*. Funkce těchto toponym se tak ztrácí, zejména pak funkce identifikační, která je v této knize u existujících toponym klíčová. O důsledcích tohoto postupu budeme hovořit v kapitole 11.

10.1.5 Existující toponyma sémantická v překladu D. Hartlové

Ve zkrácené verzi NH, která je základem pro překlad Dagmar Hartlové, není zachováno ani jedno existující toponymum sémantické, které nalezneme v původním textu. Už samotný výchozí text tedy nezachovává jejich funkce, z nichž nejdůležitější je funkce identifikační a textuální.

10.2 Existující toponyma konvenční

Vzhledem k velkému množství dat se nebudeme v této kapitole věnovat individuální analýze jednotlivých existujících toponym konvenčních (ETK), nýbrž se u jednotlivých překladatelů soustředíme na jevy typické a atypické.

10.2.1 Existující toponyma konvenční v překladu K. Rypáčka

Celkem excerpt ETK	270	100,0%
Transference	240	88,9%
Poznámka	151	55,9%
Výslovnost	82	30,4%
Zavedený ekvivalent	16	5,9%
Chyba	15	5,6%
Vnitřní vysvětlivka	9	3,3%
Částečný překlad	7	2,6%
Výpustka	2	0,7%
Transkripce	2	0,7%
Generalizace	1	0,4%
Sémantická aproximace	1	0,4%
Kalk	1	0,4%

Tabulka 10.1: Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu K. Rypáčka

Zcela převládajícím postupem, kterým Rypáček převádí existující toponyma konvenční, je transference. Přibližně 89 % ekvivalentů ETK v Rypáčkově překladu má původ v transferenci. Ve zhruba 56 % našich excerpt připojuje Rypáček poznámku, kterou toponymum přibližuje. Někdy je poznámka připojena přímo k příslušnému toponymu, jindy se vyskytuje zmínka v poznámce u toponyma jiného, či na jiné straně výskytu. Některá toponyma jsou v poznámkách uvedena vícekrát. Některá toponyma Rypáček jen stručně představí: „Vibyholm, Julita a Lagmansö (čti Lagmansé) jsou zámky v Sörmlandu. P. př.“ (Rypáček 1913: 410). Významnější položky popisuje však poměrně podrobně. Například v samotném úvodu, při výskytu jména jihošvédského kraje *Skåne*, vysvětluje územně-právní dělení Švédska, uvádí hlavní tři regiony, i všechny kraje, na které se tyto regiony

dělí. Ať už se jedná o město, budovu, jezero či horu, snaží se Rypáček vybrat nějakou základní charakteristiku:

Motala (Mutala), město s velkými továrnami na lokomotivy a parníky. P. př. (Rypáček 1913: 337).

Hörningsholm (Hérningsholm), starý středověký zámek v Sörmlandu. P. př. (Ibid.: 418).

Öland (čti Éland), jest velký ostrov v Baltickém moři. Je to též jeden ze švédských krajů (Ibid. 174).

Jak je z uvedených ukázek vidět, Rypáček nejen čtenáři pomáhá kompenzovat informační mezeru, ale také se snaží řešit rozdíly ve výslovnosti v češtině a švédštině. U více než 30 % našich excerpt ETK je uvedena výslovnost. Buď v poznámce, která se přímo vztahuje k příslušnému toponymu, nebo v některé z poznámek předchozích.

Pokud má Rypáček k dispozici zavedený ekvivalent v češtině, používá ho, čímž převádí funkce originálu. Za zavedený ekvivalent jsme označili necelých 6 % řešení. Rypáček používá například ekvivalent „Loparško“. To je sice pro současného čtenáře toponymem neznámým, avšak najdeme ho například v Bělohavově vlastivědném sborníku (Bělohav 1912). Předpokládáme tedy, že funkce originálu pro Rypáčkovy současníky splňuje. Navíc je tento zavedený ekvivalent uveden v závorce za transferovaným *Lappland* v poznámce k toponymu *Skåne*, čímž Rypáček zajistil, že jeho zavedený ekvivalent bude plnit základní funkci identifikační.

Jména Švédsko, Finsko, Rusko, Norsko, Japonsko, Afrika, Rujana a Pomořansko jsou v češtině běžně zaužívaná exonyma. Rypáček používá zavedené ekvivalenty i pro ostrov *Gotland* (používá variantu s dvojitým „tt“ – Gottland, kterou najdeme například v Ottově encyklopedii obecných vědomostí), pro jezera *Vättern* a *Vänern* (Vettern, resp. Venern) a pro jméno hlavního města Švédska *Stockholm* – „Štokholm“. Tato toponyma najdeme například v Kozennově zeměpisném atlase pro střední školy (Kozenn 1912) i ve zmíněném Bělohavově sborníku⁵. Předpokládáme, že zavedeným ekvivalentem je i forma „Grenna“ (*Gränna*), neboť připomíná jiné zavedené ekvivalenty švédských toponym obsahující grafém „ä“. Tuto domněnku se nám však nepodařilo ověřit. Za další zavedený ekvivalent jsme považovali i Rypáčkovo „Elfdal“ jako převod toponyma (*Älvdalen*), neboť v Ottově encyklopedii obecných vědomostí tuto transkribovanou verzi nalézáme, ačkoli v něm označuje konkrétní obec, nikoli oblast.

Dalším překladatelským postupem v této kategorii toponym je u Rypáčka vnitřní vysvětlivka. Lagerlöfová sama mnohdy do textu připojuje vnitřní vysvětlivku, a v těch případech jsme Rypáčkova řešení už takto neklasifikovali. Avšak Rypáček sám v 8 případech do textu vnitřní vysvětlivku dodává, např.: „město Visby“, „Vetternské jezero“, „les Kolmården“, „jezero Hjälmarn“. Tímto způsobem Rypáček směřuje k zachování funkce identifikační, konotativní a textuální. Až na jeden případ se však tento postup zdvojuje s poznámkovým aparátem, kterým Rypáček zachování funkce identifikační zajišťuje především.

⁵V českých atlasech a zeměpisných materiálech nalezneme i formy s počátečním „W“, které jsou pravděpodobně výsledkem vlivu v současné době již velmi příznakové švédské pravopisné alternativy počátečního „v“.

Částečný překlad Rypáček v této kategorii používá jen vzácně. Pokud ho použije, má toponymum v češtině funkci klasifikační, kterou v originálu již ztratilo: *Munksjö*, Rypáček převádí jako „Munské jezero“. Zde se však jedná o papírnu, nikoli o jezero (které má formu určitého tvaru *Munksjön*). Podobně Rypáček překládá i *Bosjöklöster* (*kloster* – klášter) jako „Bosjöský klášter“. Zde však toponymum neoznačuje klášter, nýbrž zámek. Klasifikační funkce těchto jednotek v češtině je tedy v rozporu s původní funkcí konotativní, identifikační a textuální.

Další příklady částečného překladu jsou *Hjälmartrakten* a *Kristianstadstrakten*. Rypáček totiž chápe tyto jednotky jako *propria* v rozporu s jejich pozicí v textu: „Hjälmarská krajina“ / „Kristianstadský okres“. Zde se však nejedná o *propria*, nýbrž v doslovném překladu o „okolí [jezera] *Hjälmar*en/[města] *Kristianstadu*“. Jednotky nově získávají funkci individualizační, pro kterou je v originálu podklad pouze zdánlivý.

Z těchto příkladů vyplývá, že Rypáček sice v naprosté většině případů ETK transferuje, avšak někdy se snaží převést sémantickou složku těchto toponym. Kromě výše zmíněných případů Rypáček například kalkuje toponymum *Djupadal* ekvivalentem „Hlubokodolský“ / „Hluboké údolí“. Zde se ztrácí funkce identifikační, avšak funkce konotativní se posiluje. Rypáček také aktualizuje funkci deskriptivní, která v originálu již není přítomna.

Název jedné švédské oblasti s významným báňským průmyslem – *Bergslagerna* (dnes má toto toponymum tvar *Bergslagen*) – převádí Rypáček sémantickou aproximací „Báňský obvod“. Slovo *bergslag* znamená původně „horní právo“, tedy právo těžby. V moderním slova smyslu toto slovo označuje většinou „důlní společnost“. Slovo se vyskytuje v různém skloňování, buď jako neutrum (plurál urč. tvaru je pak *bergslagen*), nebo jako utrum (a proto v NH najdeme tvar plurál urč. tvaru *bergslagerna*). Rypáčkův ekvivalent je svým způsobem vnitřní vysvětlivka. Nicméně výraz „obvod“ je poněkud zavádějící, protože ve švédštině se nejedná o administrativně vyčleněné území. Funkce konotativní a deskriptivní je zde aktualizována a usnadňuje čtenáři orientaci v ději. Identifikační funkce toponyma by se ztratila, kdyby Rypáček v poznámce neuvedl i transferovaný tvar, a tak zachoval i funkci textuální.

Další překladatelské postupy jsou v této kategorii ojedinělé, a tedy pro celkový pohled na metodu nerelevantní. Důležité však je zdůraznit, že Rypáček výpustku použil pouze třikrát, a pouze v jednom případě *proprium* zcela mizí. První výpustka se týká toponyma *Torsångs socken*, které Rypáček převádí až při druhém výskytu a pak ho částečně transferuje a generalizuje: „Torsång“. Druhý případ je, když při dalším výskytu toponyma *Rättvik* už Rypáček toto jméno vypouští. To však může být motivováno stylisticky. Třetí případ je jednotka *Österby stora bruk*⁶, kterou Rypáček zcela vynechává. Jedná se tedy pouze o jeden případ výpustky. Generalizaci v této kategorii nalezneme pouze jednu, a to místo toponyma *Lappmarken* Rypáček použije obecnější: „v kraji lopařském“, které pouze nezachovává funkci individualizační a identifikační, avšak funkce konotativní je zachována.

Zajímavou kapitolou je skloňování cizích toponym, které se ovšem v této práci nemůžeme podrobně věnovat. Zdá se však, že i pro překladatele se jedná o oblast problematickou. Uveďme Rypáčkův nejednoznačný přístup ke skloňování jména *Dalarna*. Ottova encyklopedie obecných vědomostí chápe toto toponymum jako ženského rodu singuláru. Rypáček se však pravděpodobně řídí spíše formou *propria* v originálu, kde se

⁶ Jedná se o unikátní komplex budov, které se zachovaly jako pozůstatek vallonských hutí. Provoz se zde udržel až do roku 1983 (Wikipedia).

jedná formálně o určitý tvar plurálu od slova *dal* (údolí). Rypáčkův nominativ tedy zní pravděpodobně „Dalarny“, které skloňuje jako plurál ženského rodu: „mezi Dalarnami“. Někdy však toto skloňování alternuje s příklonem k transferovanému „Dalarna“ skloňovaného jako plurál podle vzoru „město“: „v Dalarnech“, „k Dalarnům“. Od tohoto tvaru se Rypáček jednou zcela odchyluje, když skloňuje jméno jako singulár rodu mužského: „z Dalarnu“. Střídání přístupu ke skloňování oslabuje funkci identifikační. Je totiž obtížné ze skloňovaných tvarů zjistit skutečný nominativ. Odlišná koncovka nicméně nevede k úplné ztrátě možnosti toto toponymum identifikovat, takže funkce identifikační je i přes zmíněné obtíže do značné míry zachována.

Pozornost si zaslouží též Rypáčkův přístup k formální stránce toponym v originálu. Ta totiž mnohdy představují lexikalizovanou formu určitého tvaru, jak podotýkáme v kapitole 2.3. Rypáček však se sufixy vyjadřujícími určitý člen zachází velmi volně. Někdy tato toponyma transferuje včetně sufixu a někdy používá formu bez něj. Motivace tohoto postupu není zcela jednoznačná. Jedno možné vysvětlení je, že Rypáček považuje člen v propriu za pouhou gramatickou koncovku, kterou, coby prvek původního skloňování, do cílového jazyka nevidí důvod převádět. Pak ale není zřejmé, proč nepostupuje u všech proprií stejně. V jeho volbě zachovat či nezachovat určitý člen není zjevný nějaký konkrétní systém. K tomuto problému se vrátíme později, neboť se týká i další kategorie, existujících toponym konvenčních kategorizačních.

V Rypáčkově překladu jsme za překladatelské chyby označili zhruba 6 % ekvivalentů. Za chybu jsme označili například záměnu konvenčního propria za kategorizační a nemotivované přidání funkce individualizační. Kromě zmíněných případů jsme za chyby označili ještě pravděpodobné překlapy: *Vittskövle* – „Vittskörle“ a *Vänhem* – „Vänhan“. U nich se ztrácí funkce identifikační. Zdá se, že písmena „r“ a „v“ se snadno v překladech z počátku dvacátého století zaměňovala, pravděpodobně vlivem chybného přečtení rukopisu. Podobné chyby totiž najdeme i u Waltera (viz. níže). Poměrně zanedbatelnou chybou je pravděpodobný překlep v poznámce u toponyma „björkvický kostel“, kde Rypáček přehlédl písmeno „k“: „Björvik (Bjervik)“ místo *Björkvik*. Také záměna znělého „g“ za neznělé „k“ v jednom výskytu toponyma *Eriksberg* (v Rypáčkově překladu Eriksberk) je v množství toponym zanedbatelnou chybou, protože v poznámce je uvedeno toponymum ve formě transferované, včetně správné výslovnosti. Navíc není vyloučené (ačkoli v kontextu Rypáčkova překladu nepravděpodobné), že se jedná o transkripci.

Nekonzistentní je Rypáček také v převodu toponyma *Västerås*, které jednou transferuje a jednou částečně překládá: „z krajiny západoåské“ (kde by navíc podle pravidel mělo být zdvojené „s“: „západoåsské“). Otázka však je, jestli se nejedná o záměrné řešení, protože Rypáček u prvního výskytu v poznámce uvádí původní tvar toponyma. Tato možnost se nicméně nejeví jako příliš pravděpodobná, protože jednotky jsou od sebe v textu velmi vzdáleny a Rypáček nemohl předpokládat, že by čtenář informaci z poznámky tak dlouho udržel v paměti. V textu má tedy toto toponymum dva různé ekvivalenty, což omezuje funkci identifikační.

Jiný typ překladatelských chyb se týká Rypáčkových poznámek k výslovnosti. Nejčastěji mu činí problém měkké výslovnosti grafému „k“ *ç*, a tak uvádí chybnou výslovnost například u jmen měst, ve kterých se vyskytuje morfém *köping*: „*Jenképing, Linképing, Norképing“. Výslovnost v této kategorii uvádí Rypáček u zhruba 80 toponym, přičemž chybná je v 6 případech.

Tím, že Rypáček tak často používá transferenci s poznámkou a připojuje výslovnost

(v 90 % případů správnou), směřuje k zachování funkce identifikační, konotativní, textuální a lokalizační. Hojné poznámky zdůrazňují faktografický obsah díla. Někdy ovšem Rypáček poznámkou poskytuje informace nepřesné. Takových případů je však ve srovnání s celkovým počtem jednotek velmi málo.

10.2.2 Existující toponyma konvenční v překladu E. Waltera

Celkem excerpt ETK	278	100,0%
Transference	223	80,2%
Tarnskripce	30	10,8%
Chyba	25	9,0%
Zavedený ekvivalent	13	4,7%
Částečný překlad	3	1,1%
Vnitřní vysvětlivka	4	1,4%
Sémantická aproximace	2	0,7%
Výpustka	2	0,7%
Parajazykový překlad	2	0,7%
Kalk	1	0,4%

Tabulka 10.2: Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu E. Waltera

Walter rovněž velkou většinu ETK transferuje. Je to však méně než u Rypáčka, přibližně 80 %. Vůbec však nepoužívá poznámkový aparát, takže základní funkce kromě individualizační se mnohdy ztrácejí, pokud neposkytuje kontext alespoň orientační informace, aby čtenář mohl odhadnout, o jaký typ denotátu se jedná. Walter vnitřní vysvětlivku využívá jen minimálně (nalezi jsme pouze čtyři příklady vnitřní vysvětlivky). Walterovým cílem tedy, zdá se, ve většině případů není u toponym konvenčních zachovat funkce konotativní a textuální.

V jednom případě je transference sama o sobě chybná, když Walter nerozpozná apelativum ve složenině *Hallandsgränsen* (doslova „hranice [kraje] Hallandu“) a transferuje celou jednotku „Hallandsgränsen“. Zde dodává Walter funkci individualizační, která v originálu není.

Na rozdíl od Rypáčka Walter také používá transkripce, a to k převodu švédského grafému *ä* a jednou i grafému *ö*. Transkripce se tedy u Waltera dotkne přibližně 11 % ETK. Nutno podotknout, že Walter v tomto směru nemá pevnou strategii. Příkladem je toponymum *Övedskloster*. To Walter převádí mnoha různými způsoby. Nejprve generalizací a částečným překladem „övedský klášter“. To je však zavádějící, protože v době napsání NH se již nejedná o klášter, nýbrž o zámek. Při dalším výskytu Walter sáhl k transkripci (či fonetické aproximaci): „sad u Évedsklostru“. Používá tedy zcela nový ekvivalent a naznačuje výslovnost grafému „ö“. Od švédské výslovnosti se však zároveň vzdaluje redukcí původního *-er* na „-r“. Ta je zřejmě důsledkem vlivu redukované české výslovnosti slov končících na „-er“, která se pravděpodobně promítala i do pravopisné formy⁷. Překladatel se následně opět vrací k původnímu řešení „övedský klášter“ a nakonec použije transference „Övedskloster“, opět s redukovanou koncovkou v genitivu: „Övedsklostru“, což označujeme též za transkripci.

⁷Jako příklad uveďme jméno Emila Waltera, které najdeme zapsáno v dativní podobě „Waltra“ v reklamě Nakladatelství Aloise Hynka připojené k Walterově překladu *Vozky smrti* z roku 1920 (Lagerlöf 1920: 127).

Toto střídání ekvivalentů rovněž ukazuje spíše na nízkou prioritu, co se zachování funkce identifikační a textuální týče. Lze však jen těžko usuzovat na celkovou Walterovu překladatelskou metodu. Z dnešního pohledu se zdá, že Walter nejprve jednotku *Övedskloster* pochopil jako nesoucí klasifikační funkci. Proto překládá prvek *kloster* (klášter). Zde si však neověřil skutečnou povahu denotátu. Při dalším výskytu v názvu kapitoly se rozhodl pomoci čtenáři s výslovností. Tím se však ztrácí souvislost s předchozím výskytem. Navíc je jeho transkripce jen přibližná, jedná se tedy spíše o fonetickou aproximaci. Návrat k původnímu řešení je možná motivován estetickými požadavky. Počáteční dlouhé „Ě“ je totiž v češtině neméně exotické jako grafém „ö“. Pak však z kontextu vyplývá, že se nejedná o klášter, nýbrž o panské sídlo, a tak Walter musí ustoupit od svého částečného překladu. Svá dřívější řešení však už neaktualizuje. Jinou motivaci použití různých ekvivalentů než nejasnou překladatelskou strategii zde nespatřujeme, a tak jsme tuto nekonzistenci označili za chybu.

Vraťme se však k postupu transkripce. Zmínili jsme též grafém *å*. Ten Walter nejčastěji u ETK převádí zdvojeným „aa“, což je též alternativní zápis tohoto grafému, pokud není k dispozici diakritika. Zdá se, že tento postup není motivován potřebami čtenáře, ale spíše vydavatele, pro kterého by grafém *å* mohl představovat technický problém. Pro čtenáře totiž skupina „aa“ bude pravděpodobně reprezentovat spíše dlouhé „á“. Není to tedy snaha o přiblížení zvukové realizace originálu. Když se podíváme opět například na již zmíněné vydání *Vozky smrti* (Lagerlöf 1920: 127), najdeme zde v reklamě Nakladatelství Aloise Hynka též tuto pravopisnou formu zdvojeného „aa“ (Sigrid Storraada). Podobně i v *Povídce o panském dvoře* (Lagerlöf 1912), opět ve Walterově překladu, nalezneme jméno „Aalin“ (*Å*). V německých pramenech nalezneme obojí způsob zapisování. V německém překladu díla Selmy Lagerlöfové *En herrgårdssägen – Eine herrenhofsaga* vydaném v kurentu (rok vydání bohužel není ve výtisku uveden) se vyskytuje grafém *å*. V německém překladu NH z roku 1922, naopak nalezneme dvojité „aa“. Je tedy možné, že se jedná o určitý (ač nezávazný) úzus, který Walter respektoval.

Jak řečeno, transkripce nereprezentuje většinou ve Walterově překladu zvukovou stránku slov. I o přiblížení zvukové stránky toponym se však Walter v některých případech snaží. U ETK se jedná pouze o transkripci toponyma *Kolmården*, které Walter při druhém výskytu převádí takto: „na pokraji Kolmórdy“ (jinak postupuje podobně nekonzistentně jako u výše zmíněného *Övedskloster*, používá též ekvivalenty „Kolmaarden“ a instrumentál bez určitého členu: „Kolmaardem“). Vzpomeňme však také na transkripci zoonym „Morten“ a „Mons“ (viz. 9.2.2) či „Kolme ze Sarjektjokko“ (viz. 9.3.2), kde Walter používá český grafém „o“.

Walter se v některých případech snaží zachovat sémantickou složku ETK. Již jsme zmínili jeho částečný překlad toponyma *Övedskloster*. Za částečný překlad jsme též označili Walterův ekvivalent „Dalsko“, kterým převádí švédský *Dalsland*. Nepodařilo se nám totiž ověřit, že by se jednalo o zavedený ekvivalent. Překlad se zde neodehrává na rovině bezprostředně lexikální, nýbrž morfematické. Walter zde posílí konotace, že se jedná o určitou geografickou oblast. Funkce identifikační, a tedy i původní funkce textuální, však mizí.

Podobně jako Rypáček se snaží Walter přiblížit čtenáři sémantiku toponyma *Bergslagera* sémantickou aproximací s generalizací (železná ložiska), posléze bez generalizace, avšak s přidánými uvozovkami „Železná ložiska“. Tato aproximace se velmi vzdaluje od samotného sémantického obsahu originálu, který, jak popisujeme u Rypáčka (10.2.1), znamená, že se v oblasti vyskytují důlní společnosti. Je možné, že Walter zde zaměňuje

slovo *lag* v plurálu *lag-er*, které zde znamená právo nebo zákon, za singulár *lager*, tedy „ložisko“. Je to poměrně silný posun deskriptivní a konotativní funkce (v originálu navíc neaktivní). Též identifikační funkce se ztrácí, protože Walter, jak bylo řečeno, na rozdíl od Rypáčka nepoužívá poznámkový aparát. Avšak konotace cílového čtenáře budou stále poměrně blízko popisované skutečnosti, protože se zde skutečně ložiska (mimo jiné i) železné rudy nacházela. Walter si též uvědomuje nepřirozené znění svého ekvivalentu v českém textu, a tak opět (jako například v případě převezení *Svavelkoket*) používá uvozovky, kterými naznačuje svůj odstup.

Walter se rozhodl aktualizovat deskriptivní a konotativní funkci toponyma *Trängslet* (*trängsel* – tlačence). Toto proprium označuje zúžené místo v korytu řeky *Österdalälven*. Walterův ekvivalent „Těsniny“ (v jeho překladu v uvozovkách) vyvolává konotace s úzkým prostorem, což odpovídá skutečnosti. Funkce identifikační se tak ztrácí a posiluje se funkce konotativní. I zde Walter používá uvozovky, kterými naznačuje svůj odstup. Verbálně bychom je mohli převést například výrazem „takzvanými Těsninami“.

Výpustku používá Walter podobně jako Rypáček minimálně – jen ve 2 případech (*Bäckaskogs kungsgård* – „královský dvůr [Bäckaskog]“, *en vik av Runn, som heter Tisken* – „záliv Runnu [který se jmenuje Tisken]“). Výsledkem výpustky je zde díky kontextu generalizace, takže jednotky se zcela z textu nevytrácí, ani veškeré jejich funkce. Z těch zmizí zcela pouze funkce identifikační a individualizační.

Zavedené ekvivalenty používá v mnoha případech Walter stejně jako Rypáček. On však používá nám známější ekvivalent švédského toponyma *Lappland* – „Laponsko“. Navíc pro švédský kraj *Skåne* využívá ekvivalentu „Skony“, který se objevuje například v Ottově encyklopedii obecných vědomostí v hesle „Valdemar IV. Atterdag“. Je možné, že další Walterova varianta „Skonsko“ je též zavedeným ekvivalentem. To se nám však ověřit nepodařilo. Otázka je, proč se Walter nedrží jednoho ekvivalentu. Střídavé používání dvou ekvivalentů ztěžuje čtenáři funkci identifikační, i když je pravděpodobné, že čtenář pochopí, že se jedná o totéž. Motivací by mohly být konotace s českým substantivem „skon“, které ve formě „Skonsko“ nejsou tak silné jako ve variantě „Skony“, která je homonymní s plurálem zmíněného substantiva. V tomto případě jsme nekonzistenci řešení za chybu neoznačili.

Též Walterův převod *Gällivare* jako „Gellivare“ považujeme za zavedený ekvivalent, protože Ottova encyklopedie obecných vědomostí toto toponymum zmiňuje. U švédských jezer *Vänern* a *Vättern* a hlavního města *Stockholm* naopak Walter používá transferenci. Ta v prvním případě omezuje funkci konotativní, neboť Walter čtenáři nepomůže překlenout informační mezeru. U toponyma *Vättern* kompenzuje Walter rozdíl v presupozicích mezi čtenářem originálu a překladu vnitřní vysvětlivkou, takže funkce jsou zachovány téměř v plném rozsahu. Hlavní město Švédska pak bude čtenáři rozpoznáno v transference i zavedeném ekvivalentu, takže funkce zůstávají zachovány.

Také u Waltera je zajímavým jevem převádění určitých členů u toponym, která představují lexikalizovaný určitý tvar. I on, stejně jako Rypáček, zachází s těmito členy velmi volně. K této otázce se vrátíme později, protože se týká i toponym konvenčních kategorizačních.

Poměrně obšírnou kapitolou jsou u Waltera v kapitole ETK překladatelské chyby. Nalezneme zde například mnoho nepřesností pravopisného charakteru (v 10 ETK jsme zaregistrovali chybu v transference a v jednom případě nelze kvůli kvalitě tisku o správnosti transference rozhodnout). Walter také nebývá ve svých řešeních konzistentní. Propria

Övedskloster a *Kolmården* mají u Waltera vícero ekvivalentů bez patrné motivace, což také považujeme za chybu. V toponymu *Övedskloster* navíc Walter překládá složku *kloster*, čímž vytváří zavádějící ekvivalent. Mylnou informaci poskytuje Walter čtenáři též v kompozitu *Hallandsgränsen*, tentokrát naopak transferencí sémantické složky *gränsen*. Zavádějící je také použití generalizované adjektivní formy „smygeská rybářská vesnička“, neboť z tohoto vyjádření nevyplývá, že se jedná o vesnici jménem *Smyge*. Při převodu kompozita *Kirunasidan* (přibližně „směr od Kiruny“) zaměnil tuto jednotku patrně z nepozornosti za jméno hory *Kirunavara*. Jako poslední zmíníme chybu, kterou jsme zaznamenali ve vnitřní vysvětlivce toponym *Söderfors* a *Nianfors* – „u vodopádu *Söderforsu*“/„peřeje *Nianforsu*“, neboť se v tomto případě nejedná o hydronyma. Pokud počítáme za chybu všechny varianty nekonzistentních ekvivalentů, pak u Waltera představují chyby přibližně 9 % excerpt ETK.

10.2.3 Existující toponyma konvenční v Tisovského ohlasu

Tisovský se opět od ostatních překladatelů markantně liší. V jeho ohlasu se nám podařilo identifikovat 15 jednotek, které lze považovat za ekvivalenty ETK v původním díle Selmy Lagerlöfové.

V naprosté většině případů (kromě jedné transference, o které hovoříme níže) Tisovský generalizuje nebo lokalizuje. Na Tisovského převod se musíme dívat v širším kontextu, protože málokdy je jeho postup jasný z izolovaného *propria*, právě proto, že někdy vůbec *proprium* díky generalizaci nepoužívá.

Generalizaci využil Tisovský v následujících případech: jména skánských obcí *Torp* a *Skurup* generalizuje jako „okolní vesnice“. Zmínku o městu *Kivik* zase generalizuje spojením „někam do města na výroční trh“. Velmi podobně převádí i *Övedsklosters park* jako „v nedalekém lese“ a jméno ostrova *Öland* nahrazuje generalizací „na výběžku malého ostrova“.

Poměrně zásadní pro celkový pohled na Tisovského koncept je převod toponyma *Lappland*. Laponsko je totiž v knize NH cílem putování divokých hus. Tisovský toto toponymum též generalizuje, a to následujícími dvěma způsoby:

[...] až hodně na sever, do dalekých krajů (Tisovský 1911: 27).

[Husy] uradily se vespolek, že nepoletí letos daleko na sever, až někam do Švédska nebo Norska (Ibid.: 42).

Tisovský divoké husy nenechá migrovat až do Laponska. V jeho příběhu se husy rozhodnou, že zůstanou tentokrát v Čechách. Proto také pokud Tisovský některé jednotky originálu zachovává, lokalizuje je právě do českého prostředí.

Například jihošvédský kraj *södra Skåne* a autorčin popis této oblasti v Tisovského ohlasu reprezentuje celá pasáž, která umisťuje příběh právě do jižních Čech. Tisovský tak nahrazuje i vlastivědné informace originálu novými informacemi o jižních Čechách:

Byly to ony vlhké nížiny jihočeské, šířící se od Hluboké k Jindřichovu Hradci, k Třeboni a k Veselí, které jsou z jara, v létě a až do podzimu domovem nesmírných davů vodních a bahenních ptáků. Vesnice a města prosvítají tam ze záplavy stromů. Místy na malém návrší hrdě do krajiny zírá panský zámek. A ve velikých dálkách vroubí tu nížinu kolkolem hřebeny hor se zachmuřenými lesy (Tisovský 1911: 17).

Na základě jen velmi neznatelných analogií v ko-textu originálu a ohlasu se domíváme, že podobně lokalizuje Tisovský toponymum *Småland* výrazem „Českomoravská vysočina“:

De for fram i en fattig och ödslig del av Norra Småland [...] "Om isen på en av de frusna sjöarna vore landlös" (Lagerlöf 1988: 184)

Doslova: Letěly chudou a pustou oblastí v Severním Smålandu [...] „Kdyby tak led na jednom z těch zamrzlých jezer nebyl spojen se břehem“.

[...] v drsné Českomoravské vysočině, kde jsou rybníky a bažiny dosud pokryty ledem (Tisovský 1911: 124).

Tuto naši domněnku dále podporuje jiná překladatelská dvojice:

en flock Smålandskråkor (Lagerlöf 1988: 187)

Doslova: hejno smålandských vran

hejno vran z Českomoravské vysočiny (Tisovský 1911: 127)

Tisovský zde však nenahrazuje mechanicky toponymum *Småland*, nýbrž konkrétní geografickou oblast. Proto, když se děj sice odehrává v tomto kraji, avšak na jihozápadě, používá ekvivalent, který přibližně respektuje relativní geografický posun. Níže uvedený úsek zároveň představuje i generalizaci jednotky *Sunnerbo härad*.

I sydvästra hörnet av Småland ligger ett härad, som kallas Sunnerbo (Lagerlöf 1988: 166).

(doslova: V jihozápadním cípu Smålandu leží okres (*härad*), který se nazývá Sunnerboský.)

V severních končinách **kraje táborského** rozprostírá se veliký kus rovné půdy (Tisovský 1911: 105).

Další dvě lokalizace, které se nám u Tisovského podařilo identifikovat jsou řešení *Skånör* – „ves Lužina“, *Hinneryds prästgård* – „v Záchlumí na faře“ a klíčová lokalizace propria *Sverige* (Švédsko) ekvivalentem „Čechy“. Klíčová proto, že v sobě *de facto* skrývá shrnutí Tisovského přístupu k překládanému dílu. Tisovský totiž chce zachovat pouze obecnou funkci textuální toponym v originálu. Funkci konotativní, lokalizační a identifikační mění systematicky tak, aby čtenář identifikoval názvy jako česká toponyma, a tak lokalizoval příběh do českého prostředí. Tisovský též směřuje k tomu, aby u čtenáře dílo vyvolávalo konotace funkčně ekvivalentní (nikoli absolutně ekvivalentní) konotacím čtenáře originálu, čímž zachovává obecnou rovinu díla Selmy Lagerlöfové.

Pouze jedině ETK Tisovský transferuje, a to jméno ostrova *Gotland*. Tento postup je ve skupině ETK u Tisovského zcela ojedinělý, neboť jak zmiňujeme, Tisovský zachovává funkce původních toponym v obecné rovině. Zde však Tisovský původní jméno mohl použít i při své překladatelské metodě díky tomu, že v této kapitole nechává jednu z hus převyprávět epizodu z kapitoly *Lilla Karlsö* (dosl. Malý Karlův ostrov), jako by se stala v minulém čase, tedy v době, kdy husy migrovaly na sever Švédska, a nikoli v popisované cestě nezbedy Petra s divokými husami. Zde může proto Tisovský zachovat původní toponymum, neboť příběh zůstává umístěn do původní kultury. Jedině v tomto případě tedy zůstávají zachovány původní funkce ETK v originálu.

Druhý podobný ojedinělý případ, *Lilla Karlsö*, patří již do kategorie existujících toponym konvenčních kategorizačních. Ačkoli toto toponymum patří do jiné kategorie, uvádíme ho výjimečně již zde, neboť se také vyskytuje v této specifické kapitole, a Tisovský ho proto nelokalizuje ani nenahrazuje částečným překladem, nýbrž kalkem „malý ostrov Karlův“. Jak zmíníme také později, toponymum Malý Karlův ostrov nalezneme i v českých pramenech, a můžeme ho tedy považovat za zavedený ekvivalent. Tisovský ovšem částečně generalizuje, neboť prvek „malý“ jako by v jeho pojetí nebyl součástí propria (jednotku lze parafrázovat jako: Karlův ostrov, který je malý). Poněkud se tím posouvá funkce identifikační a individualizační, avšak zachovává se funkce klasifikační, konotativní i lokalizační.

10.2.4 Existující toponyma konvenční v překladu D. Pallasové

Pallasová téměř stejnou měrou ETK transferuje a vypouští. Zhruba 47 % excerpt ETK se Pallasová rozhodla do svého překladu nezahrnout. V některých případech Pallasová toponymum vypustí, ale později, pokud má toponymum v textu důležitější pozici, například je o něm blíže pojednáváno, ho nějakým způsobem převede. Příkladem mohou být toponyma *Huskvarna* či *Jönköping*. Ta se v originálu objevují nejprve v kapitole *Sagan om Småland*. Zde vypráví autorka pověst o tom, jak svatý Petr a pán Bůh tvořili Småland a Skåne. Tuto kapitolu však Pallasová téměř celou vypouští, a proto mizí i toponyma v ní obsažená. Zachovává však kapitolu *Från Taberg till Huskvarna* – „Z Tabergu do Huskvarny“, kde již zmíněná toponyma transferuje.

celkem excerpt ETK	278	100,0%
Výpustka	130	46,8%
Transference	130	46,8%
Poznámka	36	12,9%
Výslovnost	35	12,6%
Vnitřní vysvětlivka	10	3,6%
Zavedený ekvivalent	8	2,9%
Generalizace	7	2,5%
Chyba	4	1,4%
Částečný překlad	4	1,4%

Tabulka 10.3: Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu D. Pallasové

Pallasová někdy vypouští pouze samotné toponymum a bezprostředně závislé členy, avšak kontext zachovává:

Jag ser nu hur det porlar fram hälsokällor på ~~Medevi ängar~~ nära Vätterstranden
(Lagerlöf 1988: 220).

Vidím, jak ~~na loukách Medevi~~ blízko břehu jezera Vättern bublají prameny minerálních vod (Pallasová 1967: 170).

U Pallasové je proto obtížnější rozhodnout, zda se jedná o generalizaci či výpustku, neboť je pro generalizaci mnohdy podklad již v samotném originálu, přestože se jí docílí výpustkou. Přesto jsme 7 převedení označili za generalizaci. Z nich však v této kategorii považujeme za významné a o metodě vypovídající pouze převedení toponyma *Siljan* apelvativem „jezero“.

Pallasová někdy vypouští i delší části textu, odstavce či celé kapitoly (například kapitola o řece *Dalälven* či kapitola *En stor herrgård*). Tím se původní text značně zkrátí. V těchto případech Pallasová nezachovává funkce individuálních jednotek, které se v těchto vypuštěných úsecích vyskytují.

Přibližně 47 % ETK pak Pallasová transferuje. Z kontextu je mnohdy možné poznat, o jaký typ toponyma se jedná, neboť Lagerlöfová čtenáře originálu chce poučit, a tak poskytuje doplňující informace, např.: *kungsgård, som heter Ottenby*, což znamená „královský zámek, který se jmenuje *Ottenby*“ (Lagerlöf 1988: 122). Zde se tedy o zachování funkcí originálu zaslouží kontext, který obsahuje vnitřní vysvětlivku. Té Pallasová, pokud není již v textu, poměrně hojně využívá (tento postup jsme identifikovali u 10 ekvivalentů, což představuje asi 4 % převedených excerpovaných ETK), obzvláště u názvů jezer: „jezero Vättern“, „jezero Hjälmarén“, „břehy jezera Mälaren“, „jezero Tisken“ apod. Ale také například u jména kraje, ze kterého Nils pochází – Skåne – Pallasová pomáhá čtenáři s funkcí identifikační a konotační: „v krajině Skåne v jižním Švédsku“. Jiným příkladem je toponymum *Bergslagera*, u kterého se Pallasová na rozdíl od Rypáčka a Waltera nesnaží poskytnout kalk či sémantickou aproximaci, nýbrž ho čtenáři již v názvu kapitoly přibližuje taktéž vnitřní vysvětlivkou: „V hornické oblasti *Bergslagera*“. I zde jsou funkce originálu zachovány. Někdy Pallasová využívá vícero cest, jak čtenáři ulehčit porozumění. Vezměme následující příklad:

ett starkt huvudtorn, som blev kallat Kärnan (Lagerlöf 1988: 411) (doslova: silná hlavní věž, které se říkalo *Kärnan*).

s pevnou hlavní věží, která byla nazvána *Kärnan*, což znamená Jádru (Pallasová 1967: 311).

Zde původní kontext poskytuje základní vnitřní vysvětlivku. K ní Pallasová ještě doplňuje původní charakterizační funkci a převádí sémantický obsah toponyma. Původní transferované toponymum navíc uvádí ve slovníčku výslovnosti. Tak má čtenář k dispozici skutečně dostatek vodítek, která kompenzují rozdíly v informační vybavenosti čtenáře originálu a překladu, a tak i možnou ztrátu funkcí. Informaci o výslovnosti toponyma ve švédštině připojuje Pallasová u 35 ETK, což představuje zhruba 13 % převedených jednotek.

V případech, kdy by snad vnitřní vysvětlivka mohla být na překážku plynulosti textu, či kde Pallasová považuje toponymum za významné i pro čtenáře překladu, poskytuje poznámku, která je umístěna za celý text překladu (Pallasová: 1967: 435 - 439). Poznámek vztahujících se k ETK jsme napočítali 36, což je téměř 13 % ETK.

Podobně jako i Walter s Rypáčkem, používá zavedené ekvivalenty u jmen států a kontinentů a též pro *Lappland*. Jiná toponyma spíše transferuje, nebo vypouští. Jako zmínění dva překladatelé používá i exonyma „Rujana“ a „Pomořany“, avšak doplňuje u nich poznámku. Považuje je tedy za možný problém pro čtenáře, což Rypáček pravděpodobně nepředpokládá (soudě z toho, že je nevysvětluje poznámkou) a Walter neřeší.

Pallasová v této kategorii toponym mění původní člen toponyma pouze jednou, a to v případě jména *Nordmarken*, které Pallasová převádí tvarem „Nordmarka“. Zde však není jisté, zda Pallasová nevyužívá částečný překlad, kdy švédské *marken* nahrazuje českým „marka“, které označuje v historickém kontextu určitý typ území. Tím čtenáři přibližuje, že se jedná o označení určité oblasti, a posiluje v určitém směru funkci konotační. Funkce identifikační se tu však silně oslabuje.

10.2.5 Existující toponyma konvenční v překladu D. Hartlové

Celkem excerpt ETK	68	100,0%
Transference	60	88,2%
Vnitřní vysvětlivka	15	22,1%
Výslovnost	10	14,7%
Zavedený ekvivalent	5	7,4%
Generalizace	2	2,9%

Tabulka 10.4: Orientační přehled postupů převodu ETK v překladu D. Hartlové

Ve zkrácené verzi NH jsme zaznamenali pouze 68 ETK, která se vyskytují v původním díle. Hartlová pak všechna tato toponyma nějakým způsobem převádí. Žádné tedy nevypouští. V této skupině Hartlová transferuje 88 % toponym. Nepoužívá poznámkový aparát, avšak do knihy je zařazena kapitola pojednávající o švédské výslovnosti názvů a jmen (Hartlová 2005: 86). Explicitně je zde jmenováno jedenáct toponym, u kterých je uvedena přibližná transkripce v českých grafémech. Jsou to toponyma, která by nejspíše mohla být českým dětským čtenářem špatně vyslovena. Na těchto příkladech vysvětluje Hartlová výslovnost češtině cizích grafémů ve švédštině: *ä*, *ö* a *å*. Ačkoli tedy není výslovnost explicitně uvedena u všech ETK, na základě získaných vzorů bude moci čtenář odhadnout výslovnost i toponym zbývajících.

Text zkrácené verze je pro čtenáře informačně mnohem méně hutný, toponym je zde jen zlomek původního množství, a pokud se zde nějaké vyskytuje, je opět velmi často určeno kontextem. I čtenáři originálu se tedy mnohdy dostane vnitřní vysvětlivky. Hartlová pak vlastní vnitřní vysvětlivku dodává ve 22 % případů, tedy zhruba pětině všech excerpt ETK. Když se však podíváme na kontext zbývajících excerpt, zjistíme, že alespoň u 21 % toponym dodává původní kontext opravdu velmi jednoznačné upřesnění (např. *den stora sjön Siljan*, tzn. velké jezero Siljan, apod.), a tedy celkem 43 % toponym je čtenáři překladu explicitním způsobem přiblíženo.

Podobně jako Pallasová, i Hartlová čtenáři vysvětluje vnitřní vysvětlivkou toponymum *Skåne* označující Nilsův rodný kraj: „nad rovinatou jihošvédskou krajinou, zvanou Skåne“, čímž kompenzuje možnou ztrátu funkcí pouhou transferencí. Český čtenář se díky tomu snadno zorientuje a dokáže si děj příběhu geograficky zařadit. I ostatní případy vnitřní vysvětlivky kompenzují možnou ztrátu funkcí, zejména konotativní a identifikační. Hartlová mnohdy upřesňuje, o jaký denotát se jedná. Jako příklady uveďme: „hrad Glimmingehus“, „kraj Blekinge“, „ostrov Öland“, „město Linköping“ či „údolí Härjedalen“. Tím kompenzuje i konotativní funkci, pokud není poskytnuta kontextem. Čtenáři originálu, i kdyby neměli dobré zeměpisné znalosti, dokážou totiž pravděpodobně na základě jazykové zkušenosti a díky sémantickému obsahu (ač deaktivovanému), usuzovat na povahu denotátu (například morfém *köping* se často vyskytuje v názvech měst ap.), a tak funkce konotativní podporuje identifikační.

Toponym, která mají svá exonyma v češtině, je ve zkrácené verzi NH méně, a tak Hartlová používá pouze 5 zavedených ekvivalentů (Laponsko, Švédsko, Finsko, Rusko, Norsko). Méně známá exonyma, jako je „Rujána“ či „Pomořansko“, se zde nevyskytují.

Generalizaci jsme v překladu Hartlové našli pouze ve dvou případech. Jednou Hartlová toponymum *Skåne* nahrazuje obecnějším adjektivem „jihošvédský“ a jednou místo *Mälarens vatten* (voda [jezera] Mälaren) používá pouze generalizaci „voda jezera“.

O generalizaci v přísnějším slova smyslu se jedná pouze v prvním případě, v druhém je generalizace spíše motivována stylisticky, neboť Hartlová toto toponymum transferuje v bezprostředně předcházejícím ko-textu. Funkce identifikační je u obou případů i nadále zachována díky pokračujícímu kontextu. Funkce individualizační zachována není, avšak její ztráta nemá zásadní vliv na textuální funkci zmíněných jednotek.

Hartlová vždy v této kategorii respektuje lexikalizovanou podobu určitého tvaru toponym. Pokud tedy toponyma transferuje, nemění jejich podobu odstraněním případného členu určitého.

10.3 Existující toponyma konvenční kategorizační

Do skupiny existujících toponym konvenčních kategorizačních (ETKK) jsme zahrnuli propria, která obsahují prvek s funkcí klasifikační. Jsou to zejména propria obsahující lexémy: *ö* (ostrov), *sjö* (jezero, nebo moře), *berg/fjäll/stöt/skuta/kulla* (hora), *ås* (pohoří), *å/älv* (řeka), dále názvy označující územněprávní jednotky *härad* a *socken*, a toponyma označující kostely, které obsahují apelativum *kyrka* (kostel).

10.3.1 Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu K. Rypáčka

Celkem excerpt ETCK	210	100,0%
Poznámka	105	50,0%
Částečný překlad	89	42,4%
Transference	70	33,3%
Výslovnost	63	30,0%
Transference s poznámkou	44	21,0%
Kalk	26	12,4%
Chyba	24	11,4%
Zavedený ekvivalent	18	8,6%
Transkripce	16	7,6%
Vnitřní vysvětlivka	14	6,7%
Volný překlad	1	0,5%

Tabulka 10.5: Orientační přehled postupů převodu ETCK v překladu K. Rypáčka

Zatímco v kategorii existujících toponym konvenčních Rypáček nejčastěji jména transferoval, v kategorii existujících toponym konvenčních kategorizačních již transference převládajícím překladatelským postupem není. Nahrazuje ji částečný překlad, který Rypáček používá zhruba ve 42 % případů (což je zhruba o 9 % více než procentuální zastoupení transference). Již z této informace je vidět, že Rypáček si je vědom klasifikační funkce těchto proprií a snaží se ji nějakým způsobem zachovat v překladu.

Ve skupině částečně přeložených toponym figurují velmi často jména obsahující lexém *sjö* (jezero). Podívejme se tedy, jak Rypáček obecně taková jména převádí.

U některých těchto toponym Rypáček přeloží lexém *sjön* a transferuje zbylou část, jako by to bylo jméno jezera: „jezero Oppmanna/Orsa/Ivö“. Nejčastěji Rypáček zmíněný lexém přeloží a ze zbylé části vytvoří adjektivum (Vombské jezero, Munkské jezero, Grövelské jezero). V obou variantách se dobře zachovává funkce konotativní, avšak do značné míry se ztrácí funkce identifikační. Tu však poměrně často Rypáček kompenzuje

Lagerlöf	Rypáček	Pozn.	Lagerlöf	Rypáček	Pozn.
Vombsjön	Vombské jezero	p	Horrmundsjön	Horrmundskému jezeru	p
Oppmannasjön	jezerem Oppmanna		Orsasjön	jezero Orsa	
Ivösjön	jezerem Ivö		Insjön	Inské jezero	
Munksjön	k Munkskému jezeru	p	Hornborgasjön	na jezeře Hornborga	p
Stora Djulö sjö	Velkodjulöské jezero		(Saltsjön)	(v Solném jezeře)	p
Grövelsjön	z Grövelského jezera		Mellansjö	k Mellanskému jezeru	
Vånsjön	z Vånského jezera	p	Storsjön	za Velkým jezerem	p
Idresjön	Idreské jezero		Laxsjön	Laxsjön	p
Särnasjön	Särnské jezero	p	Frykensjöarna	Frykenská jezera	p
Horrmundsjön	Horrmundské jezero	p	Ringsjön	[...]. Jezero Ringsjön	

Tabulka 10.6: Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém *sjö* v překladu K. Rypáčka

v poznámce, kde původní toponyma transferuje a připojuje i jejich výslovnost. V případech druhého typu vyjadřuje adjektivní podoba Rypáčkových ekvivalentů do značné míry syntagmatické vztahy v původních kompozitech. Slovo *sjö* je zde rozvito toponymem v atributu, a tento vztah v češtině Rypáček vyjadřuje právě adjektivem. Zdá se, že Rypáček oběma variantami postupů vytváří analogie k formě jmen známějších jezer, která mají v češtině svá exonyma. Vezměme například dvě synonymní varianty českého označení pro největší evropské jezero: „jezero Ladoga“ nebo „Ladožské jezero“.

Jak řečeno, výše zmíněné ekvivalenty vzniklé částečným překladem sice poněkud omezují funkci identifikační, avšak ostatní funkce plní. Částečného překladu se Rypáček rozhodl využít i v případě jmen *Insjön* a *Mellansjön*. Zde však v atributu slova „jezero“ nestojí toponymum. Slovo *insjön* znamená ve švédštině zcela lakonicky „jezero“. Morfém *in-* zde jen vyjadřuje, že se jedná o „vnitrozemskou“ vodní plochu, nikoli o moře (slovo *sjö*, jak bylo zmíněno, ve švédštině označuje i „moře“). V druhém případě zase morfém *mellan* znamená „mezi“, ať už je konkrétní smysl, který tento morfém při vzniku propria měl, jakýkoli. Adjektivní forma Rypáčkových ekvivalentů – „Mellanské jezero“ a „Inské jezero“ – je zde poněkud zavádějící. Je nicméně v souladu s jeho překladatelskou strategií, a tak tyto ekvivalenty neoznačíme za chybu.

Spornější je Rypáčkův kalk toponyma *Saltsjön* – „Solné jezero“, což je jméno jednoho z mořských zálivů ve Stockholmu. Označení „jezero“ pro mořský záliv je značně zavádějící. Navíc adjektivum „solné“ navozuje v tomto spojení konotace s velmi specifickým typem jezer, v nichž koncentrace solí výparem mnohdy dosahuje hodnoty vyšší než u vody mořské (např. Velké Solné jezero v USA).

Je zvláštní, že Rypáček zde nesáhl k transferu. Najdeme u něj totiž i případ transference: „Laxsjön“, případně transferu s vnitřní vysvětlivkou: „jezero Ringsjön“. U prvního ekvivalentu kompenzuje Rypáček možnou ztrátu funkce konotativní poznámkou, u druhého vnitřní vysvětlivkou. Tento typ řešení by Rypáčkovi pomohl vyřešit výše zmíněné problémy. Jelikož však tuto strategii používá jen ojediněle, nepovažuje ji Rypáček pravděpodobně za vhodnou.

Další významnou skupinou jsou toponyma označující územněprávní celky, tedy zejména ta, která obsahují lexém *härad* (přibližně okres), a též několik případů toponym obsahujících lexém *socken* (přibližně obec/farnost). Ta Rypáček převádí podobným mechanismem jako jména jezer. Zmíněné dva lexémy přeloží a od toponyma odvodí adjektivum, nebo jej ponechá v substantivním tvaru: „okresem alborským“, „okresem möreským“/„okres Möre“. Všimněme si však, že adjektivní tvar je generalizací, neboť ho Rypáček konzis-

tentně nepíše s velkým písmenem, a tak jej nelze považovat za vlastní jméno. V češtině je pak úzus psát názvy administrativních celků s velkým písmenem, např. „kraj Středočeský“, čímž se zdůrazní funkce jednotky individualizační a identifikační. Tato generalizace se však u Rypáčka týká pouze adjektivní formy, u ekvivalentů typu „osada Západní Vemmenhög“ či „okres Sunnerbo“ Rypáček funkci individualizační zachovává. I přes ztrátu individualizační funkce se domníváme, že řešení jsou pro čtenáře sdílná, zachovávají funkce konotativní a lokalizační. Funkce identifikační je zachována částečně, pouze v jednom případě Rypáček zachovává funkci identifikační v původním rozsahu, když uvádí v poznámce transferované toponymum: *Ekshärad*. Zachována je však poměrně velká část této funkce i u ostatních ekvivalentů, neboť z adjektiv se dá poměrně spolehlivě odvodit toponymum, které stojí v základu původního sousloví.

Poněkud diskutabilní je Rypáčkův zvolený ekvivalent slova *socken* (doslova farnost), který zní: „osada“ (*Lillhärds socken* – „osada lillhärdská“). Slovo „osada“ u dnešního čtenáře vyvolává konotace spíše s malou obydlenou oblastí charakteru kolonie. V originálu se však jedná o celek na úrovni vyšší, související s církevním administrativním dělením. SSJČ však jako další význam slova „osada“ uvádí: „skupina obcí se společným farním úřadem“. Zmíněné celky ve Švédsku původně vznikly na základě příslušnosti k jednomu společnému kostelu. V tomto smyslu je tedy Rypáčkovo řešení oprávněné a ve své době pravděpodobně nevedlo ke zkreslenému chápání skutečnosti popsané v originálu, přestože dnešní čtenář by pravděpodobně slovo vnímal jinak.

Dalším podobným typem toponym jsou jména kostelů, která ve švédštině obsahují lexém *kyrka*. Jak zmiňujeme v kapitole Metoda excerpt (str. 29), kostely ve Švédsku se mnohdy jmenují podle lokality, a tak najdeme názvy jako: *Lunds domkyrka*, *Björkviks kyrka*, *Skurups kyrka*, které v češtině působí jako apelativa. Tak s nimi zachází i Rypáček: „lundský velechrám“, „björkvický kostel“, „skurupský kostel“, „kostel ve Frösö“. Tyto ekvivalenty sice nemají v češtině funkci individualizační, avšak čtenář bezpečně denotáty identifikuje, takže ostatní funkce jednotky plní.

Pokud v názvu kostela není lokalita, nýbrž jiný atribut, Rypáček ho překládá a propriální charakter jednotek zachovává: *Tyska kyrkan* (Německý kostel), *Admiralitetskyrkan*⁸ (Admiraltní kostel), *Storkyrkan* (Velký kostel/Velký Kostel). Zde Rypáček čtenáři pomáhá s navozením správných konotací. Na druhou stranu se zde do značné míry ztrácí funkce identifikační. Pouze u *Storkyrkan* připojuje Rypáček poznámku s transferencí, aby zachoval identifikační funkci. Uvádí zde i výslovnost původního toponyma, avšak chybnou.

Jinou výraznou skupinu toponym tvoří označení hor s lexémy *berg* nebo *fjäll*. Ta Rypáček nejčastěji transferuje. Jen v ojedinělých případech sahá k překladu, buď částečnému, nebo ke kalku:

V ostatních případech (25) Rypáček transferuje původní toponymum: „Västerfjället“, „Taberg“, „Klövsjöfjället“ apod. I zde zachází s určitým členem originálu volně. Někdy člen zachovává (uvedené příklady), ale mnohdy člen původního toponyma vypouští. Zdá se, že pokud se jedná o hory a toponymum obsahuje lexém *berget/bergen* (tedy lexikalizovaný určitý tvar singuláru/plurálu), Rypáček tento člen odstraňuje (9 případů). Je zde pouze jedna výjimka, a to transferované *Almåsaaberget*. V případě toponym obsahujících *fjället/fjällen* Rypáčkova strategie není sice již tak jednoznačná, ale převládá u něj tendence člen v těchto toponymech zachovat (2:4).

⁸Dnešní podoba je *Amiralitetskyrkan*.

Lagerlöf	Rypáček
Stora Kopparberget	Velká Měděná Hora
Kullaberg	na Kullské hoře
Fulufjäll	z Fuluské hory/Fuluské skály
Oviksfjällen	pohoří Ovikské/hory Ovikské
Frostviksfjällen	hory Frostvikské
Helagsfjället	hora Helagská

Tabulka 10.7: Orientační přehled evivalentů jmen hor obsahujících lexém *berg/fjäll* v překladu K. Rypáčka

Otázkou je, jak zmíněná strategie ovlivňuje funkce jednotky a jaká je její motivace. Zde můžeme spekulovat, že se jedná o vliv kulturní blízkosti českého a německého jazykového prostředí v době překladu. Je možné, že Rypáček spoléhá na to, že český čtenář bude mít alespoň částečnou znalost němčiny, kde slovo *Berg* rovněž znamená „hora“. Možným vysvětlením tedy je, že Rypáček chtěl posílit konotace s tímto slovem, které by případné připojení postpozitivního členu mohlo oslabit. Na druhou stranu však je třeba mít napaměti, že člen v toponymech nemá již žádný význam gramatický a tvoří pevnou součást toponyma. Jeho odstranění pak znamená oslabení funkce identifikační, i když samozřejmě nelze tvrdit, že by takováto změna mohla znemožnit identifikaci denotátu, pokud by se čtenář setkal s toponymem v původním tvaru.

Zvláštní však je, že Rypáček tvar bez členu uvádí i v poznámkách, kde jindy důsledně transferuje. Například toponymum *Kilsbergen* převádí jako „Kilsberg“, přičemž se tohoto tvaru drží i v poznámce: „Kilsberg (Kilsberj) jsou pohraniční lesnaté vrchy mezi kraji Närke a Värmlandem. P. př.“ (Rypáček 1913: 423). To by spíše podporovalo domněnku, že Rypáček zde skutečně považuje člen za fakultativní.

Rypáčkovo odstranění členu u dvou toponym obsahujících prvek *fjäll-et* v poměru ke čtyřem zachovaným pak do pohledu na jeho strategii světlo příliš nevzáš. Může to být projevem kolísání mezi věrností původní formě (neboť zde není prostor k posilování konotací, protože není k dispozici bezprostřední jednotka v němčině, která by měla stejný tvar a význam) a zvolenou strategií u toponym obsahujících prvek *berg-et*.

Ať už Rypáček člen u výše zmíněných toponym zachovává či nikoli, transferuje je či nějakým způsobem překládá, připojuje k nim celou řadu poznámek, ve kterých opět kompenzuje možný informační deficit. Celkem 28 těchto jednotek je přibližně poznámkou, což je téměř 75 % toponym označujících hory.

Naopak lexém *ås*, který obsahují jména horských hřbetů, Rypáček vždy překládá (výjimkou je transferované „Blackåsen“, které ovšem neoznačuje horský hřbet, nýbrž horu). Ve dvou případech dokonce jména kalkuje: *Kråkåsen* (Vraní hřbet) a *Söderåsen* (Jižní hřbet). U prvního převádí Rypáček spíše funkci estetickou a charakterizační, neboť toto místo má souvislost s Nilovým dobrodružstvím s vránami, a tak se rozhodl upřednostnit v překladu tento aspekt funkce textuální na úkor funkce identifikační. U druhého by zase při zachování strategie překladu lexému *ås* nedávala transference prvku *söder* (jih, jižní) funkční smysl. Rypáček navíc připojuje poznámku s transferencí a výslovností. Opět však odstraňuje člen určitý, když jeho transference zní: *Söderås*.

Jména ostrovů obsahujících lexém *ö* (ostrov) zahrnují přibližně 12 toponym. Zde nejčastěji Rypáček transferuje (6 případů), z nich u poloviny dodává vnitřní vysvětlivku a jen ve 2 případech nedovysvětluje toponymum poznámkou, jinak kompenzuje možnou

ztrátu funkcí právě v poznámce.

U jmen *Lilla Karlsön* / *Lillön*, *Karlsön* a *Stora Karlsön* můžeme jeho ekvivalenty „Malý Karlův ostrov“, „Karlův ostrov“ a „Velký Karlův ostrov“ považovat za kalky, nebo za zavedené ekvivalenty (tato jména najdeme totiž i v českých atlasech). U 3 případů Rypáček využívá částečného překladu: *Vämmön* (Vömmský ostrov [sic]), *Frösön* (Frösský ostrov) a *Väderöarna* (velká skupina ostrovů Väderských). Celkově vzato u této skupiny toponym sice převládá transference, avšak u 75 % (tedy 8) případů Rypáček dodává poznámku s dodatečnými informacemi a s výslovností, čímž opět kompenzuje možnou ztrátu funkce identifikační či konotativní.

Poměrně zajímavou kapitolou jsou jména řek obsahující lexém *älv*. Ten Rypáček důsledně převádí jako „elf“ (kromě dvou případů, kdy používá variantu „älf“, a jednoho částečného překladu, který též můžeme považovat za zavedený ekvivalent: „řeka Göta“). Nezdá se, že by to byla Rypáčkova vlastní strategie transkripce, nýbrž že se jedná o úzus, či dokonce zavedený ekvivalent, protože obě varianty najdeme v Kozennově zeměpisném atlase (Kozenn 1912), Bělohavově sborníku (Bělohav 1912) i Ottově encyklopedii obecných vědomostí. Tato transkripce se mnohdy objevuje i ve slovech, která neoznačují řeky, ale zmíněný lexém obsahují, ačkoli zde Rypáček poněkud váhá a dokonce používá dvě různé podoby: *Älvdal* buď transferuje jako „Älvdalen“, nebo používá transkripce/zavedený ekvivalent „Elfdal“. Přestože v době, kdy Rypáček NH překládal, se již švédský pravopis zmíněného lexému ustálil na formě *älv*, jak vyplývá z jejího použití v NH (učebnici vlastivědy), je možné, že formy v českých zeměpisných publikacích jsou ovlivněny dřívějším rozkolísanou reprezentací vokálu *ε* grafémy „e“ a „ä“. Sám Rypáček totiž mezi těmito dvěma vokály občas váhá. Použije například konzistentní pravopis „Klarelf“, avšak u toponyma *Älvdalen* uvádí poznámku: „Älvdalen (Elvdalen), údolí, jímž protéká řeka Klarälf (Klarelf). P. př.“ (Rypáček 1913: II 389).

Domníváme se, že i přes určitou rozkolísanost plní Rypáčkovy ekvivalenty funkce originálu, neboť je nalezneme v soudobé odborné literatuře. Rypáček navíc opět používá poznámkový aparát, kterým toto zachování funkcí podporuje (v 16 výskytech jmen řek obsahujících lexém *älv* jsme našli 5 poznámek).

Zatímco u výše zmíněných jmen řek nalezneme vnitřní vysvětlivku pouze dvakrát, jména řek obsahující lexém *å* mají v Rypáčkově překladu podobu transference a vnitřní vysvětlivku k nim připojuje Rypáček ve 4 případech ze 7 (řeka Svartå, řeka Kolbäckså apod.), a v jednom navíc jméno kalkuje (Velká Řeka). Tím zachovává funkci konotativní. V této skupině Rypáček důsledně eliminuje určitý člen: *Svartån* ⇒ „Svartå“. Právě u tohoto typu jmen však určitý člen mnohdy rozlišuje, zda se jedná o řeku, nebo o obec. Názvy obcí mnohdy člen neobsahují (*Svartå*), zatímco pokud se jedná o jméno řeky, člen je přítomen (*Svartån*). Zde pak již můžeme hovořit o závažnější změně funkce identifikační.

Operace se členem určitým	Počet excerpt
Eliminace členu u ETKK	40
Zachování členu u ETKK	23
Eliminace členu u ETK	18
Zachování členu ETK	48

Tabulka 10.8: Orientační přehled eliminace a zachování členu u ETK a ETKK v překladu K. Rypáčka

Když se podíváme na tuto Rypáčkovu strategii netransferovat člen, vidíme, že se týká

zhruba 19 % ETKK, což je téměř pětina. Zde se u Rypáčka projevuje jistá tendence nezachovávat člen u toponym obsahujících lexém *berg*, *ö*, *å* a naopak zachovávat u *fjäll* a *vik*. Není to však absolutní pravidlo. Poměr počtu toponym se zachovaným a nezachovaným členem (tento poměr se tedy týká jen toponym obsahujících člen) je ve skupině ETKK 23 zachovaných : 40 nezachovaných. Ve skupině toponym ETK je poměr mezi oběma čísly výraznější a zcela opačný – 48 zachovaných : 18 nezachovaných. I zde se projevují výše zmíněné tendence (ačkoli lexémy zde pozbývají své funkce klasifikační), ale nějaké spolehlivé pravidlo zde nenalzáme. Rozdíl poměrů pramení pochopitelně i ze skutečnosti, že v kategorii ETKK se transferovaných jednotek (ať už v textu nebo v poznámkách) vyskytuje méně než v kategorii ETK. Domníváme se, že rozdíl je způsoben tím, že toponyma konvenční, která obsahují lexém v určitém tvaru, Rypáček chápe víc jako lexikalizovaná, zatímco u toponym konvenčních kategorizačních chápe tento lexém víc jako samostatné, nelexikalizované, význam nesoucí apelativum. Proto v této kategorii projevuje větší tendenci tvar toponym považovat za projev skloňování, nikoli za jejich pevnou součást.

Zbývá se zmínit ještě o překladatelských chybách, které jsme v excerptech identifikovali. Nalezneme zde několik omylů v transferenci: *Vämmön* – „Vömmský ostrov“, *Örbyhus* – „Orbyhus“, *Badelundsåsen* – „Badelundsåsa“, *Fjätälven* – „Fjältelf“, *Öresund* – „Östersund“.

Již v kapitole o toponymech konvenčních v Rypáčkově překladu (10.2.1) jsme poukázali na to, že Rypáček občas uvádí chybnou výslovnost toponym. Měkká výslovnost grafému „k“ před předními vokály (vysloveno jako frikativa ɕ) Rypáčkovi někdy uniká i v této kategorii: *Storkyrkan* – „Švédsky: Storkyrkan (Sturkyrkan)“, *Kilsbergen* – „Kilsberg (Kilsberj)“. Jednou též Rypáček zapomíná na eliminaci „h“ ve výslovnosti skupiny *hj*: „Hjälstaviken (Hjelstaviken [...])“.

Některé chyby se týkají pravopisu v češtině. Víceslovná toponyma jsou u uživatelů češtiny notoricky problematickou oblastí, a tak i v Rypáčkově překladu nalezneme chybné užití velkých písmen, které jsme již komentovali v jiných kategoriích proprií. Takto jsme za chyby označili 4 ekvivalenty: „Badelundský **H**řbet“ (*Badelundsåsen*), „Tiskenská **P**ila⁹“ (*Tisksågen*), „Výspa Šedivých **M**nichů“ (*Gråmunkeholmen*), „Velký Jezerní **V**odopád“ (*Stora Sjöfallet*), „Velký **K**ostel“ (*Storkyrkan*). Rypáček (případně redaktor) v těchto případech poskytuje čtenářům chybný pravopisný vzor.

Ve třech případech se domníváme, že Rypáček chybně odvozuje z toponyma adjektivum. Prvním případem je „sunnerborský“ (*Sunnerbo*), což však můžeme též považovat za chybu z nepozornosti. Další dva případy obsahují adjektivum odvozené od toponyma *Ottenby* – „ottenbyjský“. Jelikož však Rypáček používá tuto formu dvakrát, můžeme se domnívat, že se jedná o řešení motivované zvukovou aproximací k originálu, nikoli o nemotivovanou chybu.

Za chybu jsme také považovali zmíněný zavádějící překlad „Solné jezero“, různý ekvivalent toponyma *Älvdalen* (Elfdal/Älvdalen), drobnou odchylku převodu toponyma *Fulufjäll* (Fuluské skály/Fuluské hory) a nekonzistentní ekvivalent toponyma *Västerhavet* (generalizace „Severní moře“ a kalk „Západní moře“). Poslední zmíněný případ souvisí s problematickým charakterem tohoto toponyma. Jedná se o specificky švédský termín označující nejčastěji úžinu Kattegatt a průliv Skagerrak, jak již podotýkáme v kapitole

⁹Zde se jedná skutečně o bývalou pilu, proto by měla být v souladu s pravidly českého pravopisu tato jednotka psána s malým písmenem.

4.2. Zde tedy kalk vede ke ztrátě funkcí originálu kromě určitých aspektů funkce konotativní. Generalizace sice poskytuje termín nadřazený, a tedy ne zcela přesný, avšak zachovává funkce originálu do mnohem vyšší míry, neboť nezavádí nový termín a čtenář získá alespoň rámcovou představu, na kterou geografickou oblast toponymum odkazuje. Ať už chápeme kalk jako chybu či nikoli, nekonzistence v odkazování není motivovaná, a proto ji označíme za chybu. Souhrnně se v této kategorii v Rypáčkově překladu vyskytuje přibližně 11 % chyb.

Podívejme se nyní na Rypáčkovu strategii překladu toponym konvenčních kategorizačních sumárněji. Transferenci používá více než 33 % případů. U téměř 62 % těchto transferencí je však poznámka. Tedy přibližně 21 % excerpt představuje transference, která je dovysvětlena poznámkou. Částečný překlad používá Rypáček ve zhruba 42 % případů a kalk přibližně ve 12 %. Vnitřní vysvětlivku zhruba v 7 % případů. Z toho tedy vyplývá, že u minimálně 64 % excerpt ekvivalentů ETKK Rypáček nějakým způsobem kompenzuje rozdíly v informační vybavenosti čtenáře originálu a překladu. K tomu se ještě v 7 % připojuje vnitřní vysvětlivka, která se však může s kategorií transference s poznámkou krýt.

Zatím jsme počítali pouze poznámky vztahující se k transferovaným toponymům. Celkem je však poznámka připojena ke přibližně 50 % excerpt. Tedy ve zhruba 43 % případů, kdy se nejedná o transferenci, nýbrž o nějaký jiný překladatelský postup, který již sám o sobě zahrnuje určité přiblížení funkce konotativní. Vidíme tedy, že Rypáček se při převodu ETKK velmi silně snaží zachovat původní funkce originálu tím, že čtenáři přiblíží denotáty v originálu. Buď poznámkou, kde může k původnímu znění připojit i výslovnost, nebo částečným překladem prvku s funkcí klasifikační, či kalkem a vnitřní vysvětlivkou. Můžeme předpokládat, že toponym, která pro čtenáře ztratí zcela funkci konotativní a identifikační, bude minimum též díky několikrát zmiňovanému charakteru textu, který sám o sobě obsahuje dost vnitřních vysvětlivek a popisů jednotlivých denotátů.

10.3.2 Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu E. Waltera

Celkem excerpt ETKK	226	100,0%
Transference/transkripce bez vnitřní vysvětlivky	104	46,0%
Transference	100	44,2%
Částečný překlad	72	31,9%
Generalizace	56	24,8%
Chyba	48	21,2%
Vnitřní vysvětlivka	26	11,5%
Transkripce	27	11,9%
Transference/transkripce s vnitřní vysvětlivkou	23	10,2%
Kalk	18	8,0%
Zavedený ekvivalent	5	2,2%
Redukce	4	1,8%
Sémantická aproximace	2	0,9%
Transkripce reprezentující zvukovou realizaci originálu	2	0,9%
Parajazykový překlad	2	0,9%

Tabulka 10.9: Orientační přehled postupů převodu ETKK v překladu E. Waltera

Podíváme-li se na překlad Emila Waltera, zjistíme, že v kategorii existujících toponym konvenčních kategorizačních používá stále nejčastěji transferenci. Ta představuje více než

44 % excerpt ETKK. K transferenci v této kategorii můžeme připojit i transkripci, která v naprosté většině případů (kromě dvou výjimek) spočívá v pouhém nahrazení grafému *ä* zdvojeným „aa“, ale jinak se postup od transference neliší. Transkripce se v této kategorii dotkne tedy po odečtení výjimek zhruba 11 % excerpt. To spolu s transferencí představuje více než 55 % excerpt ETKK. U 10 % excerpt je transference doplněna vnitřní vysvětlivkou, například: „zátoka Ekolsundsvik“, „ostrov Lidingön“, „jezero Storsjön“.

Jak zmiňujeme již výše, kontext mnohdy napoví, o jaký druh denotátu se jedná, i když překladatel nezahrne do textu žádné dodatečné informace. Avšak právě u konvenčních toponym kategorizačních pro švédského čtenáře vesměs stačí samotná forma toponyma, aby získal alespoň základní představu o denotátu. Český čtenář naproti tomu ve Walterově překladu, pokud Lagerlöfová denotát blíže nepopisuje, často může vyvodit charakter denotátu jen velmi obtížně, a to nejen u toponym transferovaných, ale i v některých případech částečného překladu. Například z výrazů: „u Velkého Sjöfalletu“, „Severního Björköfjärdu“, „od Dagsmossy“ nebo „z Yssätterskärretu“, „Tiveden“ český čtenář nedokáže povahu denotátu určit a toponyma pro něj představují jen prázdné pojmy, jejichž funkce textuální, klasifikační a konotativní se ztrácí. Švédský čtenář naproti tomu minimálně pozná, že se jedná o vodopád, fjord, dva mokřady a les. I tato zcela základní informace stačí k tomu, aby se čtenář alespoň rámcově zorientoval v popisované skutečnosti, a mohla se tak uplatnit textuální funkce jednotky.

Walter však poměrně často používá i postupů, které převádějí alespoň část sémantického obsahu originálu, zejména částečného překladu či kalku: *Fuluälv* (fuluská řeka¹⁰), *Fulufjäll* (fuluské skály), *Limesforsen* (Limeský vodopád).

Podívejme se nyní, tak jako u Rypáčka, na hlavní typy ETKK a způsob, jakým je Walter převádí.

Lagerlöf	Walter	Lagerlöf	Walter
Vombsjön	vombského jezera (2. p)	Orsasjön	orsaské jezero
Oppmannasjön	mezi oppmannským (jezerem)	Insjön	inské jezero
Ivösjön	ivöským jezerem	Hornborgasjön	v Hornborgasjönu
Munksjön	k jezeru Munksjönu	(Saltsjön)	(v Saltsjönu)
Stora Djulö sjö	djulöské jezero	Mellansjö	k Mellansjö
Grövelsjön	z grövelského jezera	Storsjön	za jezerem Storsjönem
Vansjön	z vaanského jezera	Laxsjön	Laxsjön
Idresjön	iderské [sic] jezero	Frykensjöarna	frykská jezera
Särnasjön	jezero Särnu (4. p)	Ringsjön	. Jezero Ringsjön

Tabulka 10.10: Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém *sjö* v překladu E. Waltera

Jména jezer (obsahující lexém *sjö*) Walter ze začátku díla většinou částečně překládá a z toponyma odvozuje adjektivum s malým písmenem (tedy generalizuje): „vombské jezero“, „ivöské jezero“ apod. Výjimkou je zde „jezero Munksjön“, které je transferencí s vnitřní vysvětlivkou, a ekvivalent „jezero Särna“ (*Särnasjön*), což je částečný překlad bez generalizace¹¹. Jednou také Walter používá redukci lexému *stor* (velký), a to u toponyma *Stora Djulö sjö* (djulöské jezero). Posléze se však Walter přiklání spíše k prosté transferenci toponym obsahujících lexém *sjö*. Ve třech případech ze šesti ji však doplňuje

¹⁰K tématu psaní velkých písmen se v souvislosti s touto kategorií toponym ještě vrátíme.

¹¹Toto kolísání mezi typem „Ladožské jezero“ a „jezero Ladoga“ popisujeme u Rypáčka v kapitole 10.3.1.

vnitřní vysvětlivkou. Zde je výjimkou naopak příklon k původní strategii u ekvivalentu „frykenská jezera“ (*Frykensjöarna*). Všimněme si, že Walter konzistentně užívá u prvního typu převodu generalizace – píše adjektivum s malým písmenem. Z určitého pohledu můžeme tvrdit, že nezachovává funkci individualizační. Je však možné, že čtenáři navzdory pravopisu pochopí, že se jedná o *propria*. V tom případě však Walter poskytuje chybný pravopisný vzor.

Důvod změny strategie v průběhu překladu není zcela zřejmý. Původní přístup zachovává funkce klasifikační a konotativní. Funkce identifikační, jak zmiňujeme u Rypáčka, je do značné míry zachována, protože lze identifikovat původní toponymum. Výjimkou je ovšem transkribované „vaanské jezero“ a také „iderské jezero“, kde Walter zřejmě z důvodů eufonie prohodil hlásky „r“ a „e“ (pův. *Idresjön*)¹². Tento postup není v souladu s českou mluvnicí a znesnadňuje identifikaci původního tvaru toponyma, čímž omezuje funkci identifikační. Ta je naopak zachována u transferovaných toponym, avšak pokud k nim nepřipojuje Walter vnitřní vysvětlivku, ztrácí se klasifikační a konotativní funkce jednotek a s nimi i funkce textuální.

U toponym obsahujících lexém *härad* (přibližně okres) Walter také používá podobný postup jako Rypáček (např. *Ekshärad* převádí stejně jako on: „ekský okres“). Avšak na rozdíl od Rypáčka opět není ve svých řešeních konzistentní. Zatímco Rypáček používá jako jediný ekvivalent výrazu *härad* český „okres“, Walter většinou používá slova „kraj“ (až na dvě použití slova „okres“ a jednu generalizaci), který však v českém prostředí označuje poměrně významné celky vysoké správní úrovně, zatímco ve Švédsku bývaly tyto celky relativně malé a měly značně omezené pravomoce. Tento ekvivalent tedy českému čtenáři představu o denotátu poměrně zkresluje. Stejně jako Rypáček pak používá malé písmeno v rozporu s pravopisnou normou češtiny.

Toponyma obsahující lexém *socken* převádí Walter podobným způsobem jako výše zmíněný typ: *Lillhärads socken* – „lillhäradská farnost“. Opět se zde buď ztrácí funkce individualizační díky použití malého písmene, nebo poskytuje Walter chybný pravopisný vzor svým čtenářům. V každém případě však jeho ekvivalent „farnost“ charakter denotátu vystihuje lépe než Rypáčkovo řešení „osada“ a zachovává lépe funkci konotativní a klasifikační.

Velmi podobně jako Rypáček převádí Walter jména kostelů. Také je chápe jako apelativa: *Björkviks kyrka* – „björkvický kostel“. Funkce, jak už konstatujeme u Rypáčka, plní všechny funkce kromě individualizační. Také kalk používá ve stejných případech jako Rypáček, avšak jeho převod jména *Admiralitetsskyrkan* ekvivalentem „Admirálský kostel“ je vzdálenější logice originálu než Rypáčkův „Admiraltní kostel“. Základem totiž v originálu není význam „admirál“, nýbrž „admiralita“.

Toponyma označující hory s lexémy *berg* a *fjäll* Walter v naprosté většině případů transferuje, případně v nich pouze transkribuje grafém *å* skupinou „aa“. K transferenci připojuje v 5 případech vnitřní vysvětlivku: „hora Idreberget“ (*Idreberget*), „hora Gesundaberget“ (*Gesundaberget*). Ta je ovšem v jednom případě chybná: *Nipfjället* převádí Walter jako „pohoří Nipjället“. Jednak se jedná o horu, nikoli pohoří, a navíc tu dělá Walter i chybu v transferenci. Walter sice používá vnitřní vysvětlivku pouze v omezeném rozsahu, avšak z kontextu je mnohdy patrné, že toponyma označují hory. Bezprostřední kontext tuto informaci neposkytuje v méně než polovině výskytů.

¹²Tento fenomén hláskových alternací najdeme v českých adjektivech odvozených od některých toponym, např. „Šárka ⇒ šárecký“.

Výjimkou ve Walterově postupu transference je částečný překlad „fuluské skály“ (*Fulufjäll*) a „ovíkské hory“ (*Oviksfjällen*). Všimněme si, že Walter opět u adjektiv odvozených od toponyma píše malé písmeno, přestože se jedná o propria. Druhý zmíněný příklad navíc Walter při druhém výskytu transferuje: „od Oviksfjällenů“. To považujeme za nemotivované střídání ekvivalentů, které znesnadňuje čtenáři pochopení, a tedy za chybu.

Co se týče jmen pohoří s lexémem *ås*, Walter opět nemá jednoznačnou strategii. Z 5 případů 4 transferuje (v celé této skupině se projevuje Walterova strategie transkripce grafému *å*, což budeme zde pracovně považovat za transferenci). Jeden z těchto případů je poněkud specifický, neboť je přechodem mezi vnitřní vysvětlivkou a transferencí. Výraz *Linderödsåsens enbackar* (doslova: jalovcové svahy [pohoří] *Linderödsåsen*) Walter totiž převádí jako „jalovcem porostlé vrchy linderödsasenské“. Walter sice (nepřesně) použil výraz přítomný v originálu, ale můžeme jej v tomto konkrétním případě chápat spíše jako vnitřní vysvětlivku. Opět píše Walter adjektivum s malým písmenem, takže se jedná o generalizaci (jako například „krkonošské vrchy“). Jednou však tento typ toponym částečně překládá: „badelundské hory“ (*Badelundsåsen*). Pouze v posledních dvou příkladech zachovává Walter funkci konotativní a klasifikační, jinak čtenáři se zachováním těchto funkcí nepomáhá. Ztráta funkce identifikační se významněji dotýká pouze posledního příkladu, avšak jádro toponyma lze zpětně odvodit, a tak je tato funkce do značné míry zachována.

Lagerlöf	Walter	Lagerlöf	Walter
Vämmön	ostrov Vammön [sic]	Björnön	ostrovu Björnönu
Lilla Karlsön	Malý Karlův ostrov	Lidingön	na ostrově Lidingönu
Lillön	Malý ostrov	Agön	kolem ostrova Agönu
Karlsön	Karlův ostrov	Alnön	k ostrovu Alnönu
Stora Karlsön	Velký Karlův ostrov	Frösön	na ostrově Frösönu
Visingsö	Visingsö	Marstrandsön	mezi Marstrandsönem
Vinön	na Vinönu		

Tabulka 10.11: Orientační přehled ekvivalentů jmen ostrovů obsahujících lexém *ö* v překladu E. Waltera

Jména ostrovů (s lexémem *ö*) v 9 případech ze 13 Walter transferuje, avšak pouze 3 z nich nedoplňuje vnitřní vysvětlivkou, jinak přidává české slovo „ostrov“: „ostrov Björnön“, „ostrov Frösön“, „ostrov Lidingön“ apod. (viz. tabulka 10.11). Ostatní 4 případy zahrnují různé varianty názvů *Lilla Karlsön* a *Stora Karlsön*, které Walter kalkuje (avšak jak již zmiňujeme, tyto kalky se používají i v české odborné literatuře). Tyto ekvivalenty tedy zachovávají funkce originálu. Pouze u zmíněných tří je omezena funkce konotativní. U jedné transference jsme zaznamenali chybu (*Vämmön* – „ostrov Vammön“).

Při převodu jmen řek obsahujících lexém *älv* Walter využívá nejčastěji transference, avšak není vždy konzistentní a v jeho strategii není znát žádný pevný systém (viz. tabulka 10.12).

Hned první toponymum tohoto druhu, *Dalälven*, nejprve transferuje bez zachovaného členu („o Dalälvu“). Při dalším výskytu transkribuje a dodává vnitřní vysvětlivku: „při řece Dalelvu“. Při opětovném výskytu transferuje včetně členu: „Dalälven“ a poslední variantou je transference bez členu s vnitřní vysvětlivkou: „k řece Dalälvu“. Podobně výrazným případem je jméno přítoku této řeky *Östra Dalälven* (dosl. „Východní Dalälven“). Toto jméno Walter nejprve částečně překládá a odebírání určitý člen: „Východní

Lagerlöf	Walter	Lagerlöf	Walter
Dalälven	o Dalälvu	Östra Dalälven	Východním Dalälvem
Dalälven	při řece Dalelvu	Österdalälvens sjöar	österdalälvských jezer
Dalälven	Dalälven	Österdalälven	nad Österdalälvenem
Dalälven	k řece Dalälvu	Västra Dalälven	Západním Dalälvem
Sörälven	ze Sörälvu	Västerdalälvens dalar	västerdalälvských údolí
Sörälven	Sörälven	Västerdalälvens dalgång	údolí Västerdalälvenu
Fjätälven	Fjätälven	Angermanälven	od Aangermanälvu
Fuluälv	fuluská řeka	Klarälven	Klarälven/s Klarälvenem
Fuluälv	Fuluälv	Klarälven	Klarälvu (3. p)
Görälven	s Görälvem	Letälven	Letälven
(Älvdalen)	(Älvdalen)	Göta älv	k Götaälvu

Tabulka 10.12: Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém *älv* v překladu E. Waltera

Dalälven“. Když se jednotka vyskytuje v genitivním výrazu *Österdalälvens sjöar* (dosl. „jezera [řeky] Východní Dalälven“), Walter lexém *öster* tentokrát nepřekládá a opět odebírá člen: „östedalälvská jezera“. Při posledním výskytu jednotky, tentokrát ve tvaru kompozita *Österdalälven* transferuje včetně členu: „Österdalälven“. Totéž se analogicky týká i jména druhého přítoku řeky *Västra Dalälven* (*väster* – západ). Nesystematické používání různých ekvivalentů ztěžuje čtenáři pochopení, že se jedná stále o tutéž jednotku. Nepřispívá rovněž zachování funkce identifikační.

Různé ekvivalenty používá Walter i pro jméno *Fuluälv*, jednou částečný překlad (opět s malým písmenem na začátku): „fuluská řeka“ a jednou toto jméno transferuje: „Fuluälv“. Také nepravidelnosti v používání členů vidíme i u ostatních těchto toponym. Někdy se zdá, že Walter člen odebírá, pokud jméno použije v jiném pádu než nominativu: „o Dalälvu/Dalälven“, „ze Sörälvu/Sörälven“. Tato tendence však posléze přestává být jednotná: „údolí Västerdalälvenu“.

Lagerlöf	Walter	Lagerlöf	Walter
Ronneby å	U ronnebyské řeky	Sagån	k řece Sagaanu
Emån	řeka Em	Storån	Storaan (Velká řeka)
Tabergsån	podél Tabergské řeky	Storån	Stovaan [sic]
Svartån	Svartaan	Grövelån	řeka Grövelaan
Kolbäcksån	řeku Kolbäcksaan	Grövelån	od řeky Grövelaanu
Lillån	řeka Lillaan	Vanån	Vanaan
Sagån	Sagaan		

Tabulka 10.13: Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém *å* v překladu E. Waltera

Pokud v sobě jména řek obsahují lexém *å*, Walter ho v souladu se svou strategií transkribuje dvojitým „aa“: *Svartån* – „Svartaan“. To však můžeme považovat za transferenci, neboť nejde o přiblížení zvukové stránky originálu a jiných grafémů se cílená transkripce netýká.

Zpočátku Walter používá částečný překlad: „řeka Em“, „ronnebyská řeka“, „Tabergská řeka“. U posledního zmíněného příkladu se Walter výjimečně odchyluje od své strategie psát adjektiva odvozená od toponym s malým písmenem. Zachovává zde funkci individualizační tím, že naznačuje pravopisem, že se jedná o proprium. Podle pravidel odvozování by však ve zmíněném jménu mělo být eliminováno „g“: „Taberská řeka“, tak jako ho při odvozování eliminuje i Rypáček.

Walter posléze sahá spíše k zachování celého toponyma (transferenci s nahrazeným grafémem *å*) a dodává vnitřní vysvětlivku: „řeka Lillaan“, „řeka Grövelaan“. Jednou dokonce uvádí v závorce kalk: „Storaan (Velká řeka)“, který si vynucuje kontext, ve kterém je sémantický význam jména aktualizován. Pouze ve dvou případech Walter nezachovává funkci klasifikační a konotativní nějakým překladatelským postupem. Avšak vzhledem k tomu, že se tyto jednotky vyskytují v kontextu, kde se hovoří o řekách, lze předpokládat, že čtenář pochopí, že se jedná o jména řek. Určitým způsobem je omezena funkce identifikační, protože Walter nezachovává původní pravopis. Jelikož systematicky nahrazuje pouze jeden grafém, hrozí, že čtenáři se budou domnívat, že ve švédštině se běžně vyskytuje dvojité „aa“. Jednou je pak v cílové jednotce zaměněno písmeno „r“ za „v“: *Storån* ⇒ „Stovaa“. Pokud byl překlad sázen z rukopisu, pravděpodobně došlo k chybnému rozpoznání tohoto písmene. Podobnou chybu nalezneme i u Rypáčka (*Vittskövle* / „Vittskörle“).

Velmi nekonzistentní je Walter v této skupině toponym v odkazování na rod denotátu. Opět, tak jako jsme to již popsali v kategorii zoonym, tato tendence souvisí s rodem příslušného apelativa v češtině (v tomto případě se jedná o ženský rod apelativa „řeka“). V kapitole *Dalälven* Lagerlöfová personifikuje řeky, avšak v jejím podání nelze určit, zda jsou rodu mužského nebo ženského. Walter pak nesystematicky kolísá mezi rodem ženským, motivovaným rodem apelativa, a mužským, který je zase důsledkem tendence skloňovat cizí toponyma zakončená na konsonant podle vzorů rodu mužského.

Stovaa [sic] pohleděl k západu. Tam **měla** Laangfjället s Djupgravstotem¹³, Barfröhaagnu a Storätteshaagnu [sic]. **Popatřil** k severu. Tam **měl** Näsfjäll (Walter 1913: II 76).

Ustanovil tedy, aby Storaan **odložila** svoje jméno a **zvala** se Východním Dalälvem, aFuluälv [sic] aby **odložil** svoje jméno a **zval** se Západním Dalälvem (Ibid.: II 81).

Podobná nekonzistence se objevuje i u převodu toponyma *Grövelån*. Je vidět, že Walter v tomto směru nepovažoval za nutné vyvinout konzistentní překladatelskou strategii. Jak bylo zmíněno, Lagerlöfová rod v tomto kontextu nespecifikuje, a tak měl Walter možnost vlastní interpretace. Kterákoli volba, ať už rodu mužského, nebo ženského, by zachovala funkce textuální. Jelikož však Walter rody střídá, negativně ovlivňuje estetickou stránku textu a původní funkci textuální mění.

Uvedli jsme určité tendence zachovávat funkci klasifikační u určitých typů toponym. I ze zmíněných příkladů je však vidět, že Walter nemá zcela jasnou strategii či pravidla, kterých se drží v celém překladu. Někdy určitý typ toponyma transferuje, jindy částečně přeloží či kalkuje. Tak jako i ve zmíněných kategoriích jsou to například toponyma s lexémem *slätt* (rovina). Ta Walter vždy alespoň částečně překládá, ale v posledním výskytu takového toponyma sáhne k transferenci s vnitřní vysvětlivkou: *Söderslätt* ⇒ „jižní rovina“, ale *Vaksalaslätten* ⇒ „nížina Vaksalaslätten“.

Tak jako u Rypáčka, podívejme se nyní na Walterovu strategii zachovávat či redukovat člen v toponymech. U 68 z celkem 100 excerpt ETKK obsahujících v originálu člen určitý Walter tento člen zachovává, u 32 jej eliminuje. Konzistentně zachovává člen u jmen hor

¹³Zde nelze kvůli špatné kvalitě tisku usuzovat, zda je podoba toponyma „Djupgravstöttem“ nebo „Djupgravstotem“.

obsahujících lexém *fjället*, jmen ostrovů obsahujících lexém *ön* a jmen řek obsahujících lexém *ån*. Až na jednu výjimku člen zachovává i u jmen jezer obsahujících lexém *sjön*. U ostatních skupin jmen člen často redukuje. Walter, zdá se, má tendenci zachovávat člen spíše v nominativu a v ostatních pádech ho eliminovat, avšak není to pravidlem.

V kategorii konvenčních toponym pak také u Waltera převládá tendence člen zachovat. Z 61 relevantních toponym v této kategorii zachovává člen u 45 a u 16 jej eliminuje. Zde se nám však nějakou spolehlivou a obecněji platnou tendenci vysledovat nepodařilo. Zdá se tedy, že se Walter otázkou členů cíleně nezabývá.

Poslední oblastí, kterou by bylo vhodné zmínit v souvislosti s kategorií ETKK ve Walterově překladu, jsou překladatelské chyby. U Waltera se mnohdy objevují nepřesnosti v transferenci, např. *Halleberg* / „Helleberg“, *Stallmästargården* / „do Stallmestargördu“ a další, které popisujeme výše. Podobnou chybou je i transference toponyma *Hedströmmen* instrumentálem „Hedströmmem“, neboť pokud zde Walter odebírá člen určitý, ztrácí se opodstatněnost dvojitého „m“ (základní tvar je *Hedström*). Do této skupiny chyb lze zařadit i chybné odvozování adjektiv z toponym: *Glimmingehus* – „glimmingenský dům“, *Möre härad* – „mörský kraj“. Za diskutabilní považujeme i Walterovo odvozování typu *Närke* – „närecký“, ale za chybu jej neoznačíme, neboť Walter k tomuto postupu zřejmě sahá záměrně.

Lagerlöf	Walter	Lagerlöf	Walter
Östersjön	přes Baltické moře	Västra Dalälven	Západním Dalälvem
	blízko Východního moře (severský název Baltického moře)		västerdalälvských údolí
Östgötaslätten	rovina östergötlandská		údolí Västerdalälvenu
	östgötskou rovinu	Hjälstaviken	v hjälstaské zátocce
Dalälven	o Dalälvu		k Hjälstaviku
	při řece Dalelva		Hjälstaviken
	Dalälven	Oviksfjällen	ovikské hory
Östra Dalälven	Východním Dalälvem		od Oviksfjällenů
	österdalälvských jezer	Nordmarks härad	v Nordmarkenu
	nad Österdalälvenem		nordmarského kraje

Tabulka 10.14: Přehled nekonzistentních ekvivalentů ve Walterově překladu

Walter dále používá různé ekvivalenty jednoho toponyma, což nepovažujeme za postup motivovaný funkčně, a tudíž za chybu. Jedním takovým případem je Walterův převod toponyma *Östersjön* (Baltické moře). Při prvním výskytu Walter použil zavedený ekvivalent „Baltické moře“. Při druhém výskytu se však rozhodl změnit strategii a použil kalk s vnitřní vysvětlivkou: „Východní moře (severský název Baltického moře)“. Dále v textu pak už používá tento kalk. Chybou tedy v tomto případě nemyslíme samotný kalk, nýbrž náhlé rozhodnutí překladatele změnit ekvivalent a nezměnit zároveň i původní řešení. Různé ekvivalenty používá Walter i k převedení i dalších toponym, jak ukazuje tabulka 10.14.

Nejednoznačné odkazování na tenýž denotát ve Walterově překladu považujeme za okamžité rozhodnutí, nikoli za funkčně motivovanou strategii. Je ovšem možné se na tento fenomén dívat nikoli jako na chybu, nýbrž jako na projev celkové překladatelské metody, ve které přesnost převedení místopisných informací není klíčovým momentem.

O tom, že Walter neusiluje o přesnost, svědčí i zavádějící příklady vnitřní vysvětlivky a

částečného překladu. Určitý problém Walterovi také činí lexémy *öster* (východ) a *väster* (západ). Toponymum *Östra Vemmenhög* převádí jako *Západní Vemmenhög* a *Västerhavet* jako „Východní moře“. Domníváme se, že s tímto problémem souvisí i Walterův převod jednotky *Öresundskusten* (pobřeží Öresundu) výrazem „břehy Východního moře“, ačkoli pochopitelně nelze dokázat, že Walter si zde spletl počáteční skupinu hlásek *öres-* s *öster*, a celé toponymum tak nahradil zcela zavádějícím uvedeným výrazem. Zavádějícím proto, že Öresund je úžina na jihozápadě Švédska, a navíc Walter ekvivalent „Východní moře“ používá místo exonyma „Baltické moře“.

Nepřesné převedení, které je pravděpodobně motivováno neznalostí, spíše než cílenou operací, Walter použil i pro ekvivalent toponyma *Glimmingehus*, kde lexém *hus* znamená „hrad“. Převládajícím významem této jednotky je ovšem „dům“. Walter proto částečně překládá jméno tohoto zachovaného švédského hradu jako: „glimmingenský dům“ nebo „dům Glimminge“. Zdá se tedy, že Walter sáhl k prvnímu významu slova *hus* spíše z neznalosti alternativního významu jednotky. Nutno však uznat, že tento hrad díky své sklonité střeše připomíná svým tvarem dům. Přesto se domníváme, že Walterovým cílem nebylo přiblížit čtenáři podobu denotátu, nýbrž že se jednalo o nedostatečnou jazykovou vybavenost.

K dalším nepřesnostem patří již zmiňované „pohoří Nipjället [sic]“ (jedná se o horu), „Admirálský kostel“ (nejedná se o kostel pro admirály, nýbrž pro švédské námořnictvo) a uvést můžeme i výraz „götský průkop“, který je u Waltera ekvivalentem toponyma *Götakanal* (jedná se o průplav, který je jen zčásti uměle vybudován), „dědina Tisksaagen“ (*Tisksågen* je bývalá pila, nikoli vesnice) či ekvivalent „Sveina říše“ (*Svea rike* je název, ze kterého pravděpodobně vzniklo současné označení Švédska: *Sverige*, znamená „říše Sveů“).

Otázkou též je, jak hodnotit Walterovo psaní malých písmen u adjektiv odvozených od toponym. Například právě výše zmíněný výraz „glimmingenský dům“ kvůli malému písmenu na začátku vůbec nesignalizuje, že se jedná o jedinečný denotát. U tohoto ekvivalentu se ztrácí funkce individualizační, identifikační, konotativní i textuální. U ekvivalentů označujících u Waltera farnost/okres/kraj/kostel není ztráta funkce individualizační kvůli psaní malého písmene na začátku tak zásadní, jak již zmiňujeme u Rypáčka. U jiných denotátů však působí malé písmeno nelogicky. Příkladem mohou být označení řek, jezer apod. Když Walter používá malé písmeno u výrazů: „motalská řeka“, „vombské jezero“ nebo dokonce „kalmarský průliv“, přetváří je Walter ve výrazy apelativní, nebo píše tato propria v rozporu s pravidly pravopisu. Pokud se však jedná u Waltera o vědomou strategii, nedrží se jí bezvýhradně: „motalská řeka“/„Tabergská řeka“, „allboský kraj“/„Jösseský kraj“, „skalundský vrch“ (*Skalunda hög*), ale „Limeský vodopád“ (*Limesforsen*). Tato nejednotnost v pravopisu ztěžuje čtenáři orientaci v systému proprií v textu a komplikuje uplatnění funkce individualizační, identifikační, konotativní a textuální.

Shrňme nyní použití překladatelských postupů k převodu ETKK ve Walterově překladu. Walter, jak bylo řečeno, nejčastěji stále využívá transference, případně pouze nahrazuje grafém *å*. To se týká o něco více než 55 % excerpt (pokud počítáme všechny případy transkripce, tak více než 56 %). Ve zhruba 46 % výskytů nedoplňuje Walter žádnou dodatečnou informaci a funkce klasifikační a konotativní se tedy ze samotného propria ztrácejí (může ji ovšem do jisté míry nahradit kontext). Funkci identifikační pak ve Walterově překladu omezuje jednak nekonzistentní nakládání se členy, nejasná stra-

tegie převodu jednotlivých skupin toponym, ale také transkripce, která pouze ve dvou případech slouží k přiblížení zvukové realizace originálu čtenáři, jinak se jedná pouze o nahrazení výše zmíněného grafému (tj. zhruba 11 % excerpt). V ostatních případech však Walter využívá postupy, které funkci klasifikační alespoň do určité míry zachovávají: částečného překladu, kalku, vnitřní vysvětlivky či sémantické aproximace.

Přenesení funkcí originálu ovšem do různé míry omezují Walterovy překladatelské chyby. Pokud do překladatelských chyb započítáváme nekonzistentní ekvivalenty, nepřesné vnitřní vysvětlivky či zavádějící částečný překlad, nekonzistentní odkazování na rod, výjimečné používání velkých písmen u jednotek, které jindy ve Walterově překladu mají písmeno malé, a různé nepřesnosti v transferenci, činí chyby zhruba pětinu excerpt ETKK.

10.3.3 Existující toponyma konvenční kategorizační v ohlasu T. E. Tisovského

Kategorie ETKK dále doplňuje pohled na velmi zajímavou překladatelskou metodu T. E. Tisovského, jejíž nárys nám poskytla již analýza toponym z kategorie ETK (kapitola 10.2.3).

Lagerlöf	Str.	Tisovský	Str.
Västra Vemmenhög's socken	7	ve vesničce Habřinách	5
Östersjön	15	přes moře	17
Söderslätt	19	Rovina v jižních Čechách k jihočeské dolině	20
Vombsjön	24	na kraji Růžového rybníka	23
Kullaberg	53	na Hadí hoře	54
Ronneby å	92	na řece Lužnici	73
Lilla Karlsön	137	malý ostrov Karlův	101
Kråkåsen	168	na vraních pahorcích	106
Taberg	187	v březovém lesíku nedaleko města, které poznají podle obrovské, věkovité lípy – u Kamenice nad Li- pou.	128

Tabulka 10.15: Přehled ekvivalentů ETKK v ohlasu T. E. Tisovského

Ani v této kategorii toponym nepoužívá Tisovský k převodu transferenci nebo transkripce, a dokonce ani částečný překlad (pouze dvakrát používá kalk). Naopak u něj najdeme příklady volného překladu, lokalizace či generalizace.

Jak už jsme uvedli u kategorie ETK, Tisovský příběh lokalizuje. Jelikož děj v originálu začíná v jižním Švédsku, lokalizuje ho Tisovský do funkčně analogického prostředí jižních Čech. A tak například toponymum *Söderslätt*, které označuje nížiny v jižním Švédsku, lokalizuje a generalizuje jako: „rovina v jižních Čechách/jihočeská dolina“. Podobně pak jméno řeky *Ronneby å* nahrazuje lokalizací „řeka Lužnice“. Poněkud komplikovanějším příkladem lokalizace je ekvivalent hory *Taberg*, kterou Lagerlöfová vybrala jako výrazný orientační bod, který slouží divokým husám jako místo setkání. Husy si v Tisovského ohlasu neurčí jako místo setkání nějakou jihočeskou horu, nýbrž se setkají:

v březovém lesíku nedaleko města, které poznají podle obrovské, věkovité lípy
– u Kamenice nad Lipou (Tisovský 1913: 128).

Tisovský vybírá jiný výrazný prvek v krajině, a zachová tak v obecné rovině textuální funkci této jednotky. Zde bychom tedy také svým způsobem mohli hovořit o volném překladu.

Podobným případem je i ekvivalent oblasti, odkud Nils pochází: *Västra Vemmenhögs socken* (farnost Západní Vemmenhög) – „vesnička Habřiny“. I ten můžeme na první pohled považovat za lokalizaci. Spíše však tuto jednotku musíme označit za volný překlad, neboť Habřiny se nám nepodařilo na mapě nalézt. Domníváme se tedy, že Tisovský ani nehledal existující lokalitu, nýbrž pouze vhodně znějící jméno. Snad byla jeho volba nevyužit existující toponymum i záměrná. Volný překlad použil Tisovský k převodu i dalších dvou jednotek v originálu: jezera *Vombsjön* – „Růžový rybník“ a hory *Kullaberg* – „Hadí hora“. Vše nasvědčuje tomu, že se nejedná o existující toponyma, nýbrž o ekvivalenty, které plní v obecné rovině klasifikační funkci originálu, nečiní si však nárok na přesné zachování funkce textuální a dalších základních funkcí. Naopak však můžeme konstatovat, že získávají nové funkce specifické. Působí esteticky, vyvolávají emoce a mají i funkci deskriptivní, resp. charakterizační.

Kalk využívá Tisovský k převodu toponyma *Kråksåsen* – „vrání pahorky“, a tak přenáší jednak klasifikační a konotativní funkci, ale obnovuje i funkci charakterizační. Do tohoto pohoří totiž zasazuje Lagerlöfová Nilsovo dobrodružství s vrány. Tisovský tedy využívá toho, že Lagerlöfová v originálu aktualizuje neaktivní funkci charakterizační této jednotky, aby si její čtenáři jméno lépe zapamatovali. Malé písmeno na začátku zde vypadá spíše jako nedopatření (tedy že Tisovský ve skutečnosti nechtěl odstranit individualizační funkci jednotky), přestože můžeme jednotku chápat také jako generalizaci (pahorky, kde žijí vrány). Dalším kalkem v této kategorii je „malý ostrov Karlův“ (*Lilla Karlsön*), o němž hovoříme již v kapitole o ETK (10.2.3).

Jednoznačným příkladem generalizace je Tisovského převod jména *Östersjön* (Balt) apelvativem „moře“. Opět zde Tisovský zachovává funkci jednotky obecně (zejména konotativní a klasifikační), aniž by se snažil o zachování funkce identifikační.

Když se podíváme souhrnně na Tisovského strategii převodu existujících toponym, vidíme, že Tisovský upřednostňuje maximální omezení geografických údajů a zkrácení rozsahu původního díla. Pokud se však toponyma rozhodne ve svém ohlasu nějakým způsobem zachovat, spíše se kloní k zachování funkce textuální v obecné rovině a jsme též svědky přidávání funkcí specifických. Celkově pak Tisovský lokalizuje děj do kultury jazyka překladu, o čemž svědčí nejen výše analyzovaná toponyma, ale již jméno samotného hrdiny: Petr Koudela. Ani Tisovského ohlas však zcela neeliminuje povědomí cizího prostředí, neboť překladatel ponechal, ač v řeči nepřímé, jednu z kapitol zasazenou do téhož prostředí jako v originálu.

10.3.4 Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu D. Pallasové

Dagmar Pallasová opět na rozdíl od Rypáčka a Waltera nejčastěji využívá výpustku. Platí zde totéž jako ve skupině ETK. Pallasová někdy vypouští jen samotné proprium, někdy celý odstavec a dokonce vypouští i celé kapitoly. Z excerpovaných ETKK vypouští zhruba 42 %, což je množství skutečně významné.

Pallasová vypouští celou kapitolu *Den stora fjärilen* (dosl. Velký motýl), která obsahuje pověst o tom, jak získal ostrov Öland svůj charakteristický tvar. Je to kapitola, kterou Lagerlöfová v originálu využila jako pomůcku pro lepší zapamatování tvaru tohoto

celkem excerpt ETKK	215	100,0%
Výpustka	91	42,3%
Částečný překlad	46	21,4%
Transference	45	20,9%
Výslovnost	23	10,7%
Generalizace	22	10,2%
Chyby	19	8,8%
Transference s vnitřní vysvětlivkou	15	7,0%
Transference s výslovností	13	6,0%
Poznámka	13	6,0%
Kalk	12	5,6%
Transference s poznámkou	6	2,8%
Redukce	4	1,9%
Sémantická aproximace	2	0,9%

Tabulka 10.16: Orientační přehled postupů převodu ETKK v překladu D. Pallasové

ostrova. Vypuštění kapitoly nijak neovlivní hlavní linii příběhu o Nilsovi. Podobně, jak už zmiňujeme v souvislosti s ETK, vypouští Pallasová i kapitolu, která vypráví o tom, jak Bůh a svatý Petr tvořili Småland a Skåne (*Sagan om Småland* – Pověst o Smålandu). Opět kapitola neovlivní Nilsův příběh, je pouze pedagogickou pomůckou k přiblížení látky. Je též možné, že svou roli v rozhodnutí vypustit tuto kapitolu sehrála i převládající náboženská tematika. Nesmíme totiž zapomínat, že překlad D. Pallasové vychází poprvé v roce 1957, tedy v období, které křesťanské věrouce nebylo nakloněno. Tuto domněnku by podporovala i skutečnost, že analogické kapitoly *Sagan om Uppland* (dosl. Pověst o Upplandu), ve které vystupují pouze personifikované švédské kraje, a *Sagan om Jämtland* (dosl. Pověst o Jämtlandu), odkazující ke staré pohanské mytologii, v překladu Pallasové zachovány zůstávají.

Pedagogickou pomůckou je i celá kapitola o řece *Dalälven*, ve které se děti dozví velké množství detailů o přítocích i cestě této řeky krajinou. Opět se jedná o zcela samostatnou kapitolu, nijak nezasahující do hlavní linie příběhu. Kapitola *Vid kyrkorna* (dosl. U kostelů) obsahuje popis křesťanského života obyvatel okolí jezera Siljan. V této kapitole Nils pouze pozoruje krajinu a její obyvatele, kteří se chystají do kostela, účastní se některého církevního obřadu a podobně. I zde se mohla na rozhodnutí Pallasové nezahrnout tuto kapitolu podílet atmosféra padesátých let v Československu. S jistotou to však tvrdit nelze. Samotná kapitola totiž nepřináší téměř žádné zásadní informace o Švédsku a je velmi krátká, takže Pallasová ji mohla vypustit prostě jen z toho důvodu, že ji považovala za zbytečnou zátěž pro českého dětského čtenáře.

Pallasová pak vypouští ještě další postranní příběh ke konci celé knihy, a to celou kapitolu *En stor herrgård* (dosl. Velké panství), včetně vložené pověsti o Västergötlandu (*Sagan om Västergötland*). Také zde by bylo lze spekulovat, že vyprávění o dobrotivém a osvětleném majiteli panství a jeho synovci, kteří ze soucitu s lidem založili seminář pracovního vyučování pro učitele, nemuselo vyhovovat ideologickým nárokům doby. Opět však lze tuto skutečnost vysvětlovat i lokálním významem historie semináře v Nääsu, již Pallasová neviděla důvod cílovému čtenáři zprostředkovat.

Kapitolu *Djurens nyårsnatt* (přibližně: Zvířata o novoroční noci) Pallasová pouze shrne jako:

hrůzostrašnou historku o lesním duchu, který zasvěcoval pokojná domácí zví-

řata dravé lesní zvěři (Pallasová 1967: 330).

Všechna toponyma z této kapitoly tedy vypouští, avšak je zajímavé, že ve slovníčku výslovnosti jedno z nich uvádí: *Blacksåsen* - blaksósen (Ibid.: 434). Pravděpodobně se pro vypuštění kapitoly rozhodla překladatelka až později během překladu a zapomněla slovníček aktualizovat (na což upozorňujeme i v případě toponyma *Krokek* v kapitole 10.1.4).

Ostatní toponyma, která Pallasová nevypouští, převádí téměř ve stejné míře transferencí jako částečným překladem. Obojí se podílí na celkovém počtu ETKK zhruba 21 %. Téměř třetina transferovaných toponym je však doplněna vnitřní vysvětlivkou a u třinácti procent z transferovaných toponym pak Pallasová doplňuje podrobnější poznámku. U těchto proprií tedy Pallasová vědomě postupuje tak, aby zachovala funkce konotativní, klasifikační a identifikační. Mnoho zbývajících toponym pak je nějakým způsobem přiblíženo samotným kontextem, neboť většinu méně významných jednotek, které jsou pouze bez bližšího komentáře v originálu zmíněny, Pallasová již vypustila. Poznámkou pak Pallasová přibližuje nejen toponyma transferovaná. Celkově je v poznámkách zmíněno zhruba 6 % převedených toponym.

Stručně se nyní podívejme, jak Pallasová překládá různé skupiny ETKK. Více než polovinu toponym obsahujících lexém *härad* Pallasová vypouští. U ostatních tento lexém překládá jako „kraj“ a původní základní toponymum transferuje: „kraj Sunnerbo/Jösse/Nordmarken“, nebo z něj vytváří adjektivum: „vemmenhögský kraj, Möreský kraj“. Vidíme, že ani Pallasová není v psaní velkých písmen konzistentní. V prvním případě převádí toponymum jako apelativum, ve druhém propriální charakter slova zachovává. Jména obsahující lexém *socken* zachovává Pallasová pouze dvě: *Västra Vemmenhögs socken* generalizuje jako „domovský okres“ a *Lillhärads socken* částečně překládá jako „lillhäralský okres“ (v druhém případě opět vidíme, že Pallasová píše adjektivum odvozené od toponyma s malým písmenem). Její řešení „domovský okres“ snižuje informační zátěž čtenáře a zachovává funkce původního toponyma spíše v obecné rovině – čtenář pochopí, že se jedná o oblast, odkud Nils pochází, aniž by k tomu potřeboval geografickou informaci. U druhého případu zachovává Pallasová funkce originálu. Ačkoli jednotka působí jako apelativum, prvek s funkcí klasifikační dostatečně signalizuje, že se jedná o jedinečný denotát, jak už jsme naznačovali u Rypáčka. Samotný zvolený překlad „okres“ je možná trochu zavádějící, protože vyvolává představu významnější a větší administrativní jednotky a zcela se z něj ztrácí konotace s rozdělením církevním. I v tomto případě lze spekulovat, že by se mohlo jednat o snahu redukovat církevní motivy. Slovo „okres“ je však na druhou stranu pro čtenáře snadno uchopitelné a známé na rozdíl pravděpodobně od pojmu „farnost“ či dokonce „osada“.

Jména ostrovů (viz. tabulka 10.17) u Pallasové až na dvě výjimky (Lidingö, Frösö) obsahují lexém „ostrov“, buď jako vnitřní vysvětlivku, nebo jako překlad. Jména *Lilla Karlsön* a *Stora Karlsön* jako Walter i Rypáček kalkuje. Doplňuje u obou též poznámku, ve které je stručně charakterizuje. Kalkuje i eliptickou variantu *Karlsön* (Karlův ostrov). V eliptických vyjádřeních se však s Lagerlöfovou neshoduje. Tam, kde autorka použije zkrácené *Lillön*, vypisuje celý ekvivalent, a naopak v dalším textu zkracuje *Lilla Karlsön* jako „Malý ostrov“. Všechny ekvivalenty však zachovávají funkce originálu, neboť z kontextu je patrné, že se jedná o stále tytéž denotáty.

U ostatních jmen ostrovů transferuje původní toponymum s vnitřní vysvětlivkou (os-

Lagerlöf	Pallasová	Pozn.
Vämmön	0	
Lilla Karlsön	Malý Karlův ostrov	P
Lillön	Malý Karlův ostrov	
Karlsön	Karlův ostrov	
Lilla Karlsön	na Malém ostrově	
Stora Karlsön	Velký Karlův ostrov	P
Visingsö	0	
Vinön	z ostrova Vinö	
Björnön	0	
Sollerön	0	
Lidingön	Lidingö	
Agön	0	
Alnön	ostrov Alnö	
Frösön	na Frösö	P
Väderöarnas stora ögrupp	0 (k velké skupině ostrovů)	
Marstrandsön	ostrovem Marstrand	

Tabulka 10.17: Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém *ö* v překladu D. Pallasové

trov Alnö, ostrov Vinö¹⁴), nebo částečně překládá: „ostrov Marstrand“ (*Marstrandsön*). Pouze v jednom případě použije Pallasová samotnou transferenci (Lidingö) a nezachovává funkci klasifikační a konotativní. Další transferované jméno ostrova – Frösö – je zmíněno v poznámce, a tak plní všechny funkce originálu. Celkem šest toponym tohoto typu Pallasová vypouští.

Lagerlöf	Pallasová
Ronneby å (kap)	U řeky Ronneby (kap)
Emån	0
Tabergsån	tok taberské říčky
Svartån	řekou Svartå
Kolbäcksån	0
Lillån	0
Sagån	0
Sagån	k řece Sagån
Grövelån (den)	0
Vanån	0

Tabulka 10.18: Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém *å* v překladu D. Pallasové

Z 10 excerpt ETKK obsahujících lexém *å*¹⁵ Pallasová převádí pouze 4 (viz. tabulka 10.18), tedy méně než polovinu. Dvakrát používá částečného překladu (taberská říčka, řeka Ronneby) a dvakrát transference s vnitřní vysvětlivkou (řeka Svartå, řeka Sagån). Vidíme tedy, že nemá pevnou strategii, co se transference původního lexému týče. Je zvláštní, že Pallasová zvolila generalizaci toponyma *Tabergsån* „taberská říčka“. Je ovšem možné, že jednotka v jejím překladu ve skutečnosti jako proprium funguje, navzdory malému počátečnímu písmenu.

V tabulce 10.19 vidíme, že jmen řek obsahujících lexém *älv* převádí Pallasová jen 5 a 7 vypouští. Opět vidíme, že původní lexém s klasifikační funkcí buď transferuje,

¹⁴Tématu redukce členů u toponym se budeme věnovat později.

¹⁵Dvě různá řešení převodu téhož toponyma považujeme za samostatné položky.

Lagerlöf	Pallasová	Pozn./Výsl.
Dalälven	řeky Dalälv	
Dalälven	0	
Sörälven	0	
Fjätälven	0	
Fuluälv	0	
Görälven	0	
(Älvdalen)	(údolí Älvdalen [sic])	
Östra Dalälven	0	
Västra Dalälven	0	
Ängermanälven	od řeky Ängermanu	
Klarälven	Klarälv	
Letälven	řeka Letälv	
Göta älv	k řece Göta	P/V

Tabulka 10.19: Orientační přehled ekvivalentů jmen řek obsahujících lexém *älv* v překladu D. Pallasové

nebo překládá. Všechny transference plní funkce originálu. Mají buď vnitřní vysvětlivku (řeka Dalälv, řeka Letälv), nebo je klasifikační funkce, která by se mohla transferencí ztratit, zajištěna kontextem (řeka [...] Klarälv). Pak Pallasová však sahá k nové strategii a klasifikační člen překládá: „řeka Ängerman“ (*Ängermanälven*) a „řeka Göta“ (*Göta älv*). Funkce klasifikační a konotativní je tak zachována, ale je poněkud omezena funkce identifikační.

V převodu jmen kostelů *Lunds domkyrka*, *Tyska kyrkan*, *Storkyrkan*, *Admiralitetskyrkan* a *Askers kyrka* se Pallasová v zásadních rysech shoduje s Walterem. Překládá slovo *kyrka* a z označení lokality (*Lund*, *Asker*) odvozuje adjektiva. Jména kostelů jsou tak generalizována: „lundský chrám“, „askerský kostel“. Pokud lze, Pallasová překládá celé jméno (Německý kostel, Velký kostel, Admirálský kostel). Blíže o těchto ekvivalentech pojednáváme v analýze Walterova překladu v kapitole 10.3.2.

Od Waltera se pak Pallasová liší převodem druhého výskytu toponyma *Storkyrkan* (homonymní název označuje dva odlišné denotáty). Tentokrát ho Pallasová transferovala a přímo v textu přiblížila vnitřní vysvětlivkou: „Storkyrkan, to jest Velký kostel“. Navíc jméno uvádí ve slovníčku výslovnosti: „Storkyrkan – stúrčyrkan“, čímž zajistí informaci o zvukové podobě jména. Důvodem, proč první homonymní toponymum překládá a toto transferuje, pravděpodobně je, že v druhém případě se jedná o významný stockholmský kostel, a zachování funkce identifikační proto Pallasová zřejmě považovala za užitečné. Současnou aktualizací funkce deskriptivní/charakterizační pomáhá čtenáři vytvořit si o denotátu konkrétnější představu a pochopit, že jde o významné místo.

Jména jezer obsahující lexém *sjö*¹⁶ Pallasová také z větší části (11 toponym z 19) vypouští. Další dvě generalizuje. Jméno *Hornborgasjön* pouze shrne konstatováním „a jinde“ a jméno zálivu *Saltsjön* (dosl. Slané jezero) generalizuje jako „oblast Baltského moře“. Tento postup lze však také označit za deskripci. Myšlenka Pallasové pravděpodobně byla zdůraznit, že Lidingö, jeden z ostrovů u Stockholmu, neleží na jezeře Mälaren, nýbrž již v oblasti, kde se sladká voda z tohoto jezera mísí se slanou vodou Baltu. Celkově však tato informace z textu vyplývá jen velmi implicitně a domníváme se, že bez bližšího vysvětlení zeměpisných specifik Stockholmu nebude pro čtenáře tato formulace sdílná:

¹⁶Počítáme sem i toponymum *Saltsjön*, které neoznačuje jezero v pravém slova smyslu, nýbrž záliv.

Lagerlöf	Pallasová	Výsl.
Vombsjön	Vombského jezera	
Oppmannasjön	0	
Ivösjön	0	
Munksjön	Munskému jezeru	
Stora Djulö sjö	djulöské jezero	
Grövelsjön	0	
Vansjön	0	
Idresjön	0	
Särnasjön	0	
Hormundsjön	0	
Orsasjön	0	
Insjön	0	
Hornborgasjön	a jinde	
Saltsjön	v oblasti Baltského moře	
Mellansjö	0	
Storsjön	za jezerem Storsjön	stúršön
Laxsjön	0	
Frykensjöarna	Frykská jezera	
Ringsjön	jezero Ringsjön	ringšön

Tabulka 10.20: Orientační přehled ekvivalentů jmen jezer obsahujících lexém *sjö* v překladu D. Pallasové

En dag hade en fiskare, som bodde på Lidingön ute i Saltsjön, styrt sin båt inåt Mälaren, och där hade han haft så god tur med fisket, att han hade glömt att resa hem i tid (Lagerlöf 1988).

Jednoho dne zamířil se svým člunem do Mälarenu rybář, **bydlící na Lidingö v oblasti Baltského moře**, a měl tam při lovu takové štěstí, že se zapomněl vydat včas na cestu domů (Pallasová 1967: 307).

Ačkoli Pallasová snad uvedenou formulaci nedosahuje přesně kýženého výsledku, vidíme zde jasnou strategii nahradit pojem jeho obsahem, a tak směřovat k lepšímu zpřístupnění klíčových informací v originálu s ohledem na dětského čtenáře.

K převedení ostatních jmen jezer používá podobné dvě strategie jako i Rypáček a Walter. První je částečný překlad (Vombské jezero, Munské jezero). U tohoto postupu se sice ztratí část funkce identifikační, neboť přesné znění toponyma v originálu se čtenář nedozví, ale ostatní funkce, především funkce klasifikační, zachovány zůstanou. Jednou Pallasová původní název redukuje a mění proprium v apelativum: *Stora Djulö sjö* – „djulöské jezero“. Je možné, že důvodem k redukci lexému *stor* (velký) je, že Pallasová jméno zámku, ke kterému jezero patří (*Stora Djulö*), transferuje. Atribut vytvořený tohoto dvojslovného názvu by pravděpodobně Pallasové nepřípadal přijatelný: „*Stora Djulöské jezero“. Analýza jednotky *Stora Djulö sjö* je obtížná proto, že ji lze z určitého pohledu vykládat jako apelativum s atributem. Oficiální jméno jezera totiž je *Djulösjö*. Z pozice jednotky v originálu nicméně vyplývá spíše propriální funkce, neboť opakování atributu by bylo pouhým pleonasmem. Podívejme se na bezprostřední ko-text:

*När det led mot kvällen den dagen, flög vildgässen fram över ett gammalt Sörmlandsgods, som kallas **Stora Djulö**. Det stora, vita boningshuset låg med lövträsparken bakom sig, och framför sig hade det **Stora Djulö sjö** med dess utskjutande uddar och kulliga stränder* (Lagerlöf 1988: 262).

Když se chýlilo k večeru, letěly divoké husy přes starý sörmlandský statek jménem **Stora Djulö**. Za rozlehlou bílou obytnou budovou se rozkládal park s listnatými stromy, před ní leželo **djulöské jezero**, jehož pahorkaté břehy vybíhaly do vody v podobě ostrohů (Pallasová 1957: 203).

To, že Pallasová zachovává alespoň částečně atribut „djulöské“, naznačuje určité váhání mezi postupem zcela generalizovat původní toponymum výrazem „jezero“, nebo zachovat do určité míry upřesnění, které ovšem zde tak jako tak vyplývá z bezprostředního kontextu. Pouhé apelativum „jezero“ by tedy splnilo funkce stejné, jako upřesněná varianta „djulöské jezero“. Avšak jednotka psaná s velkým písmenem: „Djulöské jezero“ by zachovala všechny funkce originálu včetně individualizační a nebyla by nijak větší záležitostí jen díky velkému písmenu. Je tedy opět možné, že Pallasová má na mysli proprium, a pouze nepřizpůsobuje pravopis. Pallasová též zahrnuje do slovníčku výslovnosti jméno *Stora Djulö*, a tak čtenář může odvodit i zvukovou podobu adjektiva „djulöské“.

Druhým postupem u Pallasové k převodu těchto ETKK je transference s vnitřní vysvětlivkou (jezero Storsjön, jezero Ringsjön), která převádí všechny funkce originálu. Pallasová též uvádí výslovnost těchto proprií, neboť výslovnost skupiny „sj“ je v češtině diametrálně odlišná od výslovnosti ve švédštině.

Lagerlöf	Pallasová	Pozn.	Výsl.
Kullaberg	Kullaberg		kullaberj
Ryssbergets tvära brant	0		
Taberg	Taberg	P	taberj
Omberg	0/ hora Omberg		omberj
Kilsbergens höga vägg	vysokou hráz Kilsber- ských vrchů		
Idreberget	0		
Hyckjeberget	0		
Väsaberget	0		
Gesundaberget	0		
Lerdalsberget	0		
Stora Kopparberget	k Velké rudné hoře/ z Velké měděné hory		
Storberget	0		
Blackåsen	0		blaksósen
Östberget	Na Östbergetu/ z hory Österberget	P	östberjet
Almåsaberget	Almåsberget		almósaberjet
Halleberg	0		
Hunneberg	0		
Mösseberg	0		
Åleberg	0		

Tabulka 10.21: Orientační přehled ekvivalentů jmen hor obsahujících lexém *berg* v překladu D. Pallasové

Z 20 jmen hor s lexémem *berg* (viz. tabulka 10.21) Pallasová 13 zcela vypouští. Jedno pak vypouští, ale při druhé zmínce ho již transferuje. Šest těchto toponym Pallasová ve svém překladu ponechává. Vidíme, že v této skupině Pallasová nejčastěji transferuje a vždy uvádí výslovnost. Jednou dokonce uvádí výslovnost toponyma, které vypouští, jak jsme již zmínili („blaksósen“). Třikrát Pallasová využívá vnitřní vysvětlivku (hora

Lagerlöf	Pallasová	Pozn.	Výsl.
Långfjället	0		
Näsfjäll	0		
Nipfjället	0		
Fulufjäll	0		
Oviksfjällen	Ovikské hory/pohoří		
Klövsjöfjället	Klövsjöfjället		klövšöfjället
Anarisfjället	Anarisfjället		
Västerfjället	Västerfjället		
Frostviksfjällen	od Frostvikských hor		
Helagsfjället	k Helagským horám		
Sonfjället	Sonfjället		

Tabulka 10.22: Orientační přehled ekvivalentů jmen hor obsahujících lexém *fjäll* v překladu D. Pallasové

Omberg apod.) a k převodu jednoho tohoto toponyma používá sémantické aproximace „Velká rudná hora“, načež se přiklání ke kalku „Velká měděná hora“ (*Stora Kopparberget*). Pro Pallasovou tedy bylo pravděpodobně prioritní zachovat původní formu propria a funkci identifikační. Funkce konotativní je zajištěna buď kontextem, nebo vnitřní vysvětlivkou. V posledním zmíněném případě však Pallasová upřednostňuje aktualizovanou funkci deskriptivní (Lagerlöfová zde vypráví pověst o historii dolů na měď, a tak je sémantický obsah jména *Stora Kopparberget* aktualizován) před funkcí identifikační. Avšak patrně z nepozornosti dvakrát překládá též toponymum jinak, což do určité míry snižuje kohezi textu překladu.

Čtyři jména hor obsahující lexém *fjäll* Pallasová vypouští, 4 transferuje a 3 částečně překládá. U transferovaných jmen preferuje Pallasová funkci identifikační a funkci konotativní zajišťuje kontext. Ve třech případech však funkce identifikační ustupuje funkci konotativní a Pallasová kategorizační prvek překládá (Ovikské/Frostvikské hory). V jednom z těchto částečných překladů však v češtině používá plurál v rozporu s originálem *Helagsfjället* – „k Helagským horám“, čímž mění i původní funkci konotativní.

Operace se členem určitým	Počet excerpt
Eliminace členu ETKK	13
Zachování členu ETKK	17
Přidání členu ETKK	1
Eliminace členu ETK	0

Tabulka 10.23: Orientační přehled eliminace a zachování členu ETK a ETKK v překladu D. Pallasové

U Pallasové již lze vysledovat poněkud jasnější přístup k postpozitivnímu členu určitému, který bývá součástí toponym. V kategorii existujících toponym konvenčních Pallasová neredukuje člen nikdy. Pokud tedy toponymum transferuje, ponechává ho v identické podobě, ať už je jeho součástí člen, či nikoli. Tak důsledně zachovává funkci identifikační.

V kategorii existujících toponym konvenčních kategorizačních však Pallasová již člen ve 13 případech odstraňuje, v 17 transferuje a v jednom případě dokonce přidává. U jmen ostrovů s lexémem *ön* člen vždy odebírá, což je také případ jmen řek člen (výjimkou je „řeka Sagån“). Naopak jména hor a pohoří si v překladu Pallasové svůj člen pravidelně ponechávají, stejně tak i transferovaná jména jezer. Zdá se tedy, že Pallasová jména hor a jezer považuje za lexikalizovanější než jména ostrovů a řek. U nich pravděpodobně více vnímá jejich funkci klasifikační a člen nepovažuje za nedílnou součást. Funkce identifi-

kační u těchto jednotek je tedy částečně omezená. Člen totiž u těchto toponym může být prvkem rozlišení jména konvenčního a konvenčního kategorizačního. Například toponymum *Tiveden* označuje les a *Tived* je jméno obce. Podobně označují obce i varianty bez členu jména řeky *Svartån/Svartå* a jméno zálivu *Rättviken/Rättvik*. Je tedy vidět, že člen určitý není jen fakultativním prvkem toponyma, nýbrž ovlivňuje funkci identifikační, klasifikační a konotativní.

Také v překladu D. Pallasové narazíme na některé nemotivované změny informací v originálu. Poměrně často se v překladu objevuje záměna grafému *ä* za *å* (*Söderslätt* ⇒ „*Söderslätt“, *Ålvdalen* ⇒ „údolí *Ålvdalen“ apod.). Kromě chyb pravopisného charakteru, které brání uplatnění funkce identifikační, jsme za chyby považovali také nekonzistentní převod téhož toponyma různými ekvivalenty („Hjälstaský záliv/Hjälstaská zátoka“ apod.) a nepřesné případy vnitřní vysvětlivky/částečného překladu („malé městečko zvané Tisksågen“, „starý zámek v Örbyhusu“, „k Helagským horám“), které omezují funkci konotativní, klasifikační či textuální. Celkem jsme za chyby v této kategorii označili přibližně 9 % excerpt ETKK.

Pallasová tedy projevuje zcela jasnou tendenci snižovat informační zátěž cílového čtenáře tím, že redukuje množství proprií v cílovém textu buď výpustkou nebo generalizací. U zbylých toponym pak Pallasová preferuje zachování funkce konotativní a klasifikační, což zajišťuje u transferovaných proprií poznámkou, vnitřní vysvětlivkou, nebo převedením sémantického obsahu původní jednotky. Poznámky jsou však uvedeny mimo samotný text příběhu ve zvláštní kapitole a v textu na ně není žádný odkaz. Je tedy pravděpodobné, že značná část čtenářů tyto poznámky objeví až po přečtení knihy a zmíněné funkce tak převedeny nebudou. Stále tu však k jejich zachování existuje jasný potenciál. Funkce identifikační původních proprií není, zdá se, pro Pallasovou prioritou, neboť jak řečeno, mnoho ETKK vypouští. Avšak u převedených toponym tato funkce až na některé případy také zachována je a vidíme, že Pallasové záleží na tom, aby čtenář o nejdůležitějších denotátech získal dodatečné informace, včetně informace o výslovnosti.

10.3.5 Existující toponyma konvenční kategorizační v překladu D. Hartlové

Aurellovi ve své zkrácené verzi NH zachovali pouze 23 ETKK, která se vyskytují v původním díle. Opět tedy již samotný výchozí text velmi snižuje informační hustotu původního díla. Hartlová nejčastěji používá transferenci (9 případů), ale ta je ve 2/3 výskytů doplněna vnitřní vysvětlivkou a v jednom případě bezprostřední kontext jasně zajišťuje funkci konotativní. Pouze ve 2 případech tedy funkce konotativní transferovaných jednotek není zajištěna bezprostředním kontextem nebo cíleným překladatelským postupem. Až na tyto dvě jednotky tedy čtenář bude mít alespoň rámcovou představu o denotátu (je zajištěna funkce konotativní a klasifikační), a zároveň se dozví původní formu propria (je zajištěna funkce identifikační).

Dalším nejčastějším postupem je v překladu Hartlové částečný překlad, který směřuje k zachování funkce klasifikační. Tento postup jsme zaznamenali u 7 excerpt. V jednom případě však není jasné, zda se nejedná spíše o transkripci. Hartlová toponymum *Götakanal* převádí jako „Götakanál“. Obě jednotky se tedy liší pouze vyznačenou délkou hlásky. Pro postup transkripce by v tomto případě hovořil i fakt, že překlad by v češtině vyžadoval rozdělení kompozita na apelativum a jeho atribut (kanál Göta/Götský kanál). Výsledný ekvivalent se velmi blíží transferenci a do velmi vysoké míry zachovává funkci

identifikační. Zároveň však zdůraznění sémantického prvku českou diakritikou zajišťuje funkci klasifikační. Je to tedy kompromis mezi zachováním původní podoby propria a přiblížením se českému dětskému čtenáři. Toto jméno má v češtině sice exonymum „Götský průplav“, ale Hartlová jej nevyužívá. Můžeme spekulovat, že důvodem je snaha zachovat původní znění propria.

Podobně jako ostatní překladatelé (kromě Tisovského) překládá Hartlová jednotky *härad* (okres) a *socken* (farnost). V jejím podání však jednotky neztrácejí funkci individualizační: „farnost Fellingsbro“ a „okres zvaný Tjust“. Funkce identifikační i konotativní je plně zachována.

Hartlová sice transferuje sémantický prvek *älv* (řeka) ve jménu *Dalälven*, avšak téměř synonymní *å* překládá: *Ronneby å* – „řeka Ronneby“. Důvodem zde však je pravděpodobně spíše fakt, že v prvním případě je lexém součástí kompozita a v druhém nikoli. Částečný překlad sice funkci identifikační zachovává v nižší míře než transference, avšak tato funkce se ve zmíněném příkladě rozhodně neztrácí, stejně jako ani u dalších příkladů částečného překladu: „jezero Vomb“ a „Hallandský hřeben“.

Jak řečeno, částečný překlad pomáhá zachovat funkci klasifikační. V jednom případě však tuto funkci nepřevádí a zároveň omezuje i funkci identifikační. Jedná se o ekvivalent *Torne träsk* – „bažina Torne“. Slovo *träsk* sice nejčastěji znamená „bažina“, avšak v Norrlandu se slovo používá k označení jezera (např. *Aborrträsk*, *Storträsk* apod.). Toto převedení považujeme za nemotivovanou změnu funkce klasifikační a konotativní, a tedy za chybu.

Kalkem převádí Hartlová, tak jako ostatní překladatelé, jméno *Lilla Karlsö*, které tak plní všechny funkce originálu, jak již zmiňujeme výše. Kalkem převádí Hartlová ještě jméno *Blåkulla* (Modrý vrch), které jsme u ostatních překladatelů samostatně neanalyzovali. V textu má toto jméno více rovin funkcí. Jednak je zmíněno v souvislosti s pověrou, že na toto místo se o Velikonocích slétají čarodějnice. Analogickým místem jsou v českém prostředí například „Petrovy kameny“. V tomto významu se však nejedná o konkrétní existující místo. Zároveň se však jedná o toponymum, které označuje celou řadu hor. Lagerlöfová zde aktualizuje sekundární konotace, opět jakožto pedagogickou pomůcku k zapamatování. V základní rovině jde tedy Lagerlöfové o popsání geografické skutečnosti (funkce identifikační), ale sekundární funkcí toponyma je vyvolat specifické konotace. Funkce deskriptivní se zde neuplatňuje (mimo jiné proto, že jméno pravděpodobně pochází z německého *Blockberg*, a nemá tedy s označením barvy (*blå*) nic společného¹⁷). Kalk zachovává pouze funkci klasifikační a aktualizuje funkci deskriptivní. Získává však novou funkci estetickou. Ke stejnému postupu se uchýlil i Walter. Rypáček se naopak soustředil na funkci konotativní, když překládá sémantickou aproximací „Babí hora“. Pallasová jméno vypouští.

Posledním případem kalku je převod jména vodopádu *Stora Sjöfallet*. Hartlová se rozhodla nezachovat individualizační a identifikační funkci, a naopak zachovat funkci konotativní a klasifikační: „velký jezerní vodopád“.

Druhým případem generalizace je pak způsob, jak Hartlová převádí jméno *Söderslätt* (dosl. jižní rovina) – „na jihu“. Hartlová zde upřednostnila funkci klasifikační a lokalizační před identifikační.

Jak již zmiňujeme v kapitole pojednávající o ETK, Hartlová připojuje poučení o výslovnosti švédských jmen v samostatné kapitole. Explicitně zmiňuje 3 ETKK. V této

¹⁷Viz. Wikipedia: <<http://sv.wikipedia.org/wiki/Blåkulla>>

kapitole se však čtenáři dozví obecně platná pravidla, jimiž se výslovnost ve švédštině řídí.

Ve zkrácené verzi NH se nevyskytuje mnoho toponym s lexikalizovaným členem určitým, avšak pokud Hartlová jméno transferuje, člen důsledně zachovává (9 toponym). Pouze jednou člen nezachovává, a to v případě jednotky *Götaälvens mynning* (dosl. ústí [řeky] Götaälv). Nejběžnější tvar tohoto toponyma je však bez členu určitého, a ten také Hartlová používá: „řeka Götaälv“. O eliminaci členu zde tedy hovořit nelze.

Podíváme-li se tedy souhrnně na překlad D. Hartlové, vidíme zde určitou tendenci zachovávat funkci identifikační pomocí transference či překladu pouze částečného. Na druhou stranu je zde však také jasná strategie zachovat funkci klasifikační a konotativní tím, že se čtenář v případě, že kontext neposkytuje dostatečné informace, dozví, o jaký typ denotátu se jedná.

11 Funkce originálu a cílového textu

Podívejme se nyní na původní dílo Selmy Lagerlöfové *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* z hlediska *scoposu* (viz. kapitola 3). Vzhledem k původnímu zadání, podle kterého autorka pracovala, lze shrnout, že se jedná o text s hlavní funkcí informativní. Jeho účelem je, aby adresát (dítě ve věku kolem 10 let) získal nové vědomosti z oblasti švédské vlastivědy. Zároveň se však jedná o text literární, mezi jehož hlavní funkce patří i funkce estetická. Tento text má rozvíjet fantazii dětí, působit na ně esteticky a upoutat jejich pozornost zajímavým příběhem. Tato rovina textu má být pomůckou pro děti, aby si lépe zapamatovaly nové informace. V neposlední řadě má text také funkci výchovnou, neboť obsahuje řadu morálních poselství.

Autorka tedy na svůj budoucí text kladla požadavek uměleckosti, ale také informační přesnosti. Autorka dále předpokládala, že text bude využíván k výuce ve školách, a tedy že dětem může učitel pomoci v případě, že by jejich informační vybavenost nestačila k pochopení textu.

11.1 Funkční pohled na Tisovského ohlas

Nyní se podívejme ve stručných obrysech na analyzované překlady. Naše analýza prokázala, že Tisovský se od ostatních překladatelů markantně liší specifickou překladatelskou metodou. Velmi zkracuje původní dílo a zachovává pouze jeho nejvýraznější prvky. To samo o sobě snižuje informační zátěž čtenáře. Informační rovinu textu však Tisovský neopouští zcela. Nahrazuje informace v originálu funkčně ekvivalentními informacemi o cílové kultuře. Téměř celé dílo je lokalizováno do cílové kultury a původní kultura originálu je zachována jen symbolicky prostřednictvím jedné nelokalizované kapitoly. Ani zde však žádné *proprium* nemá pro čtenáře exotické znění, neboť ho Tisovský převádí buď kalkem nebo zavedeným překladem.

Cílem Tisovského je tedy také podat informace vlastivědného charakteru. Nikoli však tyto informace zachovat absolutně, nýbrž je přizpůsobit cílovému čtenáři. Také objem informací je velmi snížen. Faktická rovina textu tedy zůstává zachována jen v obecné rovině – Tisovský si uvědomuje původní záměr autorky působit na vzdělávání cílového čtenáře – v jeho podání je však rovina informační sekundární, jak se prokázalo analýzou existujících toponym.

Hlavním těžištěm Tisovského ohlasu je příběh. Tento příběh je, na rozdíl od vlastivědných informací, stejně sdílný pro cílového i původního čtenáře. Na analýze fiktivních zoonym vidíme, že Tisovský se snaží, aby jeho dílo bylo esteticky působivé. Jména, která v originálu slouží k posílení funkce informační (např. jména divokých hus), v Tisovského ohlasu mají hlavně funkci estetickou a expresivní. Faktické informace se nezachovávají, ale zachovávají se funkce konotativní. Také u ostatních fiktivních zoonym, která mají v originálu deskriptivní/charakterizační funkci, u Tisovského vždy převládá snaha k dosažení estetického ekvivalentu, který zároveň bude mít zmíněné funkce. Zásadní tedy pro Tisovského není přesně převést veškeré sémantické významy originálu, nýbrž zachovat funkci, i když to znamená užití jiných prostředků, než využívá autorka (například dvojice *herr Ermenrich* – „pan Žabomil z Noháčova“, *Fumle-Drumle* – „Pajda-Šmajda“). Jména, která mají souvislost s původní kulturou, lokalizuje Tisovský opět do kultury cílové, a tak opět směřuje k zachování relativního účinku originálu, nikoli absolutní in-

formace.

Překladatelská metoda Tisovského spočívá v omezení prvku „cizího“ na minimum a kulturní napětí Tisovský řeší naturalizací původního textu. Podle Touryho pojetí by tedy hlavní normou pro Tisovského byla přijatelnost textu pro cílového čtenáře (*acceptability*). To vypovídá o Tisovského presupozicích ohledně cílového čtenáře. Tisovský zřejmě předpokládá, že původní informační obsah je příliš vysoký a že je tedy text v cílové kultuře v původním rozsahu neuplatnitelný. Tisovský však naopak vidí kulturní, uměleckou i výchovnou hodnotu původního díla, která se v cílové kultuře uplatnit může. Tuto hodnotu se Tisovský rozhodl kultuře jazyka překladu zprostředkovat, a proto považoval za nutné omezit prvky, které by jejím působení mohly podle jeho pojetí stát v cestě (přílišná informační zátěž, příliš velký rozsah textu, příliš vysoká míra prvku exotického).

Z hlediska kulturního systému by Tisovského dílo naznačovalo, že v době, kdy Tisovský dílo přeložil, existovala poptávka po dětské literatuře, která má uměleckou a výchovnou hodnotu. Naopak se však zdá, že Tisovský nepředpokládal, že by se faktická rovina díla mohla v cílové kultuře dobře uplatnit, případně že by on sám nebyl schopen dílo převést tak, aby splňovalo účel, pro který si jej vybral k překladu do cílového jazyka. Můžeme se také domnívat, že kultura Švédska byla v době, kdy Tisovský svůj ohlas psal, považována za příliš vzdálenou na to, aby mělo smysl ji dětem zprostředkovat způsobem, který zvolila pro své dílo Lagerlöfová.

Tisovský se tedy přiklonil k překladu volnému. Samotný fakt, že své dílo neoznačil za překlad, nýbrž ohlas, však naznačuje, že si je vědom určitých norem, které v dané době překlad ovlivňovaly. Jeho volné převedení by pak pravděpodobně kulturou za překlad podle platných norem považováno být nemohlo. Je tedy zřejmé, že ani v dětské literatuře v roce 1911 taková míra adaptace nebyla přijatelná pro dílo, které by bylo označeno za překlad.

Jak již prokazuje Levý ve své práci *České teorie překladu* (Levý 1996), výsledky příklonu k normě volnosti bývají umělecky hodnotná díla. Také Tisovského ohlas je dílem, které se v kulturním prostředí cílového jazyka dobře uplatnilo, jak svědčí i fakt, že v roce 1930, téměř dvacet let od jeho vytvoření, vyšlo jeho již třetí vydání. Ač tedy cílová kultura Tisovského ohlas nepovažovala za překlad, jeho hodnota a přínos pro dětského čtenáře byly uznávány ještě dvacet let po jeho vzniku.

11.2 Funkční pohled na překlad Karla Rypáčka

Rypáčkův překlad již na první pohled prozrazuje jasnou překladatelskou metodu, která leží ve srovnání s Tisovským na zcela opačném pólu již tolikrát zmiňované dichotomie volnosti a věrnosti.

Rypáčkovým cílem je zachovat informační potenciál původního díla a zprostředkovat ho cílovému čtenáři. Rozdíl v informační vybavenosti čtenáře originálu a překladu kompenzuje při převodu existujících toponym obšírným poznámkovým aparátem. Obecně lze říci, že při převodu existujících toponym kombinuje takové překladatelské postupy, které zachovávají co nejvíce funkcí originálu a které budou mít pro čtenáře maximální informační hodnotu. Rypáček se snaží čtenáře poučit nejen o geografických a jiných faktech týkajících se kultury originálu, nýbrž i o jazyce. V poznámkách Rypáček mnohdy uvádí alespoň částečný překlad původní jednotky, čímž umožňuje čtenáři, aby pochopil význam základních lexémů, které se v toponymech objevují, a uvádí též výslovnost, která se ve

švédštině mnohdy markantně liší od výslovnosti české. Veškeré tyto postupy zajišťují, aby se informativní funkce originálu zachovala i v nové komunikační situaci, ve které figuruje čtenář s téměř nulovými znalostmi o Švédsku či švédštině a u kterého Rypáček mohl předpokládat jen velmi omezenou možnost dodatečné informace získat z jiného zdroje. Rypáček tedy supluje i dalšího účastníka komunikace, se kterým v původní situaci Lagerlöfová počítá, totiž učitele.

Sledujeme-li estetické roviny originálu na fiktivních zoonymech, lze konstatovat, že i v tomto směru se Rypáček snaží být věrný originálu a zachovat původní funkci těchto jednotek, ať už zmíněnou funkci estetickou nebo vzdělávací. Ta se uplatňuje u jednotek, kterými Lagerlöfová chce působit nejen esteticky, ale též podpořit záměr pedagogický a čtenáře opět vzdělávat (*Hjälplös, Flammea, Akka från Kebnekajse* apod.). Ve skupině fiktivních zoonym ovšem Rypáček naráží na omezené znalosti švédštiny, a ne vždy proto dokáže funkce jednotky odhadnout (*Sirle, Kryle, Fumle-Drumle*). Nelze však vyloučit ani možnost, že Rypáček funkce jmen odhadl, ale rozhodl se je nepřevádět, případně nenalezl přijatelný ekvivalent. Jak jsme zmínili, topografické i historické údaje si Rypáček velmi pečlivě zjišťuje, avšak zdá se, že rovina funkce zoonym pro něj není takovou prioritou jako funkce toponym, a spokojí se mnohdy se základními funkcemi, aniž by se snažil funkce zachovat do detailu. O tom svědčí i fakt, že Rypáček v případě, že v cílovém jazyce narazí na obtíže se sladěním rodu postav s rodem gramatickým, tento rod mění.

Ačkoli se tedy Rypáček věnuje i estetické stránce díla, jeho přístup k překladu naznačuje, že funkce informativní u něj má určitou prioritu před funkcí estetickou. Obrovský objem informací, které čtenář musí během čtení zpracovávat, může působit proti naplnění umělecké hodnoty díla. V tomto směru totiž bude zátěž čtenáře originálu nesrovnatelně nižší než čtenáře cílového (díky jazykové vybavenosti i větším výchozím znalostem). To tedy naznačuje, že své dílo Rypáček chápe především jako pedagogické. S ohledem na tuto rovinu díla se tedy Rypáček snaží o funkční věrnost, která toleruje drobné zásahy do podoby původního díla například vnitřními vysvětlivkami. V rovině umělecké pro něj absolutní funkční věrnost není zásadní a vidíme zde příklon spíše k věrnosti formě/informaci než funkci estetické (ta se projevuje například upřednostněním kalku tam, kde by ekvivalent na rovině estetické funkce mohl potenciálně poskytnout i jiný překladatelský postup, nebo užitím transference k převodu jmen s funkcí charakterizační).

O tom, že Rypáček koncipoval dílo spíše jako vlastivědu než jako pohádku, svědčí i grafická úprava vydání jeho překladu. Původní dílo je doprovázeno ilustracemi Bertila Lybecka, které odbarvují zejména linii příběhu v NH a jen sekundárně nějakým způsobem vystihují, na kterém místě se příběh právě odehrává. Najdeme zde tedy pohled na panoráma města Uppsaly, s obrysy zámku a katedrály nebo pohled na krajinu v údolí řeky Dalälven. Nejsou však detailní a nepůsobí dokumentačním dojmem. Jejich cílem není v první řadě poskytnout nové informace, nýbrž zdůraznit linii příběhu a vyjádřit celkový charakter prostředí, kde se právě děj odehrává. Rypáčkův překlad je naproti tomu doprovázen desítkami fotografií švédské krajiny i jejích obyvatel a ilustrací, které by podtrhovaly samotný příběh, zde najdeme jen několik.

Rypáčkův překlad svědčí o velmi pečlivé práci, která jistě zahrnovala mnoho rešerší i konzultací. Tuto skutečnost nezmiňujeme proto, že bychom chtěli nějakým způsobem vyzdvihnout Rypáčkův přístup nad ostatní překladatele, nýbrž proto, že ukazuje na zcela zásadní bod v Rypáčkově chápání překladu pro děti. Rypáček totiž přistupuje k dětské literatuře jako k plnohodnotnému žánru a dětského čtenáře považuje za rovnocenného

čtenářskému publiku dospělému, co se informační náročnosti týče. Rypáček se cítí zodpovědný za věrné zprostředkování veškerých funkcí originálu, které identifikuje, zejména však funkce informativní a pedagogické. Rovněž vidíme, že považuje za nezbytné zachovat dílo v jeho původním rozsahu a nezasahovat do kompozice díla. Úzkostlivá věrnost informačnímu obsahu díla pak u Rypáčka, zdá se, je upřednostněna před estetickým působením.

Rypáček tedy na rozdíl od Tisovského vidí možnost uplatnění informačního potenciálu knihy v české kultuře. Švédskou kulturu sice Rypáček považuje za značně vzdálenou (a proto se snaží tuto vzdálenost kompenzovat), avšak nikoli natolik, aby ji nebylo možné/žádoucí cílovému čtenáři zprostředkovat. Můžeme tedy spekulovat, že v této době se severské země stávají pro českou kulturu oblastí většího zájmu, jak o tom svědčí prudce vzrůstající množství přeložených děl severských autorů. Pravděpodobná zamýšlená pozice Rypáčkova překladu v cílové kultuře je však zejména jako díla vlastivědného, pedagogického a až sekundárně jako estetické hodnoty, jak vyplývá i z jeho vlastního úvodu k překladu, který uvádíme na straně 27.

11.3 Funkční pohled na překlad Emila Waltera

Walter převádí původní text v plném rozsahu. Převedením toponym v originálu, zdá se, Walter nesleduje specifický překladatelský cíl seznámit čtenáře se švédskou krajinou, nýbrž je pouze věrný textu originálu. Jisté náznaky snahy o přiblížení neznámé kultury lze vytušit v některých příkladech transkripce a vnitřní vysvětlivky, avšak nezdá se, že by se jednalo o jasnou překladatelskou metodu ve směru naturalizace. Walterova překladatelská metoda na úrovni toponym se nejvíce blíží pojmu „věrnost“, kterou používá Levý v práci *České teorie překladu* (Levý 1996) například v souvislosti s překlady v období romantismu nebo s překlady pořizovanými příslušníky České moderny, v nichž věrnost textu/formě vesměs nevede k věrnosti funkcím originálu (v našem konkrétním případě k věrnosti pedagogickému záměru autorky).

Jiným důvodem, proč se domníváme, že Walterův překlad nezachovává pedagogické funkce originálu, je skutečnost, že zde nalezneme poměrně vysoké množství chyb. To pochopitelně samo o sobě není součástí intencí překladatele, avšak poukazuje to na nízkou prioritu důsledného zachování faktické roviny díla, která je v originálu nosným prvkem funkce pedagogické. Ani pokud bychom nepovažovali za překladatelské chyby například různé ekvivalenty jednoho toponyma, stále zůstává řada nepřesností v transferenci (nelze ovšem opět vyloučit, že chyba není na straně překladatele, nýbrž vydavatele, případně přímo tiskaře, o čemž by například svědčila záměna písmen „r“ a „v“). Nezanedbatelná je také skutečnost, že Walterův překlad neposkytuje čtenářům dobrý příklad, co se pravopisu proprií týče. Jelikož pak jazyková kultura v dětské literatuře působí na jazykový vývoj dětí a osvojení si mluvnic i pravidel pravopisu, v tomto směru Walterův překlad pedagogickou funkci neplní.

Nedomníváme se však ani, že by se Walter záměrně soustřeďoval na zachování estetické funkce originálu, i když výsledné dílo má pravděpodobně zachovávat spíše tuto rovinu. Při překladu fiktivních zoonym vidíme u Waltera jistou snahu o převod jejich specifických funkcí (nikoli však funkce vzdělávací), což se mu mnohdy úspěšně daří. Tak jako Rypáček však pravděpodobně z jazykových důvodů funkce originálu někdy neidentifikuje (případně se je úmyslně rozhodl nepřevádět, což nelze vyloučit).

I na této rovině můžeme pozorovat Walterův příklon k požadavku věrnosti, i když se nejedná o strategii výlučnou. Tento příklon mu například působí potíže s rodem postav, neboť se střídavě snaží vyhovět požadavkům češtiny a informacím v originálu. To vede k omezení estetické působivosti textu.

Walterův překlad je tedy v důsledku příklonu k věrnosti formě spíše exotizován, a to nejen transferencí toponym, ale mnohdy i transferencí gramatických struktur. Časté nekonzistence, nepřesnosti a kolísání v překladatelské strategii ukazují, že Walter nepovažoval za nutné aktivně zvolit překladatelskou metodu. Z toho vyplývá, že jeho pohled na překlad se diametrálně odlišuje od Rypáčka i Tisovského, kteří oba při překladu mají k dětskému čtenáři jasný postoj a svůj překlad přizpůsobují svým představám o potřebách a možnostech tohoto čtenáře. Walter naopak vychází spíše z originálu, který se snaží s minimálním úsilím zprostředkovat cílové kultuře. To, že kultura tento překlad přijala, znamená, že prostor pro švédskou kulturu v době kolem roku 1913 v systému české překladové literatury existoval a že překlad z této kultury nepodléhal příliš přísným normám. Dále je možno usuzovat, že dětský čtenář ve Walterově chápání nevyžaduje dílo pedagogické a fakticky přesné. Navíc u něj předpokládá toleranci nekonzistentních řešení a nepředpokládá ani vysoké nároky na hodnoty stylistické či gramatické.

11.4 Funkční pohled na překlad Dagmar Pallasové

Pallasová přichází opět s odlišným přístupem k překladu. V její metodě se jasně odráží orientace na cílového čtenáře, ale zároveň zde vidíme respekt k původnímu textu a jeho funkcím. Pallasová dbá na rovnováhu mezi oběma rovinami textu, příběhovou a vzdělávací, tak jako se o to při psaní snažila i autorka. Pallasová se maximálního zachování obou funkcí rozhodla dosáhnout úpravami kompozice původního textu. V pojetí Levého se tedy jedná o příklon k metodě volnosti, v pojetí Touryho o příklon k normě akceptability.

V rovině toponym se Pallasová přizpůsobuje presupozicím o cílovém čtenáři. Vybírá informace, které považuje pro čtenáře za užitečné, a snižuje proto objem dat na úroveň, která by děti neodradila od čtení. Pallasová svým překladem prozrazuje názor, že v české kultuře by se při zachování funkce estetické podrobná švédská vlastivěda u dětského čtenáře nemusela dobře uplatnit, nicméně že určitý objem nových poznatků o Švédsku se v českém kulturním systému uplatnit může a považuje to za žádoucí.

Překlad svůj vzdělávací záměr prozrazuje poznámkami, které ovšem nejsou tak četné a detailní jako u Rypáčka. To je důsledkem výpustky příliš specifických toponym a také hojného využívání vnitřních vysvětlivek. V jejich důsledku toponyma málokdy vedou k zásadnímu ztížení porozumění a orientace v textu, které bylo nutno kompenzovat poznámkovým aparátem. Ačkoli to nesouvisí s analýzou proprií, musíme zmínit i skutečnost, že Pallasová v poznámkách nevysvětluje jen propria, ale také celou řadu reálií a pojmů, které nejsou jen typicky švédské (zmiňme například, že vysvětluje pojem „černá smrt“, „žaltář“, „galjon“, „sled“ apod.). Také tím prozrazuje jasný pedagogický cíl, kterého svým překladem chce dosáhnout. Jiným vzdělávacím prvkem je připojený slovníček výslovnosti, který dětem i do budoucna pomůže se správným vyslovováním švédských jmen.

To, že jsou poznámky i výslovnost uvedeny až na závěr knihy a není k nim v textu žádný odkaz, pak souvisí už se snahou Pallasové zachovat estetickou funkci textu. Jak

už upozorňujeme u Rypáčka, poznámkový aparát vložený přímo do textu pomocí odkazů a poznámek pod čarou rozptyluje pozornost čtenáře a omezuje možnost čtenáře plně se soustředit na text, a vnímat tak jeho estetické kvality. Je nicméně prostředkem, jak spolehlivě a přímo na příslušném problematickém místě v textu zajistit kompenzaci případných informačních mezer u čtenáře a zachovat funkci informativní. Pallasová však upřednostňuje právě plynulost čtení, a tedy estetické působení díla. Její překlad primárně poskytuje estetický zážitek, zároveň však zachovává vysoký pedagogický potenciál, jehož naplnění nechává do jisté míry na čtenáři. Pedagogickému záměru slouží například i grafická úprava knížky, která zahrnuje i kreslenou mapu Švédska na předsádce, na níž je vyznačena trasa letu divokých hus Švédskem a schematicky vyobrazena hlavní místa, která Lagerlöfová zmiňuje.

V rovině fiktivních zoonym pak také Pallasová usiluje o zachování jejich funkcí, ale podobně jako Walter a Rypáček nezachovává důsledně všechny funkce. To může být způsobeno nepochopením originálu, ale i snahou o exotizaci roviny příběhu, která by jinak při důsledném zachování specifických funkcí originálu vedla ve vysoké míře k naturalizaci. Je možné, že Pallasová určitou míru exotičnosti chtěla zachovat i ve skupině zoonym. V kontextu snahy překladatelky u této skupiny proprií zachovávat specifické funkce to však není možnost příliš pravděpodobná (tak jako u Rypáčka i Waltera).

O tom, že překladatelská metoda Pallasové byla v souladu s normami a potřebami cílové kultury (či v souladu s požadavky autorit v této kultuře) svědčí i skutečnost, že deset let po prvním vydání vychází vydání druhé v nákladu 20 000 výtisků. Můžeme tedy konstatovat, že v padesátých a šedesátých letech dvacátého století existovala poptávka po novém překladu NH, a tudíž že se uplatňovaly nové normy, podle nichž překlady ze začátku století nebyly přijatelné. Kultuře v době vydání překladu vyhovoval přístup, který zohledňuje kapacity dětského čtenáře co se informační hustoty díla týče, který však zároveň působí pedagogicky a zachovává zásadní rysy originálu. Dále lze konstatovat, že míra, se kterou Pallasová zachovala religiózní prvky originálu, a jakým způsobem s nimi v textu nakládala, vyhovovala nakladatelské politice jak v letech padesátých, tak šedesátých.

11.5 Funkční pohled na překlad Dagmar Hartlové

Už samotný fakt, že si Hartlová k překladu nevybrala původní dílo Selmy Lagerlöfové, nýbrž zkrácenou verzi Aurellových, mnoho prozrazuje jak o překladatelské metodě, tak obecněji i o situaci v systému cílové kultury. Zdá se, že výrazná vzdělávací rovina originálu přestala být posléze aktuální i v samotné kultuře výchozí, což si vyžádalo adaptaci původního díla, jeho výrazné zkrácení, zdůraznění hlavní příběhové roviny a též změnu orientace na mladší čtenáře.

Mezi překladem Pallasové a Hartlové se v české kultuře objevila i jiná zprostředkování příběhu o NH, totiž německý komiks Gisely Fischerové, který byl do češtiny přeložen v roce 1992, a český animovaný seriál z roku 1993, který byl dílem scénáristky Marie Drijverové. Obě tyto verze se soustřeďují na hlavní motivy původního příběhu a ze švédské vlastivědy zde zůstává zachováno absolutní minimum. Bylo by tedy obtížné opětovně prosadit mezi čtenáři původní verzi, která představuje vyšší nároky na recepci a kulturní transfer, nehledě na skutečnost, že vlastivědné informace v NH za sto let od jeho napsání do určité míry přece jen zastaraly.

Z výběru originálu tedy vyplývá, že v cílové kultuře vznikl prostor pro nové zprostředkování díla Selmy Lagerlöfové v jeho obecně platném rozměru, totiž jako umělecké hodnoty. Zeměpisné informace, které ve zkrácené verzi nalezneme, jsou jen klíčovým zlomkem původního obsahu. Hartlová tedy nemusí upravovat množství nových informací, aby vyšla vstříc cílovému čtenáři. Avšak tento značně redukovaný informační obsah originálu se snaží českým dětem zprostředkovat v plném rozsahu. V případě toponym Hartlová volí takové kombinace postupů, které zajistí sdílnost maximálního množství jednotek, ale zároveň co nejvíce odrážejí původní formu jména, a tak poskytují informace o výchozí kultuře. Vzdělávací rovina, která je ve zkrácené verzi (ač v silně redukované míře) přítomna, je tak zachována i v překladu. Podobně jako i ostatní překladatelé, jejichž cílem bylo čtenáře vzdělat v oblasti švédského prostředí (Pallasová, Rypáček), i ona připojuje kapitolu o výslovnosti švédských proprií, a tak zmírňuje dopady jazykové vzdálenosti obou kultur.

Rovina příběhu je ve zkrácené verzi NH hlavní, ale i zde sáhli autoři ke značným redukcím a výpustkám, a tudíž je množství fiktivních zoonym mnohonásobně nižší a samotná jména bývají redukována na určitou část. Hartlová naturalizuje jména, která mají v originálu pozici konvenčních proprií, a tak zde vidíme převahu normy akceptability. Jinak však v díle převažují jména, která i pro čtenáře originálu, ačkoli mají specifické funkce, působí exoticky, a tuto charakteristiku překlad zachovává. Ze tří sémantických jmen, která mají původ ve švédštině, však také dvě transferuje, a jejich deskriptivní/charakterizační funkci tak nezachovává. Překlad Hartlové tedy můžeme označit za rovnováhu mezi exotizací, která zachová prvky specifické pro výchozí kulturu, a naturalizací, která zajistí zachování funkcí originálu.

12 Závěr

Opakovaná zprostředkování díla Selmy Lagerlöfové českému publiku dokazují, že mělo a má pro cílovou kulturu své hodnoty. Jednotlivá období kulturního vývoje po roce 1900 však kladla na výsledný produkt překladatelského procesu různé nároky, a podle toho se také měnil přístup překladatelů k některým prvkům výchozího textu. Hlavní rovinou díla, na které se proměna nároků odráží, je rovina vzdělávací, v naší analýze konkrétně rovina toponym.

Z analýzy vyplývá, že v období v letech 1911 – 1913 existovala v české kultuře vysoká poptávka po překladech díla Selmy Lagerlöfové, což může souviset i s udělením Nobelovy ceny této autorce v roce 1909. Díky tomuto zájmu cílové kultury mohla ve velmi krátkém časovém období vzniknout hned tři převedení díla *Nils Holgerssons underbara resa*, z toho dvě dokonce v témže roce. To však může také svědčit o nízkém stupni koordinace překladatelské práce ze švédštiny v tomto období.

Srovnání tří převedení NH z období let 1911 – 1913 ukazuje na značnou volnost nejen soudobé překladatelské normy, ale také norem v oblasti literatury pro děti obecně. Volnost překladatelské normy souvisí pravděpodobně i s omezeným kruhem odborné veřejnosti, která by umožnila kontrolu kvality překladů. Proto může vycházet zároveň překlad Rypáčkův i Walterův. První vyhovuje nárokům na reprodukční věrnost, stylistické kvality i funkční ekvivalenci. Druhý je sice doslovný, ale normě reprodukční věrnosti vzhledem k četným chybám neodpovídá a nerespektuje ani domácí normu stylovou či pravopisnou. Hlavní důvod, proč byl Walterův překlad i přes formální nedostatky přijatelný, vidíme zejména v tom, že případné nedodržení překladatelských norem v cílové kultuře mohla kompenzovat prestiž autorky, a že nebyl k dispozici mechanismus kontroly. Vše tedy ukazuje na celkovou neustálenost překladatelských norem v období mezi lety 1911 – 1913, díky které i Walterův produkt nárokům na překlad švédské literatury pro děti ve své době mohl zcela vyhovovat.

Určité nároky na věrnost reprodukční však ve zmíněné době navzdory rozkolísanosti normy pravděpodobně existovaly, neboť silně adaptované a lokalizované dílo T. E. Tisovského za překlad považováno není ani jím samotným. Taková míra adaptace a zásahů do struktury originálu, jaké jsme svědky u Tisovského, jakkoli mohla vést k funkční věrnosti a ke vzniku díla o nesporné umělecké hodnotě, u překladu přijatelná nebyla.

V období české kultury mezi lety 1911 – 1913 byl též přístup k dětskému čtenáři, k jeho potřebám a možnostem značně nejednotný. Tisovský vidí umělecké a vypravěčské kvality původního díla, pro které existuje uplatnění i na poli dětské literatury české. Zároveň identifikuje i vzdělávací rozměr původní knihy. Jeho dílo se tedy podobně jako originál snaží dítě zabavit a zároveň ho poučit, avšak nikoli o kultuře cizí, nýbrž vlastní. Vytváří tedy dílo do jisté míry funkčně homologické s originálem (ačkoli z hlediska formy silně adaptované a mnohem méně podrobné). Rypáček vzdělávací rozměr originálu při překladu upřednostňuje. V jeho pojetí má dětská literatura zejména přinést poučení a nové informace a až v druhé rovině též estetický zážitek. Walter zase dětského čtenáře chápe jako značně tolerantního, co se formálních kvalit a míry exotičnosti díla týče. Také ho nezatěžuje přílišnými faktickými detaily (což však pravděpodobně vyplývá spíše z možností překladatele, než z překladatelské metody). Na druhou stranu mu však také mnohem méně pomáhá překlenout vzdálenost mezi kulturami, ať už v oblasti jazykových detailů nebo geografických souvislostí.

Také padesátá léta dvacátého století považují NH Selmy Lagerlöfové za prominentní dílo švédské literatury, jehož překlad by v české kultuře neměl chybět. Zde se však uplatňuje již jako hlavní norma akceptabilita pro cílového čtenáře, nikoli absolutní reprodukční věrnost. Tato norma umožňuje Pallasové zprostředkovat stále hodnoty díla a omezit prvky, které nepovažuje v kultuře za uplatnitelné. Překladatelka může radikálně zasahovat do původního znění díla, omezovat množství toponym v originálu a vkládat do původního textu vnitřní vysvětlivky. Vše s cílem zachovat funkčnost originálu jako celku, ale zároveň maximálně ulehčit čtenáři porozumění. Chápání literatury pro děti v tomto období zahrnuje požadavek literární kvality, ale též prvku výchovného. Můžeme rovněž spekulovat, že se v této oblasti uplatňovaly určité normy ideologické (ovlivňující kupříkladu rozhodnutí redukovat religiózní motivy a zmínky o šlechtě, a naopak zachovat líčení průmyslových a báňských oblastí Švédska).

Poměrně dlouhé období, kdy NH nebyl přeložen, svědčí buď o přetrvávající překladatelské normě, již překlad Pallasové vyhovoval, nebo o tom, že v cílové kultuře nevznikla poptávka po díle dětské literatury pojednávajícím o geografii Švédska. Až téměř čtyřicet let po druhém vydání překladu D. Pallasové vzniká v cílové kultuře potřeba nového knižního zprostředkování díla NH. Rozhodnutí Hartlové využít zkráceného vydání naznačuje, že si uvědomuje, že původní pedagogický rozměr díla se v dnešní době již nemůže uplatnit v původním rozsahu. K dispozici však má kanonizované vydání zkrácené, které vyhovuje i potřebám kultury české. Výběr vhodného díla je už sám o sobě součástí překladatelské metody, která se snaží vyjít vstříc dětskému čtenáři a jeho schopnosti absorbovat kulturní rozdíly. Primárně zde tedy vidíme příklon k normě akceptability, který se dále projevuje kompenzacemi rozdílů v presupozicích. Hartlová se však zároveň od původního díla odchyluje jen minimálně a úpravy jsou vedeny funkčním hlediskem, jehož cílem je maximálně zachovat jak hodnotu uměleckou, tak hodnotu informační.

Z hlediska formálních rozdílů mezi proprii lze říci, že proměny překladatelských strategií se týkají zejména existujících toponym, a to konvenčních a konvenčních kategorizačních. Zde jsme zaznamenali jistý vývoj. V počátcích překládání dětské literatury ze švédštiny nalezneme metody z celého spektra osy volnosti a věrnosti: 1) metodu převládající lokalizace vedoucí k zachování relativní funkce pro příjemce, 2) metodu převládající transference toponym konvenčních a částečného překladu toponym konvenčních kategorizačních s důsledným dovysvětlováním pomocí paratextu, 3) nevyhraněnou metodu rozhodnutí *ad hoc*, stále však se zřetelnou tendencí transferovat (a u toponym konvenčních kategorizačních i překládat) prvek s klasifikační funkcí či využívat vnitřní vysvětlivku.

Později se v překladu objevuje tendence vyjít vstříc čtenáři a počet toponym obecně omezit, a to buď zásahem do výchozího textu, nebo již přímo výběrem originálu. Tato tendence je však zároveň doprovázena snahou zbývající objem toponym převádět tak, aby co nejvíce byla zachována funkce identifikační a zároveň i celková srozumitelnost pro čtenáře. V kategorii konvenčních existujících toponym to znamená nejčastěji transferenci, kterou v případě potřeby kompenzuje vnitřní vysvětlivka (a v překladu z padesátých let i paratextová poznámka). U toponym konvenčních kategorizačních vidíme u Pallasové určitou tendenci částečně překládat prvek s klasifikační funkcí. V tomto směru je překlad Hartlové opět posunem k silnějšímu zastoupení transference, tedy k přesnějšímu zprostředkování původní formy.

V průběhu sledovaného vývoje jsme tedy zaznamenali v oblasti existujících toponym konvenčních a konvenčních kategorizačních vývoj k důslednější věrnosti formě, která se

též projevuje silnějším respektováním lexikalizované gramatické formy propria (převáděním propria včetně členu určitého) za současného zachování funkcí originálu. Používání paratextu k doplňování dodatečných informací vykazuje sestupnou tendenci.

Všichni překladatelé, jimž jde o zachování informačního potenciálu originálu, doplňují svůj překlad poznámkami o výslovnosti švédských proprií, které jsou u Rypáčka ještě poměrně často chybné. U Pallasové jsou chyby ve výslovnosti již výjimečné a Hartlová již výslovnost uvádí bez chyb. Projevuje se zde zlepšující se jazyková vybavenost překladatelů.

U proprií sémantických, ať už se jedná o toponyma nebo zoonyma, jsme naopak zaznamenali shodu mezi překladateli ve snaze o zachování specifických funkcí. Podmínkou je však identifikace těchto funkcí. Zdá se totiž, že pokud není význam pro překladatele bezprostředně transparentní, nesahají k sémantickému rozboru a jméno transferují. V oblasti překladů švédské literatury pro děti tedy vidíme určitou míru tolerance k nepřevedení deskriptivní/charakterizační funkce.

O přístupu k rodu postav v dětské literatuře se můžeme vyjádřit na základě analýzy spolehlivěji pouze do roku 1967, neboť v překladu D. Hartlové tuto problematiku lze sledovat pouze v omezené míře vzhledem k nízkému počtu zoonym. Všechny překlady do roku 1967 (kdy vychází druhé vydání překladu D. Pallasové) však ukazují, že v oblasti překladu literatury pro děti existuje tolerance vůči změnám rodu postav. V překladu z roku 2005 je pak rod postav důsledně dodržován, avšak jak zmiňujeme, vzhledem k omezenému počtu zoonym nelze v tomto směru činit obecně platné závěry. Zmíněný jev můžeme ovšem pozorovat i v překladech jiných děl švédské literatury pro děti po roce 1967, například v díle *Čarodějův klobouk*, kde nalezneme změnu rodu postavy *Bisamrättan* (Jansson 1968), nebo v díle *Mio, můj Mio*, kde se mění rod postavy *Miramis* (Lindgren 1996). To naznačuje, že i v období po roce 1967 je změna rodu postav jev, který se v překladech švédské dětské literatury vyskytuje, a tedy, že tolerance vůči těmto změnám existuje i po zmíněném časovém období.

Překladatelské chyby jsou další kapitolou, kterou lze v souvislosti s vývojem překladatelských metod sledovat. V průběhu času můžeme vidět jasný trend ke klesajícímu počtu chyb v překladech, což pravděpodobně souvisí mimo jiné i s lepším přístupem k informacím, celkovým sbližováním kultur, snižováním míry její exotičnosti v českém prostředí (což se týká i švédských grafémů) a v neposlední řadě s dostupností jazykového vzdělání. Absolutní nepřítomnosti překladatelských chyb však nejsme svědky ani v současné době, což opět může vypovídat o tom, že literatura pro děti neklade na překladatele normu absolutní přesnosti (jako by to například vyžadovala literatura faktu), nebo o tom, že mechanismus kontroly, který mají k dispozici překladatelé z běžnějších jazyků a bližších kultur, opět naráží na nedostatek odborného publika.

Lze říci, že převod proprií v překladech švédské literatury pro děti se vždy do jisté míry řídil funkčním hlediskem. Avšak jelikož každá jednotka v textu je součástí celého systému funkcí, překladatel musí většinou hlavní funkci zvolit na základě překladatelské metody. Propria, která mají obecnější platnost napříč kulturami, tedy propria s převládajícími funkcemi specifickými, měli překladatelé vždy tendenci převádět tak, aby se alespoň některé tyto specifické funkce zachovaly. Předpokladem je však identifikace těchto funkcí související s jazykovou vybaveností překladatele a jeho prioritami. Z naší analýzy nevyplynul nicméně výrazný posun k důslednějšímu zachovávání těchto funkcí. Důvodem může být, jak zmiňujeme, jistá tolerance v omezení sekundárních funkcí proprií v oblasti

překladů literatury pro děti. Nelze však vyloučit, že se jedná o snahu zachovávat i v rovině proprií s převládajícími funkcemi sekundárními určitou míru exotičnosti překladu.

Převod proprií s primární funkcí identifikační se v průběhu sledovaného vývoje řídí překladatelskou metodou, která v případě převodu NH odráží rozhodnutí mezi převodem roviny estetické a roviny vzdělávací. Zde se projevuje postupný příklon primárně k rovině estetické, což zřejmě souvisí s vývojem norem dětské literatury obecně. V průběhu vývoje překladatelských metod ve zkoumané oblasti se projevuje rostoucí tendence překonávat kulturní rozdíly vnitřními vysvětlivkami, nikoli paratextem, avšak zároveň zachovávat propria ve formě co nejlépe umožňující zachování funkce identifikační.

Přestože je dílo *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* mezi švédskou dětskou literaturou velmi specifické rozložením a frekvencí proprií i svojí výraznou funkcí informační, domníváme se, že jisté tendence ve vývoji překladatelských metod na jeho překladech lze prokázat. Bylo by však vhodné srovnat překladatelské metody na větším počtu synchronních překladů, aby se tendence potvrdily. Přínosné by bylo též srovnat překladatelské metody v oblasti švédské literatury pro děti s metodami překladu švédské literatury pro dospělé a sledovat, zda jsou v nich tendence obdobné či rozdílné a jaká míra tolerance k nezachování jednotlivých funkcí se v nich uplatňuje. Prostor se též nabízí pro srovnání výše zmíněných oblastí s překlady z kultury kupříkladu anglosaské. Toto srovnání by poukázalo na specifčnost či naopak obecnou platnost norem, které se při převodu toponym v překladech švédské dětské literatury do češtiny uplatňovaly v průběhu českého kulturního vývoje.

A Seznam použitých zkratek

Cs – čeština

ETS – existující toponymum sémantické

ETK – existující toponymum konvenční

ETKK – existující toponymum konvenční kategorizační

ETS – existující toponymum sémantické

FZK – fiktivní zoonymum konvenční

FZN – fiktivní zoonymum nonsensové

FZS – fiktivní zoonymum sémantické

NH – *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (Lagerlöf 1988)

SAG – *Svenska akademiens grammatik* (Telemann 2000)

SAOB – *Svenska akademiens ordbok*, dostupné z <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>

SL – jazyk originálu (*source language*)

SSJČ – Slovník spisovného jazyka českého

ST – text originálu (*source text*)

Sv – švédština

TL – cílový jazyk (*target language*)

TT – cílový text (*target text*)

B Obsah příloženého CD

CD obsahuje tyto soubory:

excerpta.xls – soubor s tabulkou ve formátu MS Excel, která obsahuje excerpta proprii v NH a jejich ekvivalentů v překladech K. Rypáčka (Lagerlöf 1913a), E. Waltera (Lagerlöf 1913b), T. E. Tisovského (Tisovský 1911), D. Pallasové (Lagerlöf 1967) a D. Hartlové (Lagerlöf 2005). Na jednotlivých listech tabulky lze nalézt excerpta z výše uvedených překladů včetně klasifikace překladatelských postupů.

seznam_zkratek.doc – soubor ve formátu MS Word se seznamem zkratk využívaných v tabulkách v souboru **excerpta.xls**.

linda_kaprova_diplomova_prace.pdf – text této diplomové práce ve formátu PDF

Literatura

- Ahlström, G. (1958). *Den underbara resan. En bok om Selma Lagerlöfs Nils Holgersson*. Bonniers, Stockholm.
- Andersson, M. (2006). Nils Holgersson 100 år. *Näverluren, medlemstidskrift för Värmlands Hembygdsförbund*, 1. [Online; cit. 2008-07-22] Dostupné z: <<http://www.hembygdvarmland.se/naverluren/Luren-1-06.pdf>>; změněno 4. června 2008.
- Bajaja, A. (2007). Přednáška. *Literární noviny*, 2007-21. [Online; cit. 2008-20-10] Dostupné z <<http://www.literarky.cz/>>.
- Bačkovský, F. (1906). *Českému pravopisu snadno a rychle*. Frant. Bačkovský, Praha.
- Bertills, Y. (2003). *Beyond Identification: Proper Names in Children's Literature*. Åbo akademis förlag, Åbo.
- Bělohav, J. (1912). *Švédsko*. Vlastivědný sborník. Roč. III. Seš. 2 (32). Dr. Jos. Bělohav, Praha.
- Fernandes, L. (2006). Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play. [Online; cit. 2008-15-06] Dostupné z: <<http://www.iatis.org/newvoices/issues/2006/fernandes-paper-2006.pdf>>.
- Fischer, G. (1992a). *Nils Holgersson a divoké husy*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice. Z německého originálu přeložila Erika Schmidtová.
- Fischer, G. (1992b). *Nils Holgersson a starý fidlikant*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice. Z německého originálu přeložila Erika Schmidtová.
- Fischer, G. (1992c). *Nils Holgersson pomáhá, kde může*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice. Z německého originálu přeložila Erika Schmidtová.
- Fischer, G. (1992d). *Nils Holgersson zase doma*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice. Z německého originálu přeložila Erika Schmidtová.
- Gebauer, J. (1904). *Příruční mluvnice jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Unie, Praha.
- Grepl et al., M. (2001). *Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Havránek et al., B. (1989). *Slovník spisovného jazyka českého*. Academia, Praha.
- Hermans, T. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing Co, Amsterdam.
- Institutet för språk och folkminnen (2008). Ortnamnsregistret. [Online] Dostupné z <http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/index.htm>.
- Jansson, T. (1968). *Čarodějův klobouk*. Albatros, Praha. Přeložil Libor Štukavec.

- Jansson, T. (1984). *Trollkarlens hatt*. Litteraturfrämjandet, Kungsbacka.
- Jokinen, J. (2006). Nils Holgersson flyger till Finland. *Nordisk tidskrift*, 82(2). [Online; cit. 2008-07-05] Dostupné z: <<http://www.letterstedtska.org/NT2-06.pdf>>.
- Knappová, M. (1992). K funkčnímu pojetí vlastních jmen. *Slovo a slovesnost*, 53:211 – 214.
- Kolektiv autorů (1904). *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů : Jediné c.k. ministerstvem kultury a vyučování schválené vydání*. Císařský královský školní knihosklad, Praha.
- Kolektiv pracovníků Ústavu pro jazyk český (2006). *Pravidla českého pravopisu*. Academia, Praha.
- Kozenn, B. (1876). *Kozennův zeměpis pro školy národní*. Eduard Hölzel, Olomouc.
- Kozenn, B. (1912). *B. Kozenna Zeměpisný atlas pro střední školy (gymnasia, realky, ústavy učitelské, školy průmyslové a obchodní)*. Eduard Holzel, Vídeň.
- Lagerlöf, S. (1912). *Povídka o panském dvoře*. J. Otto, Praha. Přeložil Emil Walter.
- Lagerlöf, S. (1913a). *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona s divokými husami Švédskem*. Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, Praha. Přeložil Karel Rypáček.
- Lagerlöf, S. (1913b). *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Alois Hynek, Praha. Přeložil Emil Walter.
- Lagerlöf, S. (1920). *Vozka smrti*. Nakladatelství A. Hynka, Praha. Přeložil Emil Walter.
- Lagerlöf, S. (1922). *Niels Holgerssens wunderbare Reise mit den Wildgänsen*. Hesse und Becker, Leipzig.
- Lagerlöf, S. (1967). *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha. Přeložila Dagmar Pallasová.
- Lagerlöf, S. (1988). *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Bonniers Juniorförlag, Avesta.
- Lagerlöf, S. (1993). *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Bonnier Carlsen. Förkortad version av Tage och Kathrine Aurell, 1962.
- Lagerlöf, S. (2005). *Podivuhodná cesta Nilse Holgerssona Švédskem*. Meander, Praha. Přeložila Dagmar Hartlová.
- Lagerlöf, S. (po r. 1899). *Eine Herrenhofsaga*. A. Langen, Munchen.
- Levý, J. (1957). *České theorie překladu*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha.
- Levý, J. (1996). *České teorie překladu*. Ivo Železný, Praha.
- Levý, J. (1998). *Umění překladu*. Ivo Železný, Praha.

- Lindgren, A. (1996). *Mio, můj Mio*. Albatros, Praha. Přeložila Jarka Vaňková.
- Lönnberg, E. and Hanström, B. (1908). Lilla Karlsön fridlyst. *Fauna och flora. Populär tidskrift för biologi*. [Online; cit. 2008-09-10] Dostupné z: <<http://www.archive.org/details/faunaochflorapop08natu>>.
- Molina, L. & Albir, H. A. (2002). Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*, 47(4).
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, Singapore.
- Nilsson, F. (1941). *Bombi Bitt a já*. Evropský literární klub, Praha. Přel. Břetislav Mencák.
- Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. St. Jerome Publishing, Manchester.
- Nord, C. (2003). Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. *Meta*, XLVIII(1–2):182 – 196.
- Oittinen, R. (2000a). Riitta Oittinen – Translating for Children. [Online; cit. 2008-06-12] Dostupné z <<http://www.uta.fi/trrroi/tranch.htm>>.
- Oittinen, R. (2000b). *Translating for Children*. Garland Publishing, New York.
- Ottova encyklopedie obecných vědomostí (cit. 2008-08-07). [Online] Dostupné z: <<http://encyklopedie.seznam.cz>>.
- Pastyřík, S. (2000). *Vlastní jména v literatuře a škola*. Gaudeamus, Hradec Králové.
- Pfaff, J. (cit. 2008-08-10). Nordic names. [Online] <<http://www.nordicnames.de/>>.
- Popovič, A. (1974). *Teória umeleckého prekladu*. Tatran, Bratislava.
- Šrámek, R. (1999). *Úvod do obecné onomastiky*. Masarykova univerzita v Brně, Brno.
- Semrádová, I. (2008). Translatologický seminář Katedry aplikované lingvistiky. *Telegraf - elektronický časopis Fakulty informatiky a managementu UHK*, 6/2008. [Online; cit. 2008-09-20] Dostupné z: <<http://fim.uhk.cz/telegraf/>>.
- Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR (2004). Internetová jazyková příručka. [Online; cit. 2008-11-21-2008] Dostupné z <<http://www.prirucka.ujc.cas.cz>>.
- Straková, V. (1994). Překládání a vlastní jména. In *Překládání a čeština*. Jinočany: H&H, Jinočany.
- Svenska akademien (2008). Svenska akademiens ordbok. [Online] Dostupné z: <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>>.
- Telemann, U. (2000). *Svenska akademiens grammatik*. Svenska akad. : Norstedts ordbok.
- Tisovský, T. E. (1911). *Podivuhodná cesta nezbedy Petra s divokými husami*. Nákladem zemského ústředního spolku jednot učitelských v král. českém, Praha.

- Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins Publishing Co, Amsterdam.
- Vimr, O. (2006). Páté zastavení Nilse Holgerssona v Čechách a na Moravě. [Online; cit. 2008-08-12] Dostupné z <<http://www.iliteratura.cz>>.

Rejstřík

- adekvátnost, 16
- akceptabilita, 16
- aproximace
 - fonologická, 20
 - sémantická, 20
- chyba, 22
- deskripce, 20
- ekvivalence
 - funkční, 17
- ekvivalent
 - sémantický, 20
 - zavedený, 21
- exonymum, 12, 13
- exotizace, 16
- funkce
 - identifikační, 8
 - individualizační, 8
 - klasifikační, 8
 - konotativní, 8
 - lokalizační, 8
 - specifické, 8
 - základní, 8
- generalizace, 21
- jméno
 - vlastní, *viz* proprium
- kalk, 20
- kreolizace, 17
- lokalizace, 20
- metatext, 17
- naturalizace, 17
- norma, 15
- překlad
 - částečný, 22
 - dokumentární, 17, 18
 - ekvifunkční, 18
 - heterofunkční, 18
 - homologický, 18
 - instrumentální, 17, 18
 - předpokládaný, 16
 - parajazykový, 21
 - volný, 21
- partikularizace, 21
- poznámka, 21
- proprium, 5
 - existující, 9
 - fiktivní, 9
 - konvenční, 10
 - konvenční kategorizační, 10
 - nonsensové, 10, 11
 - realistické, 9
 - sémantické, 10
- redukce, 21
- scopos, *viz* teorie skoposu
- teorie skoposu, 17
- toponymum
 - fiktivní, 10
 - realistické, 10
- transference, 20
- transkripce, 20
- translatologie
 - deskriptivní, 15, 16
- transpozice, 21
- výpustka, 21
- věrnost, 16
- volnost, 16
- vysvětlivka
 - vnitřní, 20
- zoonymum
 - existující, 9
 - fiktivní, 9
 - konvenční, *viz* proprium
 - nonsensové, *viz* proprium
 - sémantické, *viz* proprium